

De zeventiende-eeuwse inventaris van de broederschap van Onze-Lieve-Vrouw van de Zeven Weeën in Brussel*

Brecht Dewilde en Bram Vannieuwenhuyze
KU Leuven – Universiteit van Amsterdam

Inleiding

De broederschap van Onze-Lieve-Vrouw van de Zeven Weeën behoorde tot de meest prominente genootschappen van het laatmiddeleeuwse en vroegmoderne Brussel. Al van bij de stichting in 1499 trok de broederschap een indrukwekkend aantal leden aan. Ze genoot de bescherming van politieke en kerkelijke hoogwaardigheidsbekleders, waaronder koningen en pausen. Onder meer Filips de Schone, Margareta van Oostenrijk, Maximiliaan van Oostenrijk, Karel V en de aarts-hertogen Albrecht en Isabella speelden een actieve rol bij de stichting en verdere uitbouw van de broederschap. De vereniging telde enkele duizenden leden, die onder meer afkomstig waren uit de toplagen van het Habsburgs-Spaans staatsgezag en van de stad Brussel.

De Brusselse broederschap van Onze-Lieve-Vrouw van de Zeven Weeën werd begin maart 1499 (nieuwe stijl) opgericht door leden van de rederijkerskamer de Lelie. Ze beschikte over een kapel in de voormalige Sint-Gorikskerk, gelegen ter hoogte van de huidige Sint-Gorikhallen in de benedenstad. Een broederschap of confrerie wordt het best gedefinieerd als een vereniging met een overwegend religieus oogmerk, gericht op het stimuleren van een bepaalde cultus, devotie of doctrine¹.

---

* Dit artikel kwam tot stand in het kader van het IAP-project P7/26: *Urban Society in the Low Countries (c. 1200c. 1850). The Resilience of the Condition Urbaine* (Belspo). Onze dank gaat uit naar een aantal collega's die nuttige inlichtingen verschaften (Emily Thelen, Susie Speakman Sutch, Remco Sleiderink, Tom Bervoets, David Guillardian en Arnoud-Jan Bijsterveld) en naar de referenten van de Koninklijke Commissie voor Geschiedenis (mevr. Thérèse de Hemptinne en de hh. Jozef Van Loon, Claude Bruneel en Jean-Marie Duvosquel) voor hun opmerkingen en suggesties. Gebruikte afkortingen: ASB: Archief van de Stad Brussel; RAB: Rijksarchief te Brussel.

¹ Paul Trio, "Middeleeuwse broederschappen in de Nederlanden. Een balans en perspectieven voor verder onderzoek", *Trajecta*, 3, 1994, p. 97-109, aldaar 100-104.

De belangrijkste activiteiten van een broederschap waren het collectief gebed, de organisatie van misvieringen aan het broederschapsaltaar, de zorg voor het zielenheil van de overledenen, de deelname aan processies, de uitbouw van een religieuze dienstverlening en vaak ook de financiële ondersteuning van de kerkfabriek. Anders dan bij Italiaanse broederschappen behoorden armen- en ziekenzorg niet tot de kerntaken van broederschappen in de Lage Landen. Naast een devotionele functie boden broederschappen ook een kader voor sociabiliteit. Ze waren toegankelijk voor mannen, vrouwen, jongeren en kinderen, vaak van verschillende komaf, en overstegen op die manier de grenzen van klasse, gender en leeftijd. Sommige broederschappen waren echter exclusiever en boden een netwerk aan (vooral) mannen uit de hogere regionen van de samenleving. Via groepsmaaltijden en andere gelegenheden voor sociale uitwisseling werden de relaties tussen de broeders (en zusters) in stand gehouden en uitgediept. Lidmaatschap van een dergelijk gezelschap gaf toegang tot een prestigieus netwerk waarmee men zich kon onderscheiden van andere groepen in de stad. Niet zelden werd het prestigieuze karakter van de confrerie benadrukt door de bestelling of verwerving van imposante schilderijen, sculpturen, edelsmeedwerk, meubels en andere luxevoorwerpen².

Broederschappen kunnen al geruime tijd op belangstelling van historici rekenen³. Het tijdschrift *Confraternitas*, uitgegeven door de *Society of Confraternity Studies* wijdt sinds 1990 zelfs tweemaal per jaar een aflevering aan de geschiedenis van broederschappen in laatmiddeleeuws

² Nicholas Terpstra, "Introduction", in Nicholas Terpstra (ed.), *The Politics of Ritual Kinship: Confraternities and Social Order in Early Modern Italy*, Cambridge, 2000, p. 1-8; Nicholas Terpstra, "De-institutionalizing Confraternity Studies: Fraternalism and Social Capital in Cross-Cultural Contexts", in Christopher F. Black & Pamela Gravestock (ed.), *Early Modern Confraternities in Europe and the Americas: International and Interdisciplinary Perspectives*, Aldershot, 2006, p. 264-283. Wat de broederschappen in de Nederlanden betreft, zie Guido Marnef & Anne-Laure Van Bruaene, "Civic religion: gemeenschap, identiteit en religieuze vernieuwing", in Anne-Laure Van Bruaene, Bruno Blondé & Marc Boone (ed.), *Gouden Eeuwen. Stad en samenleving in de Lage Landen, 1100-1600*, Gent, 2016, p. 165-206, aldaar 182-183.

³ Een selectie van belangrijke publicaties van de afgelopen 25 jaar: Christopher F. Black, *Italian Confraternities in the Sixteenth Century*, Cambridge, 1989; Claude Langlois & Philippe Goujard (ed.), *Les confréries du Moyen Age à nos jours. Nouvelles approches*, Rouen, 1995; John Patrick Donnelly & Michael W. Maher (ed.), *Confraternities and Catholic Reform in Italy, France, & Spain*, Kirksville, 1999; N. Terpstra, *The Politics of Ritual Kinship ...*, op. cit., n. 2; *Les confréries religieuses et la norme: XIIe-début XIXe siècle*, Brussel, 2003; Barbara Wisch & Diane Cole Ahl (ed.), *Confraternities and the Visual Arts in Renaissance Italy: Ritual, Spectacle, Image*, Cambridge, 2000; C.F. Black & P. Gravestock, *Early Modern Confraternities ...*, op. cit., n. 2; Marie-Hélène Froeschlé-Chopard, *Dieu pour tous et Dieu pour soi. Histoire des confréries et de leurs images à l'époque moderne*, Parijs, 2007; Bernard Dompnier & Paola Vismara (ed.), *Confréries et dévotions dans la catholicité moderne (mi-XVe – début XIXe siècle)*, Rome, 2008; Nicholas Terpstra & Adriano Prosperi (ed.), *Confraternities Between Laity and Clergy in the Pre-Modern World*, Turnhout, 2011.

en vroegmodern Europa⁴. In eigen land werd onderzoek gevoerd naar het reilen en zeilen van broederschappen in onder meer Antwerpen, Brugge, Gent, Kortrijk, Leuven, het bisdom Kamerijk en de plattelandsregio rond Aarschot⁵. Vreemd genoeg bleef Brussel enigszins onderbelicht. Het enige overzichtsartikel werd meer dan honderd jaar geleden gepubliceerd door toenmalig stadsarchivaris Guillaume Des Marez. Het gaat in wezen om de publicatie van een lezing die ondertussen sterk verouderd is⁶. Daarnaast bestaan er enkele bondige artikels over twee specifieke broederschappen⁷, een uitgave van het ledenregister van de Sint-Jacobsbroederschap van Overmolen⁸ en een tweetal scripties⁹. De enige broederschappen die min of meer systematisch werden bestudeerd, zijn de broederschap van Sint-Elooi, die een belangrijke rol speelde in de Brusselse liefdadigheidssector¹⁰, en de broederschap van Onze-Lieve-Vrouw van de Zeven Weeën¹¹. Over andere Brusselse broederschappen vindt men uiteraard wel hier en daar informatie in de overzichtswerken

⁴ Voor meer informatie, zie <http://www.crrs.ca/Confraternitas/index.html> (laatst geconsulteerd op 22 februari 2017).

⁵ Herman Defoort, "Broederschappen in de Kortrijkse Sint-Maartenskerk, 17de en 18de eeuw", *De Leiegouw*, 28, 1986, p. 3-114; Paul Trio, *Volksreligie als spiegel van een stedelijke samenleving: de broederschappen te Gent in de late middeleeuwen*, Leuven, 1993; Marie Juliette Marinus, *De contrareformatie te Antwerpen (1585-1676)*, Brussel, 1995; Philippe Desmette, *Dans le sillage de la Réforme catholique: les confréries religieuses dans le nord du diocèse de Cambrai (1559-1786)*, Brussel, 2010; Andrew Brown, *Civic Ceremony and Religion in Medieval Bruges, c. 1300-1520*, Cambridge, 2011; Maarten F. Van Dijck, "Bonding or Bridging Social Capital? The Evolution of Brabantine Confraternities During the Late Medieval and the Early Modern Period", in N. Terpstra & A. Prosperi, *Confraternities Between Laity and Clergy ...*, op. cit., n. 3, p. 143-170; Brecht Dewilde, *Corporaties en confrerieën in conflict: Leuven 1600-1750*, Leuven, 2012 (onuitgegeven doctoraatsproefschrift).

⁶ Guillaume Des Marez, "Mutualités et compagnonnages à Bruxelles, au XVe siècle", *Fédération archéologique et historique de Belgique. Annales du 22e congrès, tenu à Malines du 5 au 10 août 1911. Tome II. Rapports et Mémoires*, 1911, p. 621-635. De bijdrage werd nadien ook afzonderlijk gepubliceerd.

⁷ Jean-Théodore De Raadt, "Le registre de la confrérie de Sainte Barbe en l'église Sainte Gudule à Bruxelles", *Messenger des sciences historiques de Belgique*, 1893, p. 286-310; René Laurent, "Note au sujet de l'origine de la confrérie de Notre-Dame de la Paix érigée en l'église de Saint-Nicolas à Bruxelles", *Cahiers bruxellois*, 6, 1961, p. 247-254.

⁸ Claire Dickstein-Bernard, *Le livre de la confrérie de Saint-Jacques d'Overmolen à Bruxelles (1357-1419)*, Brussel, 2005.

⁹ Ulrike Boehme, *Die Brüssler Bruderschaft vom Heiligen Kreuz zu St. Jakob auf dem Koudenberg im 15. Jahrhundert*, Kiel, 1996 (onuitgegeven masterscriptie); Alderik Jacobs, *De Onze-Lieve-Vrouwebroederschap te Brussel (Sint-Goedelekerk) (1362-1579). Laatmiddeleeuwse devotie tussen Hof, kerk en stad*, Leuven, 2011 (onuitgegeven masterscriptie).

¹⁰ Anne Libois publiceerde enkele artikels over de Sint-Elooisbroederschap, met name Anne Libois, "La Confrérie de Saint-Eloy de Bruxelles, des origines à 1447", *Annales de la Société Belge d'Histoire des Hôpitaux*, 5, 1967, p. 45-75; 6, 1968, p. 29-77 en 7, 1969, p. 85-112; Anne Libois, "Quatre textes inédits concernant la Confrérie de Saint-Eloy de Bruxelles", *Bulletin de la Commission Royale d'Histoire*, 118, 1953, p. 333-355.

¹¹ Zie de diverse bijdragen in Emily Snow-Thelen (ed.), *The Seven Sorrows Confraternity of Brussels: Drama, Ceremony, and Art Patronage (16th-17th Centuries)*, Turnhout, 2015 (Studies in European Urban History (1100-1800), 37).

over het ambachtswezen, de liefdadigheid of de kerkgeschiedenis¹². De beperkte historiografie maakt echter dat de broederschapsgeschiedenis van onze huidige hoofdstad op een groot aantal punten in het duister blijft. Er is weinig geweten over het precieze aantal broederschappen, hun ledenaantallen, de sociale achtergrond en netwerken van die leden, de activiteiten die de verenigingen ontplooiden en hun inbedding in de parochiale en stedelijke samenleving. Het is mogelijk dat de bevindingen die voor andere steden en regio's werden gedaan, ook van toepassing zijn op de Brusselse broederschappen, maar dat dient nog verder geverifieerd te worden.

Wat dat laatste punt betreft, moet worden aangestipt dat de Brusselse broederschap van Onze-Lieve-Vrouw van de Zeven Weeën een eigen, complexe dynamiek bezat. En dat is meteen een belangrijke reden om dit genootschap speciale aandacht te geven. Die unieke positie heeft alles te maken met de specifieke context waarin de vereniging ontstond. De cultus van Onze-Lieve-Vrouw van de Zeven Weeën werd namelijk actief gesteund door het Bourgondisch-Habsburgse hof, dat hierin een middel zag om de vrede en eenheid van het rijk te promoten. Deze strategie paste binnen de zogenoemde 'Habsburgse theaterstaat': door handig gebruik te maken van symbolen en rituelen die aansloten bij de stedelijke religieuze cultuur, wisten de Habsburgse landsheren de identificatie met hun dynastie te versterken en een supra-regionale identiteit op te wekken¹³.

De devotie voor Onze-Lieve-Vrouw van de Zeven Weeën werd actief gepromoot via een netwerk van broederschappen in de belangrijkste steden van Vlaanderen, Brabant, Holland en Zeeland. De meeste werden gesticht eind vijftiende-begin zestiende eeuw en kregen de nodige ruchtbaarheid. Van meet af aan speelde de drukpers een belangrijke rol in die publiciteitscampagne. Zo gaf de landsheer en latere keizer Karel V in 1517 opdracht aan priester en hofsecretaris Jan van Coudenberghe (†1521) om de geschiedenis van de stichting van het broederschapsnetwerk op schrift te stellen. Van Coudenberghe voltooide zijn historisch verslag in 1519 in een werk getiteld *Ortus, progressus et impedimenta fraternitatis Beatissime Virginis Marie de passione que dicitur de Septem Doloribus*,

¹² Voornamelijk in Guillaume Des Marez, *L'organisation du travail à Bruxelles au XVe siècle*, Brussel, 1901; Cornelis Smet, *Histoire de la religion catholique en Brabant, et en particulier à Bruxelles*, Brussel, 1839; Placide Lefèvre, *L'organisation ecclésiastique de la Ville de Bruxelles au Moyen Age*, Leuven, 1942.

¹³ Anne-Laure Van Bruaene, "The Habsburg Theatre State: Court, City and the Performance of Identity in the Early Modern Southern Low Countries", in Robert Stein & Judith Pollmann (ed.), *Networks, Regions and Nations: Shaping Identities in the Low Countries, 1300-1650*, Leiden, 2010, p. 131-149; zie verder ook Susie Speakman Sutch & Anne-Laure Van Bruaene, "The Seven Sorrows of the Virgin Mary: Devotional Communication and Politics in the Burgundian-Habsburg Low Countries, c. 1490-1520", *Journal of Ecclesiastical History*, 61, 2010, p. 252-278; Emily C. Snow, *The Lady of Sorrows. Music, Devotion, and Politics in the Burgundian-Habsburg Netherlands*, Princeton, 2010 (onuitgegeven doctoraatsproefschrift); G. Marnef & A.-L. Van Bruaene, "Civic religion ...", *op. cit.*, n. 2, p. 189-190.

uitgegeven in Antwerpen bij Michiel Hillen van Hoochstraten. Van dit werk verscheen in 1622 een Nederlandse vertaling van de hand van de jezuïet Jacob Stratius¹⁴.

Van Coudenberges *Ortus progressus* uit 1519 had expliciet de bedoeling om zowel de devotie tot Onze-Lieve-Vrouw van de Zeven Weeën als het broederschapswaerwerk meer bekendheid te bezorgen. Het boekje belichtte de inbreng van Filips de Goede in de stichting van de confrerieën en bewierookte de vrome motieven van de Bourgondisch-Habsburgse dynastie. De mirakels die aan de basis van de instelling van de verschillende broederschapsafdelingen lagen, werden omstandig uiteengezet. Ook werd de devotie tot Onze-Lieve-Vrouw van de Zeven Weeën theologisch onderbouwd. Volgens van Coudenberge werd de Mariale devotie door het hof naar voor geschoven om tegemoet te komen aan de nood aan geborgenheid en troost bij de bevolking, na een lange periode van burgeroorlog en sociale onrust volgend op de dood van Maria van Bourgondië. De Zeven Weeën-cultus kende volgens hem zo'n groot succes omdat het een gedeeld project was van de Bourgondisch-Habsburgse heersers en het gewone volk¹⁵.

Aan het begin van de zeventiende eeuw knoopten aartshertogen Albrecht en Isabella aan bij dit project. Net zoals de Bourgondisch-Habsburgse heersers een eeuw terug, hoopten de nieuwe landvoogden via actieve patronage de Zeven Weeën-devotie te mobiliseren voor hun staatsvormingsoffensief. Tegelijk stelden de aartshertogen het broederschapswaerwerk in dienst van de katholieke hervorming. Op hun aansporen, en met steun van de Brusselse broederschap¹⁶, rolde in 1615 een nieuw broederschapsboekje van de persen, zowel in het Frans als in het Nederlands¹⁷. Dit *Cort verhael of Briefve relation*, gedrukt te Brussel bij Hubert Anthoine, bevat een korte introductie op de stichtingsgeschiedenis van de Brusselse broederschap, naast een reeks 'geestelijke oefeningen' en bezinningsteksten, het reglement van de broederschap

¹⁴ Jacob Stratius, *Onse L. Vrouwe der Seven Weeen met de mirakelen, getyden, ende misse der selver: insgelyckx den oorspronck, ende voortganck der broederschap*, Antwerpen, 1622.

¹⁵ Stratius, *Onse L. Vrouwe der Seven Weeen ...*, op. cit., n. 14, p. 188-194.

¹⁶ Brussel, ASB, Oud Archief, nr. 1499, p. 117 (uitgave p. 105).

¹⁷ *Briefve relation de la confrairie des sept douleurs de Nostre Dame instituée par le serenissime prince Philippe de haute mémoire, Archiducq d'Autrice, Duc de Bourgongne, de Brabant etc., en l'an de Nostre Seigneur 1498 en l'église de S. Géry en Bruxelles*, Brussel, 1615. Een zekere F.I.V.A.M. maakte er een Nederlandstalige versie van: *Cort verhael van het broederschap van de Seve[n] Weeden van Onser Lieve Vrouwe. Inghestelt by den doorluchtichsten Prince hoogher memorie Philippus Eertzhertoch van Oostenrijk, Hertoch van Bourgoignen, van Brabant, etc. int jaer ons Heeren 1498. binnen der kercke van S. Guericx tot Brussel. Ghedediceert aen den Magistraet der selver stadt ... Overgheset uyt het françois, door F.I.V.A.M.*, Brussel, 1615. Ten slotte werd het boek ook nog in het Spaans vertaald door de biechtvader en raadgever van Isabella, Andres de Soto, zie Annick Delfosse, *La «Protectrice du País-Bas»: Stratégies politiques et figures de la Vierge dans les Pays-Bas espagnols*, Turnhout, 2009, p. 139.

en een overzicht van de aflaten die de leden konden verdienen. In het openingsgedicht – *aen de beminders van de glorieuse Maghet Maria* – wordt gewaarschuwd voor ketterse ideeën. Mediteren over het lijden van Christus en het medelijden van zijn moeder, de Maagd Maria, wordt aangehaald als een geschikte manier om *d'walinghen* te vermijden¹⁸.

Dankzij de nabijheid van het hof groeide niet aan elkaar geplakt de Brusselse broederschap uit tot één van de belangrijkste afdelingen binnen het netwerk. Om die reden mogen we de Brusselse broederschap van Onze-Lieve-Vrouw van de Zeven Weeën een bovenlokaal belang toedichten. In dit specifieke geval hebben we dus niet te maken met een lokale en besloten religieuze vereniging, zoals die in de Zuidelijke Nederlanden het meeste voorkwam¹⁹. De broederschap van Onze-Lieve-Vrouw van de Zeven Weeën moet daarentegen begrepen worden als een ‘open gebedsgemeenschap’, waarin belangrijke gezagsdragers, hovelingen, stedelijke functionarissen, kunstenaars, geestelijken en gewone stadsbewoners elkaar konden treffen²⁰. Het is daarom niet verwonderlijk dat de Zeven Weeën-devotie heeft geleid tot een belangrijke kunstproductie en bijhorende mecenaats- en patronagenetwerken.

De prominente rol van de broederschap van Onze-Lieve-Vrouw van de Zeven Weeën, zowel voor Brussel als voor het Bourgondisch-Habsburgse streven naar culturele en religieuze eenmaking in de Nederlanden, staat in schril contrast tot het bewaarde bronnenmateriaal: bijna alle archiefstukken van de broederschap zijn zoek of verloren gegaan. Een apart archiefbestand met betrekking tot de broederschap bestaat dan ook niet. Behalve de reeds besproken boekjes uit 1519 en 1615 zijn voor zover bekend slechts een handvol documenten bewaard: het ledenregister (bekend onder de benaming *Liber authenticus*)²¹, een rekenboek voor de periode 1499-1516²², een achttiende-eeuws proces tussen de broederschap en het Brusselse stadsbestuur²³ en een zeventiende-eeuwse goedereninventaris²⁴. In het Rijksarchief te Brussel berusten nog enkele

¹⁸ *Cort verhael* ..., *op. cit.*, n. 17, p. 15-16.

¹⁹ G. Marnef & A.-L. Van Bruaene, “Civic religion ...”, *op. cit.*, n. 2, p. 183.

²⁰ Remco Sleiderink, “De dichters Jan Smeken en Johannes Pertcheval en de devotie tot Onze Lieve Vrouw van de Zeven Weeën. Nieuwe gegevens uit de rekeningen van de Brusselse broederschap (1499-1516)”, *Queeste. Tijdschrift voor middeleeuwse letterkunde in de Nederlanden*, 19, 2012, p. 42-69, aldaar 42; G. Marnef & A.-L. Van Bruaene, “Civic religion ...”, *op. cit.*, n. 2, p. 189.

²¹ Brussel, ASB, Oud Archief, nr. 3414; voor een uitvoerige bespreking, zie Susie Speakman Sutch, “Patronage, Foundation History, and Ordinary Believers: The Membership Registry of the Brussels Seven Sorrows Confraternity”, in E. Snow-Thelen, *The Seven Sorrows Confraternity* ..., *op. cit.*, n. 11, p. 19-48.

²² Brussel, ASB, Oud Archief, nr. 3837; voor een uitvoerige bespreking, zie R. Sleiderink, “De dichters Jan Smeken en Johannes Pertcheval ...”, *op. cit.*, n. 20, p. 42-69; Edmond Roobaert & Trisha Rose Jacobs, “An Uncelebrated Patron of Brussels Artists: St Gorik’s Confraternity of Our Lady of the Seven Sorrows (1496-1516)”, in E. Snow-Thelen, *The Seven Sorrows Confraternity* ..., *op. cit.*, n. 11, p. 93-112.

²³ Brussel, ASB, Procesbundels, nr. 4748.

²⁴ Brussel, ASB, Oud Archief, nr. 1499.

documenten in verband met de opheffing van de broederschap aan het einde van de achttiende eeuw. Dit dossier bevat onder meer een overzicht van de renten, tegoeden en uitstaande schulden van de broederschap en een rekening met de ontvangsten uit de (gedwongen) verkoop van het zilverwerk en de andere bezittingen (1794-1797)²⁵. Overigens blijkt uit die rekening dat de broederschap niet definitief werd opgeheven in 1785, zoals tot nog toe werd aangenomen²⁶, maar pas helemaal aan het einde van de achttiende eeuw, onder het Franse bewind.

In de afgelopen jaren werd intensief onderzoek gevoerd naar de Brusselse broederschap van Onze-Lieve-Vrouw van de Zeven Weeën. Een samenwerking van onderzoekers uit verschillende disciplines mondde in 2015 uit in de publicatie *The Seven Sorrows Confraternity of Brussels: Drama, Ceremony, and Art Patronage (16th-17th Centuries)*, onder de redactie van Emily Snow-Thelen²⁷. In zeven thematische hoofdstukken biedt deze bundel een overzicht van het artistiek mecenaat van de broederschap, de theaterspelen en muziekstukken die in de schoot van de confrerie ontstonden en de beeldcultuur rondom de devotie van Onze-Lieve-Vrouw van de Zeven Weeën. Elk van de auteurs maakte voor zijn of haar analyse gebruik van de eerder vermelde goedereninventaris. Voor de geschiedenis van de broederschap is deze inventaris immers onmisbaar: ten eerste omdat het inzicht biedt in de materiële cultuur van de vereniging en daarmee in zowat alle aspecten van het broederschapsleven; ten tweede omdat de inventaris niet enkel een overzicht biedt van de goederen die op het moment van de redactie in het bezit van de broederschap waren, maar omdat ze ook een gedetailleerd relaas bevat van de bezittingen die de broederschap sinds haar ontstaan had verzameld: oorkonden, juwelen, kunstwerken, liturgische ornamenten, vastgoed, renten, fundaties, enzovoort. Op die manier is het document opgevat als een soort terugblik op het verleden. Het vangt aan met de stichtingsgeschiedenis van de broederschap en verstrekt naast de fysieke beschrijving van de objecten ook informatie over de schenkers, over de datum en context van de schenkingen en verwervingen en over de producenten en de leden die bij de schenkingen of de transacties betrokken waren. Kortom, dit register biedt niet alleen een overzicht van de bezittingen van de broederschap van de Zeven Weeën, maar maakt het ook mogelijk om een belangrijk deel van haar geschiedenis te reconstrueren.

De bundel *The Seven Sorrows Confraternity of Brussels* heeft de mogelijkheden van de goedereninventaris verkend. Ze heeft daarmee het belang van de bron extra benadrukt. De inventaris biedt immers heel

---

²⁵ Vorst, RAB, Kerkelijk Archief van Brabant, nr. 2563; met dank aan Tom Bervoets voor de digitale scan van dit dossier.

²⁶ Emily Snow-Thelen, "Preface", in E. Snow-Thelen, *The Seven Sorrows Confraternity ...*, op. cit., n. 11, p. xi.; S. Speakman Sutch, "Patronage, Foundation History, and Ordinary Believers ...", op. cit., n. 21, 19.

²⁷ E. Snow-Thelen, *The Seven Sorrows Confraternity ...*, op. cit., n. 11.

wat kansen om diverse facetten van de laatmiddeleeuwse en vroegmoderne stedelijke samenleving en het broederschapleven onder de loep te nemen. Hierbij denken we in het bijzonder aan de organisatie van de kunstmarkt, de geschenkcultuur, de onderlinge samenwerkingsverbanden tussen verenigingen (niet in het minst met de Brusselse rederijkerskamer Mariakrans, ontstaan uit de fusie van de Lelie en de Violet), maar ook de relaties tussen het Bourgondisch-Habsburgse hof en de stedelijke corporaties. De inventaris werpt ook licht op de Brusselse renten- en immobiëlenmarkt, de organisatie van feestelijkheden, processies en de bijhorende caritatieve initiatieven, de inrichting van het kerkinterieur, enzovoort. Omwille van de invloedrijke posities van sommige broederschapleden biedt de inventaris eveneens mogelijkheden om de wisselwerking tussen lokale en (inter)nationale politiek en netwerken te bestuderen. Het is zeker geen toeval dat een aantal vooraanstaande edelen en functionarissen bij de werking van deze door het hof gepatrooneerde broederschap betrokken was.

Om al deze redenen willen we dit document door middel van een kritische uitgave ontsluiten. Voor een diepgaande analyse van de inhoud van het manuscript is hier uiteraard geen plaats. In onze eigen bijdrage in de bundel *The Seven Sorrows Confraternity of Brussels* gaven we daartoe reeds een aanzet²⁸. Met deze uitgave hopen we het potentieel van dit document – en, meer algemeen, van dit type documenten – in de verf te zetten en andere onderzoekers aan te sporen om het broederschapleven in Brussel en andere steden verder te bestuderen²⁹. Vooraleer de uitgave zelf aan bod komt, gaan we kort in op het uitzicht, de inhoud, het auteurschap en de datering van het manuscript en we geven enkele praktische wenken mee.

Codicologische beschrijving

De inventaris van de Brusselse broederschap van Onze-Lieve-Vrouw van de Zeven Weeën wordt bewaard in het Archief van de Stad Brussel

²⁸ Brecht Dewilde & Bram Vannieuwenhuyze, “A Tangible Past: History Writing and Property Listing by the Brussels Seven Sorrows Confraternity, c. 1685”, in E. Snow-Thelen, *The Seven Sorrows Confraternity ...*, *op. cit.*, n. 11, p. 3-18.

²⁹ Wat de Brusselse broederschappen betreft, is er zeker en vast nog heel wat potentieel. Zoals eerder opgemerkt, is het aantal studies vrij beperkt, wat ruimte laat voor nieuw onderzoek. In de ambachtsarchieven en kerkelijke archieven bewaard in het Rijksarchief te Brussel bevinden zich nog verscheidene bestanden met betrekking tot de Brusselse broederschappen. Basistoegangen tot deze collecties zijn: Emile Cardoen, *Inventaire sommaire des Archives des Corps de Métiers et Serments de Brabant*, Brussel, 1991; Philippe Muret, *Archives ecclésiastiques du Brabant. I. Doyennés, paroisses, collégiales*, Brussel, 1994; Philippe Muret, *Kerkarchief van Brabant. II. Abdijen, priorijen en kartuizen (Brussels Hoofdstedelijk Gewest)*, Brussel, 2001.

als nummer 1499 van het bestand Oud Archief³⁰. Het gaat om een vrij compact deel (15,5 × 20 cm) dat in totaal 168 papieren bladzijden telt, waarvan de meeste beschreven zijn. Twee verschillende handen kunnen worden onderscheiden (zie verder). Het papier draagt geen watermerk. Het document wordt beschermd door een kartonnen band, waarvan de rug ontbreekt. Die ontbrekende rug is de enige ernstige beschadiging; de andere delen bleven relatief goed bewaard, hoewel de inkt op sommige plaatsen wat vervaagd is. Op de kartonnen band ontbreekt een titel, etiket of tekst. Wellicht werd de kaft pas later toegevoegd, mogelijk in de negentiende eeuw.

Aan de binnenzijde van de omslag is vooraan een *ex libris* aangebracht, voorzien van een wapenschild waarin de spreuk *Fortune ne vieillit pas* in een banderol zit verwerkt. Onder het wapenschild volgt het onderschrift *Bibliothèque de Th. de Jonghe*. Het gaat hier overduidelijk om het *ex libris* van Jean Baptiste Théodore de Jonghe (1801-1860), door Charles Ruelens een *bibliophile de race* genoemd³¹. Het register behoorde dus voor enige tijd tot diens omvangrijke boekencollectie.

Vooraan het document bevinden zich vier papieren schut- en titelbladen, die zonder twijfel achteraf zijn toegevoegd. Het eerste schutblad (a) is aan beide zijden blanco gelaten; de volgende drie bladen (b, c en d) bevatten tekst op de recto-zijde. Op blad b bevindt zich de vermelding *AA 1499* in potlood, die verwijst naar het archiefbestand en inventarisnummer in het Archief van de Stad Brussel. Schutblad d bevat een gedrukte frontispice uit de negentiende eeuw in de vorm van een staande rechthoek, voorzien van vrij sobere randversieringen. Binnenin leest men de titel *Instellinge van het broederschap van Onse Lieve Vrouwe van de Seven Weenen in de kerke van Sinte Geurickx te Brussel 1498*.

Schutblad c is echter het meest interessant: het bevat een lang stuk handgeschreven tekst, uitgevoerd in inkt in een vrij klein handschrift. De tekst is op diverse plaatsen onderlijnd, bevat diverse taalfouten en luidt aldus:

La confrerie des Sept Douleurs de la Sainte Vierge fut fondée en 1498 dans l'Eglise paroissiale de Saint Géry à Bruxelles par les Rhetoriciens du Lys réunis a ceux de la violette; ils formerent en même tems une nouvelle chambre de Rhétorique sous le nom de Guirlande de Marie. Philippe le Beau, sa sœur Marie [sic, Marguerite] et une foule de noble se firent inscrire dans la confrerie de Notre Dame des Sept Douleur qui fut confirmée par le Pape Alexandre VI. La chapelle de cette confrérie était placée dans l'église de Saint Géry, pres du chœur vers le Nord; on prétend

³⁰ Charles Pergameni, *Les archives historiques de la Ville de Bruxelles*, Brussel, 1943, p. 209.

³¹ Charles Ruelens, *Notice sur Jean-Baptiste-Théodore de Jonghe*, Bergen, 1861, p. 9. Voor biografische notities, zie ook Jules Delecourt, "de Jonghe (Jean – Baptiste – Théodore)", in *Biographie nationale. Tome cinquième*, Brussel, 1876, 220-221; Marcus De Schepper, Ann Kelders & Jan Pauwels (ed.), *In de ban van boeken. Grote verzamelaars uit de negentiende eeuw in de Koninklijke Bibliotheek van België*, Brussel, 2008, p. 98-99.

qu'elle fut batie vers la fin du quatorzieme siecle. En 1510 l'Empereur Maximilien permit de la décorer de ses armoiries. On peut consulter sur cette confrérie le livre intitulé:

Cort verhael van het Broederschap van de Seeven Wee'en van Onse Lieve Vrouw Brussel 1627 petit in 12.

V. Histoire de la ville de Bruxelles par Alexandre Henne & Alexandre [sic, Alphonse] Wauters archiviste de la ville. Ouvrage couronné par la Commission Royale d'Histoire. Dédié à S. A^{te}. Prince de Ligne Bruxelles 1843 t. III p. 175.

Ce volume contient des détails curieux sur les propriétés tant immobilières que mobilières de cette confrérie; ses maisons, biens, rentes, tableaux, meubles etc., ainsi que sur les habillements et la toilette de la statuette de la vierge des Sept douleurs.

Dans la notice rédigée par l'abbé Brasseur de la collection unique de manuscrits concernant l'histoire Belgique du Notaire Nuewens³² vendu à Bruxelles au mois d'avril 1811, on trouve

n° 243 p. 31 Differentes pieces Manuscrites concernant la confrérie de Sept Douleurs à Saint Géry à Bruxelles in folio.

n° 244 p. 31 Un Manuscrit idem en flamand in 4to.

Ces deux manuscrits furent adjugés à l'abbé Brasseur.

Het is onbekend wanneer dit stukje tekst werd genoteerd, maar wellicht stamt het uit het midden of de tweede helft van de negentiende eeuw. De tekst dateert in elk geval zeker van na het vermelde jaartal 1843, en eigenlijk zelfs na 1845. De verwijzing is immers fout: de driedelige *Histoire de Bruxelles* van Henne en Wauters verscheen immers niet in 1843, maar wel in 1845. Het is evenmin duidelijk wie de nota heeft gemaakt. Het gaat alleszins niet om het handschrift van één van de Brusselse stadsarchivarissen uit de tweede helft van de negentiende eeuw, Alphonse Wauters en Jean-Baptiste Van Malderghem³³. Misschien gaat het om het handschrift van Jean Baptiste Théodore de Jonghe, van zijn bibliothecaris of van de notaris belast met de openbare verkoop van zijn bibliotheek in 1861 (zie verder). Inhoudelijk is de nota ook interessant. Naast een korte historiek en een al even korte omschrijving van de inhoud van het document, verwijst de tekst naar een aantal documenten met betrekking tot de Brusselse broederschap van Onze-Lieve-Vrouw van de Zeven Weeën: enerzijds het reeds vermelde *Cort verhael* van de broederschap en anderzijds een reeks manuscripten die tot 1811 deel uitmaakten van de collectie van Anton Jozef Nuewens. Het *Cort verhael* uit 1627 is zonder twijfel een herdruk van de hoger gesignaleerde ontstaansgeschiedenis van de Brusselse broederschap die in 1615 in twee

³² Het betreft hier zonder twijfel Anton Jozef Nuewens (waarover verder meer), al is die nooit als notaris ingeschreven. Diens vader Jean-Baptiste Nuewens was wel notaris te Brussel, van 1733 tot 1763, net zoals Pierre Nuewens (van 1763 tot 1796) en Henri Joseph Nuewens (van 1786 tot 1794); mededelingen van Claude Bruneel.

³³ Mededeling van Frédéric Bocquet (ASB).

talen werd uitgegeven te Brussel. Die oorspronkelijk uitgave wordt trouwens vermeld in de inventaris. Het is voorlopig onduidelijk of de andere manuscripten waarvan sprake nog bewaard zijn.

Na de vier papieren schutbladen vangt het eigenlijke register aan. Op het ongepagineerde titelblad leest men de haastig geschreven en onderlijnde vermelding *Seween*. De verso-zijde draagt het paginanummer 1, dat in het eerste deel van het register systematisch wordt voortgezet, afwisselend links bovenaan (verso) en rechts bovenaan (recto) de bladzijden. Vanaf bladzijde 75 komt de paginering niet meer systematisch voor en vanaf bladzijde 89 is ze voorgoed verdwenen. Het laatste blad werd blanco gelaten en functioneerde dus als schutblad.

Auteurschap en datering

Twee essentiële gegevens vinden we niet terug in het document: de naam van de auteurs en de datum waarop het manuscript werd opgesteld. Vast staat alleszins dat er twee zeventiende-eeuwse handen kunnen worden onderscheiden. Hand 1 beschouwen we als de ‘basishand’, die het grootste deel van het document voor zijn rekening nam. Op enkele plaatsen treffen we echter een tweede hand aan³⁴. Het is niet duidelijk waarom het handschrift wisselt; meestal gebeurt dat aan het begin van een bladzijde of aan het begin van een paragraaf, maar één keer ook midden in een zin. Uit de doordachte ordening van de inhoud en het verzorgde handschrift zonder al te veel doorhalingen of aanpassingen mag wel afgeleid worden dat het document een overgeschreven netschrift is³⁵, dat wellicht van één enkele intellectuele auteur afkomstig is. Daarop wijzen alvast de kopieerfouten, zoals verschrijvingen, vergeten woorden en dittografieën.

De identificatie van de handen is niet eenvoudig. Het document zelf verschaft in elk geval geen concrete aanknopingspunten, want de scribenten maken zich nergens bekend. Toch is het mogelijk een hypothese te formuleren. Wellicht mag het handschrift van scribent 1 – die het overgrote deel van het manuscript voor zijn rekening nam – worden vereenzelvigd met dat van Judocus Wouwerms, proost van de broederschap vanaf 1684 en erfproost in 1696³⁶. Het handschrift van deze Judocus Wouwerms is met zekerheid bekend want hij kopieerde het contract tussen Peter van Cutsem (die optrad in naam van de pastoor en kerkmeesters van de Sint-Gorikskerk) en de proosten van de broeder-

---

³⁴ Met name van bovenaan bladzijde 13 tot halverwege bladzijde 21, van bovenaan bladzijde 63 tot onderaan bladzijde 64, op bladzijde 69 en van halverwege bladzijde 131 tot bovenaan bladzijde 135.

³⁵ Met dank aan Jozef Van Loon voor de suggestie.

³⁶ Mededeling van Susie Speakman Sutch.

schap in het *Liber authenticus*³⁷. De tweede scribent blijft helaas onbekend. Mogelijk ging het om een andere proost³⁸, die af en toe de spreekwoordelijke pen overnam en de gegevens van Wouwerms aanvulde. Op bladzijde 13 voegde de tweede scribent bijvoorbeeld een stuk tekst van de pauselijke bulle uit 1667 in, waarnaar scribent 1 (Wouwerms) in zijn relaas over de geschiedenis van de broederschap had verwezen; op bladzijde 131 vulde scribent 2 het lijstje rentezettingen aan.

Judocus Wouwerms mag misschien ook worden beschouwd als degene die het initiatief voor het inventarisatieproject heeft genomen, de meeste bronnen heeft verzameld, een ordening en structuur heeft bedacht en ook het grootste deel van het redactiewerk heeft verzorgd. Over deze Wouwerms is verder weinig bekend, behalve dat hij tot de orde van de minderbroeders behoorde (*F. Judocus Wouwerms ejusdem ordinis*) en theologie studeerde aan het franciscaanse *Studium Theologicum*, geïncorporeerd in de theologische faculteit van de Leuvense universiteit³⁹. Op 4 februari 1682 voltooide hij er zijn opleiding met de openbare verdediging van zijn proefschrift: *Theses theologicae de sponsalibus et matrimonio*⁴⁰. Na zijn studies keerde hij naar Brussel terug, waar hij lid werd van de broederschap van Onze-Lieve-Vrouw van de Zeven Weeën. Aandachtige lectuur van de inventaris wijst uit dat Wouwerms enige expertise bezat inzake financiën en goederenbeheer, want daarover bericht hij uitvoerig. Ook op administratief vlak was hij wellicht zeer nauwgezet, getuige daarvan zijn inspanningen om de archieven van de broederschap te consulteren, ordenen en ontsluiten. In dat verband zijn zijn sporadische opmerkingen over de ontbrekende stukken in het archief van de broederschap veelzeggend⁴¹: hij zag het wellicht als zijn taak om orde op zaken te stellen in het archief en daardoor dus ook de bezittingen en rechten van de broederschap veilig te stellen⁴².

³⁷ Brussel, ASB, Oud Archief, nr. 3414, f° 9 v°-10 v°.

³⁸ De broederschap had geen eigen klerk in dienst. Althans: in het document wordt nergens melding gemaakt van een klerk; de Kranskamer had daarentegen wel een klerk in dienst, zie Brussel, ASB, Oud Archief, nr. 1499, p. 113 (uitgave p. 104).

³⁹ Meer uitleg over het *Studium theologicum* van de minderbroeders en de relatie tot de universiteit is te vinden in Maurits Sabbe (ed.), *De Minderbroeders en de Oude Leuvense Universiteit*, Leuven, 1989, p. 35-38. Regulieren moesten zich niet immatriculeren, wat verklaart waarom Judocus Wouwerms niet voorkomt in de inschrijvingslijsten van de Leuvense universiteit. De *Jacobus Wauwerms, Bruxellensis*, die zich op 12 augustus 1673 aan de universiteit inschreef, kan niet met Judocus Wouwerms worden vereenzelvigd (Arnold Hubert Schillings, *Matricule de l'Université de Louvain. VI: Fin février 1651 – fin août 1683*, Brussel, 1963, p. 358, nr. 93).

⁴⁰ Judocus Wouwerms, *Theses Theologicae de Sponsalibus et Matrimonio, quas Praeside F. Henrico van Ierssel, Ord. FF. Minor. Recollect. Sacrae Theologiae Lectore, defendet F. Judocus Wouwerms ejusdem Ordinis. In Conventu Fratrum Minorem Recollectorum Lovanii, 4 Februarii hora 9 ante meridiem*, Leuven, 1682. Een exemplaar van dit boek wordt bewaard in Den Haag, Koninklijke Bibliotheek. Nationale bibliotheek van Nederland, KW 518 C 13 [11]. Met dank aan Gilbert Huybens voor de mededeling.

⁴¹ Zie bijvoorbeeld de opmerking *overmits eenige rekeningen manqueren*: Brussel, ASB, Oud Archief, nr. 1499, p. 71 (uitgave p. 95).

⁴² Met dank aan Jozef Van Loon voor de nuttige suggestie.

De hypothese over het auteurschap brengt ons bij de redactiedatum. Het document zelf is helaas niet gedateerd. Op de afwisseling van de handen na, is het manuscript vrij homogeen, wat lijkt te wijzen op een systematische redactie. Het is in elk geval geen werk dat maanden, laat staan jaren, in beslag heeft genomen. De recentste data die in het manuscript voorkomen, zijn 28 februari 1685 en het jaartal 1685 *tout court*⁴³. Mogelijk is het document in dat jaar, of kort nadien, opgesteld. Dat correspondeert met het moment waarop Wouwerms proost van de broederschap was.

Een aantal andere persoonsvermeldingen wijst er eveneens op dat het document werd opgesteld in 1685 of daaromtrent. Roelant vander Borcht, 'tegenwoordige' rentmeester van de Sint-Gorikskerk, aldus de inventaris⁴⁴, was rentmeester van de Sint-Gorikskerk in 1675⁴⁵. Het is aannemelijk dat hij die functie gedurende meerdere jaren heeft uitgeoefend, mogelijk dus ook nog midden jaren 1680. Van 'onze heer kapelaan' Joannes Nijverseel is bekend dat hij overleden is op 26 oktober 1690⁴⁶. In de tekst wordt ook meermaals verwezen naar Adam de Blicck, 'tegenwoordige' burgemeester voor de natiën (groeperingen van ambachtsorganisaties) en hoofdman van de Kranskamer⁴⁷. Uit de magistratalslijsten gepubliceerd door Henne en Wauters blijkt dat de Blicck burgemeester van Brussel was in de jaren 1683-1684 en 1684-1685⁴⁸. Het hele stadsbestuur bleef toen twee jaar in functie, wat theoretisch niet mocht maar wel vaker voorkwam, bijvoorbeeld in crisissituaties. Problematisch is echter de unieke vermelding van Adam de Blicck als *rentmeester deser stadt Brussele ende tegen woordigen hooftman deser camer*⁴⁹. Volgens Henne en Wauters was Adam de Blicck in 1685-1686 en in 1686-1687 rentmeester⁵⁰. Deze unieke vermelding wijst er misschien op dat het manuscript is

⁴³ Brussel, ASB, Oud Archief, nr. 1499, resp. p. 68 en 59 (resp. uitgave p. 95 en 93).

⁴⁴ Respectievelijk: *den rentmeester der kercke van Sint Geurix, tegenwoordigh meester Roelant vander Borcht; den rentmeester der kercke van Sinte Geurickx, present meester Roelant vander Borcht*, zie Brussel, ASB, Oud Archief, nr. 1499, p. 85 (uitgave 98).

⁴⁵ Paul De Ridder, *Inventaris van het oud archief van de kapittelkerk van Sint-Michiel en Sint-Goedele te Brussel*, Brussel, 1987-1988, dl. II, p. 288.

⁴⁶ Respectievelijk: *heere Joannes van Nijverseel, den capellaen van Seven Weeen; onsen heere capellaen here Joannes Nijverseel*, zie Brussel, ASB, Oud Archief, nr. 1499, p. 98 en 149 (uitgave p. 101 en 113). Met dank aan Susie Sutch voor de mededeling.

⁴⁷ Respectievelijk: *Adam de Blicck, tegen woordigen borgemeester uijt de natie ende hooftman van de Crans camere; monsieur Adam de Blicck, rentmeester deser stadt Brussele ende tegen woordigen hooftman deser camer; monsieur Adam de Blicck, borgemeester deser stadt Brussel ende hooftman deser Cranskamere; monsieur Adam de Blicck, borgemeester deser stadt Brussel; monsieur Adam de Blicck, borgemeester deser stadt Brussel; monsieur Adam de Blicck, borgemeester deser stadt Brussele*, zie Brussel, ASB, Oud Archief, nr. 1499, respectievelijk p. 62, 88, 106, 128 en 147 (uitgave p. 93, 99, 103, 108 en 112).

⁴⁸ Alexandre Henne & Alphonse Wauters, *Histoire de la ville de Bruxelles (nouvelle édition du texte original, augmentée de nombreuses reproductions de documents choisis par Mina Martens, archiviste de la ville)*, Brussel, 1975, dl. II, p. 506.

⁴⁹ Brussel, ASB, Oud Archief, nr. 1499, p. 67 (uitgave p. 94).

⁵⁰ A. Henne & A. Wauters, *Histoire de la ville de Bruxelles .... op. cit.*, n. 48, dl. II, p. 506.

geschreven in een tijdspanne waarin de Blicck het zitje van burgemeester inruilde voor dat van rentmeester. In 1687-1688 en 1688-1689 maakte Adam de Blicck geen deel uit van het stadsbestuur; in 1689-1690 was hij opnieuw rentmeester.

Inhoud

Op bladzijde 2 bevindt zich de oorspronkelijke titel van de inventaris: *Philippus van Oostenrijk fondateur der Seven Wee-en gebroeders gefondeert int jaer 1498*. Deze titel deelt niets mee over de inhoud of bedoeling van het document, met name de inventarisatie van de bezittingen, maar alludeert wel op de historiografische insteek door te wijzen op de stichting van de broederschap door Filips de Schone in 1498 oude stijl. De volgende bladzijde gaat op dat elan verder, want hier start de ‘inventaris’ met een omstandigere uitleg over de *Instellinge van het broederschap van Onse Lieve Vrouwe van Seven Weenen in de kercke van Sinte Geurickx, alwaer aen de gesellen der Lelie camer de capelle tot de selve wordt gegeven int jaer Ons Heere 1498*.

Het is uiteraard niet de bedoeling om hier de volledige inhoud van het manuscript te bespreken. We beperken ons tot een schematisch overzicht van de inhoud en indeling. Het document bevat geen inhoudsopgave of index. Nochtans is het niet ongewoon om dergelijke handige navigatie-instrumenten aan te treffen in soortgelijke inventarissen uit de zeventiende eeuw⁵¹. Oorspronkelijk bevatte het manuscript evenmin een foliëring, maar achteraf werd er voor het eerste deel een paginering in potlood toegevoegd. De scribent heeft wel gezorgd voor een – weliswaar rudimentaire – indeling door op diverse plaatsen titels of rubrieken toe te voegen. In tabel 1 volgt een overzicht:

**Tabel 1. Inhoudstafel van de inventaris van de broederschap van Onze-Lieve-Vrouw van de Zeven Weeën in Brussel (Brussel, ASB, Oud Archief, nr. 1499).
De nummers verwijzen naar de bladzijden van de uitgave.**

79	Philippus van Oostenrijk fondateur der Seven Wee-en gebroeders gefondeert int jaer 1498.
79	Instellinge van het broederschap van Onse Lieve Vrouwe van Seven Weenen in de kercke van Sinte Geurickx alwaer aen de gesellen der Lelie camer de capelle tot de selve wordt gegeven int jaer Ons Heere 1498.
85	Generaelen inventaris van de meubelen van Onse Live Vrouwe van Seven Wee'en in de kercke van Sinte Geurickx in Brussel, soo hier naer volgt.

⁵¹ Bijvoorbeeld in het register van de Leuvense handbooggilde van Sint-Sebastiaan: Brussel, Collectie van Philippe d'Arshot: *Antiquiteyten ende privilegien der oude, groete, ende edele hand-boge-gulde binnen dese vermaerde hooft-stadt van Loven*, ca. 1638, met aanvullingen tot 1795. Een fotokopie van dit manuscript in: Leuven, Universiteitsarchief, P98: *Archief van de familie Spoelberch de Lovenjoel*, Annex.

85	Notitien van het silver werck.
86	Notitie van het koper werck.
87	Andere notitie aengaende het vergult ende versilvert houtte werck.
87	Inventaris der rocken van het beeldt van Onse Lieve Vrouwe van Seven Wee'en ende van het kindeke Jesus.
87	Andere notitien van mantels.
87	Liste van de faillien van Onse Lieve Vrouw.
88	Notitien der choir cappen ende casuijffels in de capelle van Onse Lieve [Vrouw] van Seven Ween.
88	Andere notitien van de vela der kelcken ende corporael borse.
88	Inventaris van de antependia banckxkens met sijn toebehoorte.
89	Aenmerck van het lijnwaert competerende dit broederschap.
89	Andere notitie gehouden over andere differente meubelen competerende de capelle van Onse Lieve Vrouwe etc.
89	Annotatie aengaende de schilderijen.
89	Notitie van het houtte werck.
90	Den oorspronck ende antiquiteit van het groot huijs van Onse Lieve Vrouw van Seven Wee'en gesijt die Crans kamere.
92	Het Klijn Lieve Vrouwen huijs onder de Crans kamere neven de pomp.
93	Het nieuwt gekoght huijs neven den Handt boogh hof ter slincker seijde van de Crans kamere.
95	Notitie van gekochte renten door de proosten van het broederschap van Onze Lieve Vrouw van Seven Wee-en met de gheprofiteerde penninghen uijt de offer legaeten ende testamenten, waer toe geen last van fondatien en wort gevonden.
96	Notitie der renten die tegen woordighlijck noch cours sijn hebbende ende jaerlijckx woorden ontfangen tot voltreckinge van die besettingen naer den ouderdom der selve hier naer beschreven.
96	Die eerste rente.
96	De tweede rent.
97	De derde rent.
97	De vierde rent.
98	De vijfde rent.
98	De sesde rente.
98	De sevenste rent.
98	Notitie van cheijsen ende renten die sijn loopende tot laste van de goederen van de capelle van Onse Lieve Vrouw van Seven Ween.
98	Rente die op het nieuwt gekoght huijs neven den Hantboogh hof is uijtgaende.
99	Cheijse die op het nieuwt gekoeght huijse neven den Hantboogh hof is uijtgaende.
99	Rente op obligatie die monsieur Adam de Blicck tot laste van de Crans kamere is treckende.

99	Notitie van het gene den heer prochiaen oft pastoor van Sinter Geurickx placht te trecken vant broederschap van Onse Lieve Vrrrouw van Seven Weeen ende het gene hem nu geconsenteert is met volle resolutie van de Cranskamere als mede copije van sijne quittantie.
100	Copije van de quittancie van mijn heer den pastoor van Sinte Geurickx kercke.
101	Notitie van de besettinge naer iders ouderdom gestelt.
101	De eerste besettinge van jouffrouw Margareta vander Perren.
101	De tweede besettinge van heere Willem Borreman.
101	De derde besettinge van eenen onbekenden persoon.
102	De vierde besettinge van heere Joannes de Nijs, pristere.
103	De vijfde besettinge van juffrouwe Maria van Noffele.
104	De sesde besettinge van Jaques Pannis.
104	De sevenste Besettinge van heere Nicasius Moiset.
105	De achtste besettinge van jouffrouwe Margarita van Bredam.
105	De negenste besettinge van monsieur Balthasar van Rode.
106	De thienste besettinge van jouffrouwe Maria Pannis.
106	De elfste besettinge van juffrouw Elisabeth Breijnaerts.
107	De twelfste besettinge van sieur Guilliam de Smet.
107	De derthienste besettinge van jouffrouw Anna Borremans.
108	De vierthienste besettinge van heere Jan Huijn d'Amsterode, licentiaet in de rechten.
109	Vijfthienste besettinghe van joufvrouw Anna Arnoult.
109	De sesthienste besettinghe van joufvrouw Anna vander Hofstadt.
109	De seventhienste besettinge van jouffrouw Catharina de Peuter.
110	De achtthienste besettinge van jouffrouw Catharina Smesmans.
110	De negenthienste besettinge van jouffrouw de weduwe Pauwel Cornelis.
111	De twintighste besettinge van de edele jouffrouwe Philippina van Busselijden.
112	De eenentwintighste besettinge van onsen confrater ende ouderman sieur Peeter Ballaert.
112	De oncosten van dese fondatie van onsen confrater en ouderman der Crans kamere, sieur Peeter Ballaert, sijn soo hier naer volgt.
113	De tweentwintighste besettinge van d'edele jouffrouwe Philippina van Busseleijde haer tweede besettinge.
114	De onkosten der fondatie voorschreve beloopden soo hier naervolght.
114	De drijgentwintighste besettinge van jouffrouw Elisabeth Bouwens.
114	Memoriael ende notitien van alles wat daer moet onderhouden worden tot laste van de capelle van Onse Lieve Vrouwe van Seven Wee'en in de Kercke van Sinte Geurickx door de gekosene proosten van Maria Crans camere Minnelijck Accoort.
114	Notie van de diensten der missen die in een gansch jaer moeten geschieden volgens de fondatien hier voren gemelt

De inventaris heeft enkel en alleen betrekking op de bezittingen van de broederschap van Onze-Lieve-Vrouw van de Zeven Weeën zelf. De vermelde liturgische voorwerpen bevonden zich dus wellicht in de kapel van de broederschap, die aan de noordelijke zijde van de Sint-Gorikskerk was gelegen. Andere voorwerpen uit de kerk vinden we niet terug in de lijst, zo blijkt tenminste uit de vergelijking met de vrij summiere inventaris van de ornamenten, het zilverwerk, het koperwerk, het lijnwaad en andere ‘meubelen’ van de Sint-Gorikskerk, opgesteld op 2 september 1665⁵².

Aangezien het document veelvuldig verwijst naar documenten en gebeurtenissen uit het verleden en deze meestal ook worden gedateerd, leek het ons nuttig om een overzicht van de vermelde data toe te voegen (tabel 2). Deze werden chronologisch gerangschikt en lopen van het jaar 1063 tot 28 februari 1685. Waar nodig, zijn de data omgerekend naar nieuwe stijl.

Voor de vroegere geschiedenis en bezittingen van de broederschap steunt de auteur duidelijk op documenten, wat het bestaan van een broederschapsarchief aantoont. Dat wordt bevestigd door de veelvuldige verwijzingen naar de *comme*. Tabel 2 toont echter aan dat het gros van de gegevens betrekking heeft op de zeventiende-eeuwse geschiedenis van de broederschap. Dat geeft mogelijk aan dat de auteur voor de recente geschiedenis van de broederschap puurde uit de eigen herinneringen of een beroep deed op inlichtingen van oudere leden⁵³.

---

⁵² *Inventaris van den ornamenten, silverwerck, cooperwerck, lijnwaet ende andere meubelen toebehoirende de parochiale kercke van Sent Guerecx, die in bewaerenisse is hebbende heer Renerus van Langenhoven, presbyter ende costre der selver kercke, geïnventarieert op den tweeden september xvif vijffentsestech ter presentie van heer Joannes Wagon, pastoer der selver kercke, heer Leonard vander Noot, riddere, heere van Kiesehem [sic] etc., opperkerckmeester, seigneurs Joss Basserij, Thomaes Bernarts ende Jan van Laethem, kerckmeesteren der voorsceider kercken* (Vorst, RAB, Kerkelijk Archief van Brabant, nr. 29.119, f° 1).

⁵³ Voor een meer diepgaande analyse van de inhoud van de inventaris, met inbegrip van de selectiemethoden en manipulaties van het archiefmateriaal door de auteur, verwijzen we naar B. Dewilde & B. Vannieuwenhuyze, “A Tangible Past ...”, *op. cit.*, n. 28.

**Tabel 2. Chronologisch overzicht van de in de inventaris vermelde data.
De nummers verwijzen naar de bladzijden van de uitgave.**

1063: 79	1598 : 99, 106	1647, 13 februari: 94, 109
1300: 79	1598, 11 maart: 92	1648, 14 mei: 98, 114
1401, 2 juni: 79	1599: 92, 99	1650: 103
1494: 80	1600: 99	1650-1651: 100
1494, 19 december: 80	1600, 5 augustus: 105	1653, 16 september: 96, 104
1495, 20 april: 80	1600, 20 september: 107	1655: 85
1495, 25 oktober: 80	1601: 99	1655-1656: 89, 97, 110
1496, 31 maart: 80	1602, 25 maart: 83	1656: 97, 100
1498, 13 februari: 80	1603: 105	1656, 22 december: 110
1499: 79, 80, 89	1603-1604: 104, 105	1657: 98, 100
1499, 25 februari: 79	1604: 97, 105	1657, 10 april: 111
1499, 15 maart: 80	1604, 10 september: 107	1657-1658: 85
1499, 25 maart: 82	1604-1605: 106	1658-1659: 85
1500, maart: 82	1605-1606: 104	1660: 84
1502: 96	1606: 85	1660, 28 juni: 84
1502/1503, 1 april: 101	1606, 7 december: 107	1661: 85, 90
1504: 101	1607: 96	1664: 85, 90
1504: 83	1608: 96	1664, 11 juni: 108
1505, 1 februari: 83	1610: 106	1665: 97, 110
1507: 90	1614: 83, 105	1665-1666: 86, 88, 97
1507-1508: 90, 101	1614, 10 [15] oktober: 81	1666: 84
1511, 19 maart: 83	1614, 26 februari: 105	1666-1667: 87
1517, 23 april: 80	1615: 85, 99	1667, 21 juli: 81
1523: 90, 95	1615, 3 juni: 83	1668, 4 mei: 112
1525: 95, 96	1616: 85	1670-1671: 88
1533, 12 januari: 81	1617-1618: 105	1671: 94, 109
1536: 95	1619: 108	1671-1672: 87
1539: 95, 96	1620, 21 oktober: 84	1672: 98
1540: 95, 96	1621, 3 december: 108	1672, 7 mei: 113
1543: 96	1621, 4 december: 108	1673: 86, 103, 109
1545: 102, 104	1624: 91, 105	1673-1674: 88, 89
1552, 9 mei: 102	1624-1625: 86, 92, 99, 108, 109	1674: 112
1553: 90	1626: 102	1674: 90, 94
1553, 29 juli: 91	1629: 109	1674, 11 juni: 93, 103, 109, 112
1558, 3 augustus: 91	1632, 10 februari: 109	1675: 89
1559, 2 maart: 101	1632, 5 november: 109	1677, 24 maart: 94, 99
1560, 10 december: 91	1633-1634: 100, 107	1677, 29 april: 93
1560, 23 juli: 103	1637: 109	1680-1681: 100
1570: 96	1638-1639: 92	1681-1682: 86
1570, 16 april: 103	1639: 110	1684: 100
1571, 21 april: 104	1640: 103	1684, 29 mei: 95
1583, 6 juli: 91	1640, 11 mei: 113	1684, 24 juni: 93
1585: 83, 99, 102, 104	1642-1643: 109	1685: 93
1590: 105	1645: 94, 104	1685, 28 februari: 95
1591, 16 november: 105	1646-1647: 109	
1596: 106	1647: 94	
1596, 1 maart: 106		

Vermelde muntsoorten

In de inventaris worden twee rekenmunten gehanteerd. De bedragen in de oudste documenten waarnaar in de inventaris wordt verwezen, staan uitgedrukt in ponden groten Brabants: *Onse Lieve Vrouwedagh half meert veertienhondert achtennegentigh inclus tot veertienhondert neghenennegentigh exclus in meert, als wanneer de rekeninghe waeren gesteldt in ponden schellinghen ende penninghen Brabants*⁵⁴. De auteur verwijst naar een document uit 1507 waarin Brabantse ponden samen met Rijns gulden worden vermeld: *In den eersten, als dat te bemercken is dat in het jaer vijfthienhondert seven tot vijfthienhondert acht is geweest sekeren persoon, die niet en wilde bekent wesen, die gegeven heeft de somme van driehondert ponden Brabants (...) int jaer vijfthienhondert seven eene rente van vier Rinsgulden t'jaers*⁵⁵. Latere aanduidingen van bedragen worden in de inventaris steevast in gulden uitgedrukt, al wordt niet verder gespecificeerd of het Rijns gulden dan wel Carolusgulden betreft.

Voor het pond groten Brabants geldt:

- 1 pond = 20 schellingen
- 1 schelling = 12 penningen (ook wel gewoon als *grooten aangeduid*⁵⁶)
- 1 penning = 36 mijten
- 1 pond groten Brabants = 4 gulden

Voor de gulden geldt:

- 1 gulden = 20 stuivers
- 1 stuiver = 4 oorden
- 1 gulden = $\frac{1}{4}$ pond groten Brabants

Soms worden bedragen ook als volgt geschreven: 19 – 7 – 3, waarmee dan wordt bedoeld: 19 gulden/ponden – 7 stuivers/schellingen – 3 oorden/penningen.

Pedigree

Naar alle waarschijnlijkheid bleef het manuscript een eeuw lang in het bezit van de broederschap. Wat er precies gebeurde toen de broederschap werd opgeheven eind achttiende eeuw, is onduidelijk. Een kleine 80 jaar later, in 1861, heeft het Archief van de Stad Brussel het docu-

---

⁵⁴ Brussel, ASB, Oud Archief, nr. 1499, p. 15 (uitgave p. 82).

⁵⁵ Brussel, ASB, Oud Archief, nr. 1499, p. 49-50 (uitgave p. 90).

⁵⁶ Brussel, ASB, Oud Archief, nr. 1499, p. 100: *vier schellingen negen grooten achtthien mijten Brabants gelt* (uitgave p. 101-102).

ment aangekocht op een openbare verkoop⁵⁷. Voordien circuleerde het in privéhanden, al blijft de reconstructie van de pedigree van het manuscript in die periode een moeilijke onderneming. We doen hier toch een poging.

Uit de *ex libris* binnenin de omslag valt af te leiden dat het document ooit deel uitmaakte van de bibliotheek van Jean Baptiste Théodore de Jonghe (1801-1860). De Jonghe was de laatste private eigenaar van de Zeven Weeën-inventaris: het document wordt vermeld in de verkoopcatalogus van zijn bibliotheek, uitgegeven in 1860-1861 na zijn overlijden. Onder kavelnummer 6831 wordt het omschreven als een zeventiende-eeuws manuscript van 78 bladen⁵⁸, getiteld *Instellinge van het broederschap van onse Lieve-Vrouwe van Seven Weeën in de kercke van Sinte-Geurickx (in Brussel) alwaer aen de gesellen der Lelie kamer de Capelle tot de selve wordt gegeven int jaer Ons Heere 1498*⁵⁹. Dit is ook de titel die op bladzijde 3 van het manuscript staat vermeld.

Andere aanknopingspunten over de pedigree zijn terug te vinden in de reeds aangehaalde negentiende-eeuwse nota op schutblad c. Daarin wordt eerst een korte introductie op het ontstaan en de vroegste geschiedenis van de broederschap meegegeven, in essentie gebaseerd op de monumentale *Histoire de Bruxelles* van Henne en Wauters uit 1845. Aansluitend verwijst de nota naar twee manuscripten die ooit deel uitmaakten van de indrukwekkende collectie van Anton Jozef Nuewens (1747-1813), griffier, rentmeester en koopman uit Brussel. Nuewens' collectie werd geveild op 1 april 1811. Diens vriend Jan Baptist 'abbé' Brasseur (1748-1819) redigeerde de veilingcatalogus. In die catalogus zijn beide genoemde manuscripten terug te vinden onder de kavelnummers 243 (*Différentes pieces MS concernant la Confrerie de sept Douleurs à S. Gerie à Bruxelles, in-fol.*) en 244 (*Un idem en flamand in-4to*)⁶⁰.

Brasseur zelf kocht een groot deel van Nuewens' bibliotheek op, waaronder beide manuscripten. Een aantal jaren later publiceerde hij een overzicht van de boeken die hij op de veiling had verworven⁶¹. Kavels 243 en 244 uit Nuewens' collectie keren in dit overzicht niet terug; kavel 36 uit Brasseurs lijst vermeldt wel een manuscript getiteld *Instel-*

⁵⁷ Mededeling van Frédéric Bocquet (ASB). Aangezien het document uit het ancien régime stamt, werd het opgenomen in het fonds Oud Archief.

⁵⁸ Wellicht werden de onbeschreven bladen niet meegeteld.

⁵⁹ *Catalogue des livres et manuscrits formant la bibliothèque de feu M. J. B. Th. de Jonghe*, Brussel, 1860-1861, dl. II, p. 308.

⁶⁰ *Notice succincte d'une collection unique de manuscrits inédits, rares et précieux, concernant l'histoire belgeque [sic], suivie d'une description bibliographique de livres imprimés, Parmi lesquels on trouve plusieurs Morceaux dignes de l'attention des Curieux*, Brussel, 1811, p. 31. Voor meer informatie over de veiling van Nuewens' collectie en de catalogus geredigeerd door Brasseur, zie Jan Deschamps, "De veiling van de bibliotheek van de Brusselaar Anton Jozef Nuewens in 1811", in *Cultuurgeschiedenis in de Nederlanden van de Renaissance naar de Romantiek. Liber amicorum J. Andriessen s.j. – A. Keersmaekers – P. Lenders s.j.*, Leuven-Amersfoort, 1986, p. 133-149.

⁶¹ J. Deschamps, "De veiling van de bibliotheek ...", *op. cit.*, n. 61, p. 139, 143 en 147.

linge van 't broederschap van Onze Lieve Vrouw van Zeven Weenen, in de kerke van St. Geurick tot Brussel, in 't jaer 1498, de capelle toebehoerende aen de gezellen der Lelie-Kamer, gezegd Mariakrans⁶². Deze titel komt min of meer overeen met de reeds geciteerde titel op bladzijde 3 van de inventaris, waaruit we mogen besluiten dat het document eerst aan Nuewens toebehoorde, en later als onderdeel van kavel 243 in het bezit van Brasseur kwam. Helaas is niet duidelijk welke andere documenten over de broederschap tot Nuewens' collectie behoorden, noch waar ze zich momenteel bevinden.

Jan Baptist Brasseur overleed in 1819. Datzelfde jaar ging ook zijn bibliotheek onder de hamer, al werd een deel van de collecties pas in 1823 verkocht⁶³. De Gentse bibliofiel Karel van Hulthem (1764-1832) en de Utrechtse jurist en historicus Petrus van Musschenbroek (1764-1823) waren opgemerkte kopers op de veiling. Of de Jonghe toen reeds de Zeven Weeën-inventaris opkocht – hij was nog een prille twintiger –, of het manuscript via een extra tussenstation in zijn bezit kwam, blijft onduidelijk⁶⁴. Ook de pedigree van het document tussen de opheffing van de broederschap en de opname in de collectie van Nuewens blijft voer voor speculatie.

Toelichting bij de uitgave

Voor deze uitgave zijn de voorschriften voor de uitgave van geschiedkundige teksten van de Koninklijke Commissie voor Geschiedenis zo goed mogelijk gevolgd. Gesplitste woorden die tegenwoordig aan elkaar worden geschreven, zijn gemoderniseerd. Verbeteringen, doorhalingen en aanpassingen worden in tekstkritische voetnoten aangegeven, net zoals vormelijke elementen die de leesbaarheid van de tekst bemoeilijken. De auteur van de inventaris was trouwens niet altijd zo nauwgezet, want het manuscript bevat verscheidene verschrijvingen, dittografieën en opengelaten passages. Deze laatste worden door middel van puntjes aangeduid. Hoofdlettergebruik en interpunctie zijn naar hedendaags gebruik aangepast en de afkortingen – met uitzondering van etc. – zijn stilzwijgend opgelost.

In de uitgave zijn tekstverklarende noten tot een minimum beperkt. Verklaringen van begrippen, lokalisaties van plaatsnamen en identificaties van personen worden zo veel mogelijk in de indices meegegeven, die in deze uitgave dus tevens fungeren als glossen. De reden is dat de meeste

---

⁶² *Catalogue d'une superbe et nombreuse collection de manuscrits, concernant l'histoire des Pays-Bas, principalement du Brabant, de la Flandre, de la Hollande, etc., ainsi que quelques mss. généalogiques*, Brussel, 1816, lot 36.

⁶³ J. Deschamps, "De veiling van de bibliotheek ...", *op. cit.*, n. 61, p. 143-144.

⁶⁴ Uit de Jonghes levensbeschrijving, opgetekend door Ruelens, zouden we immers indirect kunnen afleiden dat hij het document pas tussen 1830 en 1860 heeft aangekocht.

begrippen, plaatsnamen en persoonsnamen op meerdere plaatsen in de tekst voorkomen. Om de uitleg op één plaats te bundelen en nodeloze herhalingen te vermijden, is er dus voor gekozen om ze aan de indices toe te voegen.

De indices volgen na de uitgave van de inventaris en zijn opgesplitst in een deel met de plaats- en persoonsnamen enerzijds en een deel met zaken anderzijds. De plaatsen en personen uit het register en uit deze inleiding worden in de index zo precies mogelijk gelokaliseerd en geïdentificeerd, al bleek dat voor een aantal zestiende- en zeventiende-eeuwse Brusselaars een onmogelijke opgave. Het in kaart brengen van het patronagenetwerk van de broederschap vergt immers een aparte, intensieve studie. De zaakindex bevat alle relevante zaken en voorwerpen uit het register (niet deze uit de inleiding). Deze index bevat ook heel wat ambten, beroepen, titels, instellingen en instanties, inclusief deze van de broederschap en aanverwante verenigingen. Minder courante begrippen werden van korte duiding voorzien. In de zaakindex zijn ook de vermelde kerkelijke feestdagen opgenomen en voorzien van een kalenderaanwijzing.

Gezien het belang van de inventaris voor de studie van de devotie, liturgie en religie (in Brussel en in de Nederlanden in het algemeen), leek het ons nuttig de termen die daarmee verband houden aan te duiden door middel van een asterisk. Historici die geïnteresseerd zijn in de geschiedenis van de broederschappen, devotie, liefdadigheid en armenzorg, liturgie en van de Kerk in de ruime zin kunnen deze termen aldus snel opsporen. De inventaris biedt ook interessante gegevens in verband met de materiële cultuur die met al deze aspecten verband hield. Begrippen die daarmee te maken hebben (liturgische objecten, materiaalsoorten), vindt men dus ook terug in de zaakindex. Enkele woorden zijn weggelaten omdat ze onnoemelijk vaak voorkomen: de naam van de broederschap zelf (en de talrijke varianten daarop) en verder nog 'Onze-Lieve-Vrouw van de Zeven Weeën' (en aanverwanten: 'Onze-Lieve-Vrouw', 'Heilige Maagd', 'Maria', 'Moeder Gods', enzovoort), 'Zeven Weeën', 'broederschap' en 'rente'.

Uitgave

Instellinge van het broederschap van Onse Lieve Vrouwe van Seven Weenen in de kercke van Sinte Geurickx alwaer aen de gesellen der Lelie camer de capelle tot de selve wordt gegeven int jaer Ons Heere 1498.

Seween

Philippus van Oostenrijck fondateur der Seven Wee-en gebroeders gefondeert int jaer 1498.

Instellinge van het broederschap van Onse Lieve Vrouwe van Seven Weenen in de kercke van Sinte Geurickx alwaer aen de gesellen der Lelie camer de capelle tot de selve wordt gegeven int jaer Ons Heere 1498.

In den eersten, soo staet te considereren de kercke van Sint Geuricx, waervan den stichter is geweest den graef Lambrecht Stamelaert, den welcken is gebleven in eenen strijdt in het jaer een duijsent en drijensetigh, in welcke kercke eene capelle van Onse Livrouwe, de welcke is gebouwt in het eijnde van de eeuw duijsent drijhondert ende om eene devotie tot de selve te verwecken, soo is ten versoeck van de kerckmeesteren ende der fabrique aen de selve nieuwe capelle, door den bisschop // van Camerijck¹ (onder den welcken de selve doen ter tijdt was resorterende) vergunt aen alle penitenten die de selve saterdaghs uijt devotie komen besoecken ende aldaer eene offerande doen tot onderhoudt van de selve capelle, veertigh daghen aflaet, alles blijckende bij den brief daer af sijnde in date van den tweeden junii duijsent vierhondert eene.

Ende het selve is oock geconfermeert bij Henrico de Bergis, insgelijckx geweest hebbende bisschop van Camerijck, volgens den brief daer af sijnde in date de vijftewintighsten februarii anno 1490^(e), de welcke bij de brieven sijn liggende in de comme.

Welcke voorseijde capelle met appointment, tractaet ende overeenkoeminge, door de heeren portionarissen, kerckmeesteren, ende andere goede mannen van de kercke van Sint Geuricx aen de goede mannen der rethorijcken van der Lelien binnen dese stadt Brussel ten eeuwigen dagen is gegeven, met alles daer aen clevende om daer inne te mogen doen alle goddelijcke dinsten tot verheffinge der SEVEN WEE'EN van de Heilige Maget ende moeder Godts Marie ende instellinge der broederschap, met den gebruijcke van den Hijligen Grave daer in staende, met alle de profijten, vruchten, emolumenten ende oblaeten die aen den Heijligen Grave sullen geoffert worden, alsoock te mogen stellen eene kiste oft gestoeltjen buijten den choir van Onse Livrouwe ter seijden waerts des autaers van Sint Antonius, alwaer de proosten van het voorseijt broederschap van Seven Wee'en sullen mogen sitten ten appoorte alle Livrouwdagen ende oock alle andere dagen, alsoo dickmaels als het hun gelieft, uijtgenomen op de kerckweijdinge ende Sincte Geurickxdagh, vermits daer voor gevende alle jaeren altijdt te Paeschen drij schellingen sesse penningen grooten, het welck maeckt de somme van twintigh stuijvers.

---

^(e) 1498 sic; het bisschoppelijk charter droeg de datum 25 februari 1499 n.s.

¹ Pierre d'Ailly (*Petrus ab Alliaco*).

Vermogende oock alst hun gelieft, uijtgenomen den tijdt als in de voorschreve kercke eenige van de vier biddende ordenen de statie heeft van predicken, te doen predicken sonder iemants weder seggen, vermits den predikant door den portionaris oft iemant van hunnen sij geadmitteert, waervan als van meer andere articulen den brief is liggende in de comme gedatheert van den vijfthienden meert duijsent vierhondert achtennegentigh.

In welcken choor ofte capelle van Onse Lieve Vrouw onsen genaedigen heere hertogh Philipus geseijt den Schoenen, aertshertogh van Oostenrijck, Bourgondien, Brabant, etc., naermaels koninck van Castilien, vader van Carolus den Vijfden, keijser van Roomen, heeft ingestelt ende gefondeert het vermaert broederschap, van Onse Lieve Vrouwe van Seven Weeen in het jaer duijsent vierhondert achtennegentigh.

Welcke instellinge hij heeft beginnen in het werck te leggen van in het jaer duijsent vierhondert viennegentigh, als blijktt door de aflaten die hij van dien tijdt heeft beginnen te besorgen voor alle de gene die in het voorseijt broederschap soude woorden in geschreven, de welcke sijn dese naer volgende.

In den eersten, soo heeft den eerwaarde frater Joannes de Nussia, prior provinciaelende vicarius generael van d'ordre van de paters Lieve Vrouwenbroeders, t'sijnder versoeke aen alle de gene die int voorseijde broederschap sijn, deelachtigh gemaect van alle die goede wercken die daegelijckx geschieden in de voorseijde ordre van die paters Lieve Vrouwenbroeders, als blijktt in d'acte daer van sijnde in date den twintighsten aprilis veerthienhondert viennegentigh.

Item, soo heeft den seer weerdigen heere frater Joachimus Turrianus, generael van d'ordre van den heijligen Dominicus, aen alle broeders ende susters van het broederschap van Onse Lieve Vrouwe van Seven Weeen deelachtigh gemaect van alle goede wercken die daegelijckx geschieden int voorseijde orden, als blijktt in d'acte daer af sijnde de date van den negenthienden decembris veerthienhondert viennegentigh.

Welcke instellinge van het broederschap van Onse Lieve Vrouwe van Seven Weeen ter instantie van den voorschreven Philippus den Schoonen is geconfirmeert bij den paus Alexander den Sesden van dien name, als blijktt bij die bulle van den selven paus gegeven binnen Roomen den *septimo kalendas* novembris in het jaer veerthienhondert vijffennegentigh, het derde jaer sijns pausdom². Ende is het selve geverficeert door Paulus de Porta in het Collegie van Loven in het jaer veerthienhondert sevenennegentigh den derthienden februarij.

Den seer weerdigen vader frater Oliverius Maillardi, vicarius generael van d'orden van Sint Franciscus, heeft deelachtigh gemaect aen alle die gene die in het voorschreven broederschap sullen geschreven sijn van alle de goede wercken die daegelijckx geschieden in de voorschreven ordre, als blijktt bij d'acte van den lesten meert veerthienhondert sesennegentigh.

Welck voorschreven broederschap oock is geconfirmeert bij den paus Leo den Thienden, als blijktt in de bulle daer van sijnde in date den drijentwintighsten aprilis vijfthienhondert seventhien, in welke hij is verleenende aen alle die gene die eens, twee ofte meermael in eene weke sijn mediterende de Mijsterien van de Seven Wee'en ende lesende seven mael den Pater Noster ende Ave Maria ofte doen celebreren eene misse van Seven Wee'en van Onse Lieve Vrouwe oft die selve hoorende, ofte tot het hooren van de selve andere menschen verwecken,

² 25 oktober 1495.

seven jaeren aflaet. Insgelijckx, soo is hij aflaet verleende aen de gene die op den feestagh van Onse Livrouw Visitatie in den dinst sullen wesen // als blijkende in de voorschreve bulle.

Het voorschreven broederschap is desgelijckx geconfirmiert bij den cardinael Laurentius³, als blijkt in de bulle daer af sijnde gegeven binnen Brussel *in date pridie idus* januarii in het jaer vijftienhondert tweendertigh, in het negenste jaer des pausdoms Clemens den Sevensten⁴, in de welcke hij is seven jaeren ende seven quarantenen aflaets verleende aen alle de ghene die de processie van Onse Lieve Vrouwe van Seven Weeen sullen accompaigneren, hun in staet van gratie gestelt hebbende, ende de kapelle van Seven Weeen besoeckende, hunnen Vader Onsen ende Weest Gegroet Maria lesende ende Seven Weeen mediterende. Ende aen alle die gene die alle vrijdagen in de maent van maart oft op den Goeden Vrijdagh kommen besoecken de capelle van Onse Lieve Vrouwe van Seven Weeen, is verleende hondert daegen aflaet als blijkt in de voorschreve bulle.

Van der gelijcken, soo heeft vollen aflaet verleent onsen alder heijlighsten vader den paus Paulus den Vijfden, als blijkt in de bulle daer af sijnde in date van den vijftienden^(a) octobris seshienhondert veerthien aen alle de gene gebicht ende gecommuniceert hebbende ten daghe als sij hun in het voorschreven broederschap laeten schrijven en die in de ure des doots met berouw aenroepen den naem JESUS met den mont oft met der herten. Den selven aflaet is sijne heijligheijt voorschreven verleende aen alle de gene die op den feestdagh van Onse Livrou Bootschap de capelle van Onse Livrou van Seven Weeen sullen besoecken in de kercke van Sint Geurickx, beginnende van de eerste vesperen tot sanderendagh den sonnenonderganck, ende aldaer biddende als ordinaris, gelijk tot het verdinen van eenen aflaet wort versocht, ende de selve capelle besoeckende op Onse Livrouw^(b) Ontfanghenisse, Geboorte, Suijveringe ende Hemelvaert, verdienen seven jaeren ende seven quarantenen aflaets.

Item, t'elcker reijse die present sal wesen in de goddelijcke dinsten die men in de voorseijde capelle doen sal ende het Heijligh Sacrament accompaignerende in de berechtinge, ofte die niet konnende koemen als wanneer sij de klokke oft teecken sullen hooren, eenen Paternoster ende Weest Gegroet voor de gesontheit van den siecken sullen lesen, en die met de processie sullen gaen, die hun sullen vinden in debegraevenisse ende de siecken vertroosten ende den aermen logeren oft de vijanden tot peijs en accoort sullen brengen, ende vijf Pater Nosters ende vijf Ave Maria sullen lesen voor de sielen van de afgestorvene broeders, die de onwetende de Geboeden Godts sal onderwijzen, soo dickwils iemandt eenige van dese goede wercken doet, is verleende sestigh dagen aflaet.

Van der gelijcken, soo is sijn pauselijcke heijligheijt Clemens den Negensten vollen aflaet verleende, als blijkt uijt de bulle daer af sijnde in date van den 21 julii 1667 aen alle degene die hun laeten schrijven in het voorschreven broederschap gebicht ende gecommuniceert hebbende.

^(a) thierenden *sic*. — ^(b) Livrouw *sic*.

³ Lorenzo Campeggio.

⁴ 12 januari 1533 n.s.

(^a)Item, die broeders ende susters die in de ure des doodts met berouw den naem Jesus aenroepen met den mont ofte gedachten.

Oock die de capelle van Onse Lieve Vrouwe van Seven Wee-en commen besoecken op den tweeden sondagh van julii, wesende den feestdagh van de solemne procesie van Onse Lieve Vrouwe van Seven Wee-en.

Item, soo is verleene seven jaeren en seven quarantenen afaets aen die gene die de capelle commen besoecken op den derden sondagh van julius ende op den feestdagh van Onse Lieve Vrouwe Presentatie.

Item, alsoo dickwils iemant in de missen ende goddelijcke diensten sal commen, die in de voorschreve capelle geschieden, die den armen logeert ende de vijanden brengt tot peijs, die leijcken accompaneert in de begraevenissen, die het Heilig Sacrament vergeselschap in de processien ofte berechtinghen, belet sijnde die op het geluydt ofte teeken daer // toe geschiedende, eenen Vader Onse ende Weest Gegroet sullen lesen voor de gesontheit van den sieken ofte die geene vijfmael den Vader Onse ende Weest Gegroet voor de aflijvighe medebroeders ofte susters sullen gelesen hebben ende die imant tot goet leven is brengende ende de onwetende ende ignoranten onderweijst in de Geboden Godts ofte tot eenigh godtvruchtigh werck brengt hebben, soo dickwils imant eenighe van dese voorseijde goede wercken is doende, sestien daeghen afaet als bleijckt uijt de voorgemelde bulle, welck bulle ende afaeten hier voren aengeteeckent sijn liggende in de comme.

Alle welcke afaeten sijn verkregen bij instantie van den voorseijden Philippus den Schoonen, soo voor sijne fundatie de selve besorgt hebbende ten tijde van sijn fundatie alsoock naer sijne doot in sijn object, als wesende den fundateur van het vermaert broederschap de welcke hij alles heeft gejoint aen den // choor oft cappelle van Onse Lieve Vrouwe van Seven Wee-en in de parochiale kerk van Sint Geurickx binnen Brusselle, van de welcken die eerste cappellemeesters oft proosten sijn geweest door het geselschap der rethorijcke van de Lelie daer toe gekosen heere Willem Bouwens, pristers ende parochiaen, Joannes Steemaers alias Patchwals, Jan Bartmaekers alias Smekens, Jan Borremans ende Claesens der Weduwe, te beginnen van Onse Lieve Vrouwe dagh half meert veertienhondert achtennegentigh inclus tot veertienhondert neghenennegentigh exclus in meert, als wanneer de rekeninghe waeren gesteldt in ponden schellinghen ende penninghen Brabants.

In welcke eerste jaer sijn in't broederschap geschreven ontrent de sesseduysent vijfentachtig // personen van diferente steden, alsoock van buijten ende binnen de stadt Brusselle.

In welcke jaere is geschiedt een mirakel in den persoon van Godevaert Wamback, sone van Matheus Wamback ende Margarita Moeder, die eene maent blint was als hij vergest was (het welcke men verstaet van sigh selve was) Onser Lieve Vrouwen van der Seven Wee-en, terstont wierde hij siende, hieraf doende sijnen eedt op den blommen eedt, die hij gedaen hadde, waeruijt te bemercken hij eenen confrater van de Cranscamere moest wesen.

(^b)Dese sijn de eijghen woorden die van oudts geschieden sijn.

Soodat de devotie tot het beeldt van Onse Live Vrouwe van Seven Wee-en seer begost aen te nemen ende te groeijen, als wanneer de procesie ofte omeganck

(^a) Vanaf hier hand 2. — (^b) Getekend handje.

op Onse Lieve Vrouwe Geboortendagh, den vijftwintighsten meert, noch was geschiedende. Maer in het jaer een duijtsent vijfhondert vier, soo is dese processie ofte omganck // verandert ende is de selve geschiedt op den sondagh voor Assentionsdagh ofte Onse Heere Hemelvaert, blijkt in den francijnen brief van den deken ende cappittel van Sint Goedele liggende in de comme van date den eersten dagh van februari een duijtsent vijfhondert vier, geteekent Joannes Dictop.

In den welcken tijt men placht alle feestdaghen uijt te bellen lanckx de straeten door eenen belleman, waervoren hij wiert betaelt, ende de rekeninghen waeren als doen oock beginnende van op den Assentionsdagh ofte Ons Heere Hemelvaert ende eijndende ten selven daeghe naer den cours van een geheel jaer, de welcke alsoo sijn geschiedt tot het jaer sestienhondert twee, als wanneer de rekeninghen weder geschiedt sijn van den vijftwintighsten meert te beginnen, tot het jaer sestienhondert veertien, als wanneer Jaen Witler ende Cornelis Cammaert (als doen // sijnde twee gelijcke dienende proosten) hunne rekeninghe sijn eijndende in't jaer sestienhondert vijftien saterdagh voor Heilig Sacraments van Mirakeldagh, tot welcke presentelijck alsoo noch is geschiedende.

In welcken tijt men oordeelt de processie van Onse Lieve Vrouwe van Seven Wee-en weder te sijn verandert ende gestelt op den sondagh voor de feeste van het Heilig Sacrament van Mirakel, doch en vint men daer van geene besondere aenteekeninghe.

Tot het jaer vijftienhondert vijftientachtigh soo is dese proosdije ofte toesicht van de cappelle van Onse Lieve Vrouwe van Seven Wee-en bedint geweest door vrijwillighe persoonen, die van de camer der rhetorijcken van Mariacrans niet en waeren, doch van de gesellen van de selve camer daer toe gekoesen, de welcke in het jaer een duijtsent vijfhondert vijftientachtigh hunnen mee[r]deren ontfangh als uijtgeef hebben gegeven in de handen van de dekens der voorseijde Cranscamer, soodat // van doen af aen de proosten sijn gekoesen uijt de^(e) gesellen der rhetorijckcamere van Mariacrans, Minnelijck Acoort, als wesende de eenigh ende wettighe regeerders van de cappelle ende broederschap van Onse Lieve Vrouwe van Seven Weeen, blijkt in de brieven van onsen keijser Maximiliaen op den negentienden meert een duijtsent vijfhondert tien gegeven, waerin hij, vader van den overledenen aertshertoghe Philippus van Oostenrijck, is toestaende ende vaststellende de instellinghe van het voorseijt broederschap, waervan den voorschreven Philipus van Oostenrijck, den soone van den kejsere Maximiliaen, ende de dochter des selfs keijsers vrouwe ende moeije van keijser Carel den Vijfden, vrouwe Margarita, aertshertoginne van Oostenrijck, hertoginne ende gravinne van Bourgoigne, douagiere van Savoien, regente ende gouvernante van Brabant, etc., // sijn de instelders, als mede den voorschreven keijser Maximiliaen, die tot versekeringhe van de selve fundatie heeft gegeven sijne opene brieven, waerin hij de gesellen van de Lelien ende Violetten geheeten Mariacrans is nemende onder sijne protectie, de selve permitterende de cappelle van Onse Lieve Vrouwe van Seven Wee-en te moghen vercierien met hunne waepen en daer in alles vermoghen te doen als in sijn eijghen cappellen, waervan de brieven van date van den negentienden dagh van meert anno een duijtsent vijfhondert thien sijn liggende in de come van de Cranscamere, tot welcker continuatie, vermeer[r]deringe ende versekeringhe van

^(e) *Dittografie de.*

het voorschreven broederschap van Seven Wee-en den aertshertogh Albertus ende Isabella Clara Eugenia, infante van Spagnien, hebben het selve oock geagreet ^(a) ende geaprobeert, alsoock nemende de voorschreve // cappelle voor hunne eijgene cappelle ende de gesellen van de camer der rethorijcken Mariacrans genaemt, nu ende naermaels wesende, voor hunne dienaeren, die stellende ten eeuwighen daeghe onder hun[n]e protectie, waarvan sij hebben gegeven hunne opene brieven van date den eenentwintighsten octoberis een duijssent seshondert twintigh, geteekent bij de aertshertogen onder den secretaris Lombaert, den welcken oock in de commie is te vinden.

^(b)Dit voorschreven vermaert broederschap in de cappelle van Onse Live Vrouwe van Seven Weeen in de kercke van Sinte Geurix nu in groote estime gecomen sijnde door de groote devotie die eenieder was hebbende tot het selve, soo is door den heere pastoor, opperkerckmeester, kerckmeesteren van Sinte Geurickx, verleent ten versoecke van Joannes // Vranckx, Artus Erfschutter, Geeraert Stevens, Peeter Tielens ende Francois Gouffelet, respective prins, erfproost ende proosten van de Cranskamere deser stadt Brussele, eene erve van het kerckhof van de voorschreve kercke tegens den choor van Onse Lieve Vrouwe van Seven Weeen, sevenentwintigh voeten in de lenghde, tot op den meur van de fonteijne, ende van veertigh voeten binnens meurs in de breedte, om daer opte mogen bouwen eene sacristije, om de selve te moegen gebruijcken op den voet ende maniere gelijk wij tot nu toe de voorseijde cappelle van Seven Weeen hebben gebruijckt, blijvende in onse oude gerechtthigheijdt ende privilegien aen ons door den keijser Maximiliaen ende den aertshertoge Albertus ende Isabella gegeven, vermits op eene recognitie ten eeuwigen daghe van eenentwintigh stuijvers s'jaers altijd te Sint Jansmisse // vervallende, waarvan den brief van date van den achtentwintighsten dagh der maent junii een duijssent sessehondert sestigh is liggende in de commie.

Welcke sacristije, gemaect in het jaer duijssent sessehondert sestigh, heeft gekost een duijssent drijhondert vijffennegentigh guldens sesseehalve stuijver, volgens de rekeninge van onsen erfproost Geeraert Stevens daarvan gehouden ende gedaen.

Waer toe d'edele jouffrouwe Philippina van Buselijden heeft gegeven de somme van drijhondert guldens, als wanneer doen ter tijdt *boni* was, met dese drijhondert guldens in het slot van rekeninge, van den selven sieur Geeraert Stevens *loco* Peeter ^(c) Tierlinckx, de somme van sevenhondert negenenseventigh guldens vijf en een halve stuijver, // de welcke somme daertoe is geemploijert ende voorder is opgenomen van onsen ouderman sieur Bouwens de somme van vijfhondert guldens, de welcke hem in twee reijssen sijn afgeleijdt uijt den ontfangh, eens in de somme van tweehondert guldens ende eens in de somme van drijhondert guldens met den interest van dieen, waarvan de leste betaelinghe is geschiedt in het jaer seshthienhondert sesensestigh door onsen ouderman sieur Peeter Ballaert de resterende hondert seshthien guldens eenen stuijver. Tot de voldoeninge van de somme van derthienhondert vijffennegentigh guldens sesenhalven stuijver heeft sieur Francois Guffelet aen den erfproost sieur Geeraert Stevens voor slot van rekeninge hem opgeleijdt ende betaelt.

^(a) Sic. — ^(b) Vanaf hier hand 1. — ^(c) Dittografie Peeter.

Generael inventaris van de meubelen van Onse Live Vrouwe van Seven Wee'en in de kercke van Sinte Geurickx in Brussel, soo hier naer volght.

In den eersten, soo is te considereren het belt van Onse Lieve Vrouwe van Seven Weeen sittende in eenen stoel staende op den outaer der selve capelle, waerin is eene groote schilderije met sesse andere cleijne schilderijen, op ider seijde drij, welcke sijn bediedende de Seven Mijsterien ende Weeen van de Onbevleekte Maget ende Moeder Godts Maria, welcke is geschildert door meester Wentel Cobberge in het jaer een duijsent seshondert en ses ende heeft gekost seventhienhondert guldens voor de hant alleen.

Item, het houtwerck van den outaer, het welck heeft doen maken de edele jouffrouwe Philippina van Buselijden ende bekostight in het jaer seshthienhondert vijfenvijftigh.

Item, het schrijnhoutewercke waerin de Seven Weeen gesneden met twee bichtstoelen, welck maken van die schrijnwerck ten deele heeft bekostight den hertogh Albertus ende Isabella, sijne huijsvrouwe, saeliger memorie, waerin hunne wapenen gestelt sijn, welcke van sneijden hebben gekost met negen Bourgonsche cruijken drijentwintigh guldens.

Het voorseijde schrijnwerck is gemackt ofte begonst in het jaer een duijsent seshondert en vijfthien ende voleijndt in het jaer een duijsent seshondert seshthien door Francois Cosijns, schrijnwercker, ende heeft gekost volgens accoort achthondert vijftigh guldens, sonder daeronder begrepen de bichtstoelen ofte gesneden werck.

Notitien van het silverwerck.

In den eersten, een groot schilpaddencruijs, waeraen hanght eenen silveren Godt.

Item, een silveren vergulden kelck met de patene met twee silvere meijpottkens kosten in het jaer seshthienhondert vierensestigh twee hondert guldens.

Item, eenen *missale romanum in folio* gebonden in root fluweel met silver beslaegen, is gemaectt in het jaer een duijsent seshondert en eenensestich, cost alles te samen drijensestigh guldens ende seventhien stuijvers.

Item, eene silvere croone van Onse Livrouwe met het croontjen van het kindeken Jesu.

Item, een silveren sweert van Onse Lieve Vrouwe gekoght in het jaer seshthienhondert achtenvijftigh tot seshthienhondert negenenvijftigh, kost vierentwintigh guldens twelf stuijvers.

Item, twee groote silveren kandelaeren, vier item middelbaere silveren candelaeren.

Noch twee klijne silvere kandelaren.

Item, een silvere tailloir met twee silvere ampullen, gemaectt in het jaer seshthienhondert seventichenvijf^(e) tot seshthienhondert achtenvijftigh ende kosten seventich guldens derthien stuijvers.

Item, twee groote silvere meijpotten.

Item, twee kleijne silvere meijpottken. Nota, dat dese twee pottkens sijn met den kelck gecoght anno 1664.

^(e) Sic, wellicht sevenenvijftich.

Item, noch twee silvere kelckxkens om blommen ofte meijkens in te maken.

Eene groote silvere lampe met de Seven Weeen op gedreven is gemaect int jaer een duijsent seshondert vierentwintigh tot seshienhondert vijfentwintigh, kost van silver en faitsoen vijfhondert derthien guldens thien stuijvers.

Noch eene groote lampe op een nieuwt faitsoen.

Item, eene middelbaere silvere lampe gegeven in het jaer een duijsent seshondert eenentachtigh tot seshienhondert tweentachtigh.

Alnoch eene klijne silvere lampe.

Item, eenen silveren epecus met reliquien, gemaect anno seshienhondert vijffensestigh tot seshienhondert sesensestigh kost achtenvijftigh guldens ende vijftien stuijvers.

Item, eene goude gemaillieerde keten.

Alnoch eene andere goude cruijs met eene goude ketinge.

Noch een peirlesnoer met driehondert, weijnigh min oft meer, peirlen.

Item, eene gemaillieerde keten in rooskens aen malkanderen geschakelt van klijne ende groote tweenvijftig schaekels, gegeven door juffrouw Buselijden in haer leven.

Noch vierentwintigh stocken met silvere kranskens om in de processie te gaen, onder de welcke eenen met den naem van Maria in het midden dienende voor den prins.

Item, eenen stock dienende voor den knape, welcke kranskens voor de stocken sijn gemaect in het jaer een duijsent seshondert drijenseventigh, kosten met het handtwerc hondert drijenseventigh guldens vijftien stuijvers.

Noch twee silvere tiggengen dinende om op de lijcken van d'afgestorvene confratres te hangen, alsoock aen de keerssen van de proosten.

Memorie dat den stock van den knape heeft eenen silveren naem van Maria.

Notitie van het koperwerck.

In den eersten, sesse vergulde kleijne kopere candelaers.

Item, vier groote kopere candelaers.

Item, twee middelbaere copere candelaers.

Item, twee klijne copere candelaers.

Item, noch ses klijndere copere candelaers.

Item, twee koepere candelaers voor den choor op ijsere voeten.

Noch een kopere croone van ses keirspijpen, oock hangende voor den choor.

Alnoch een kopere croon van acht keirspijpen, insgelijckx hangende voor de choor.

Item, twee kopere aermen, waervan eenen boven het gestoeltjen deser broederschap is hangende voor het belt van Onse Live Vrouw van Seven Wee'en, den [anderen] buijten den choor tegen den pilaer.

Item, eene copere latte voor den autær.

Noch eenen coperen vergulden pecus waerinne eenige reliquien sijn.

Alnoch eene copere schotel.

Item, een copere cruijs van het groot vaen.

Noch copere coppekens.

Item, twintigh kopere pilaeren die den choor separeren van de kerck.

Item, een belle voor den autær.

Andere notitie aengaende het vergult ende versilvert houtewerck.

In den eerste, eenen tuijn met de croone ende alle sijne toebehoorten, daer het belt van Onse Livrouw in de processien mede gedraegen wort.

Item, sesse houte portanten, gemaect int jaer seshienhondert eenenseventigh tot een duijssent seshondert tweeenseventich.

Noch twee houte versilverde meijpotten.

Inventaris der rocken van het beeldt van Onse Lieve Vrouwe van Seven Wee'ën ende van het kindeke Jesus.

Noteert dat ider rockxken van Onse Lieve [Vrouw] oock een voor het kindeken is.

In den eersten, eenen witten silveren moir geborduerden rock.

Item, eenen silveren witten moiren rock met twee silvere kanten.

Item, eenen witten armosijnen rock met drij silvere boorden.

Item, noch eenen witten satijnen rock met drij silvere kanten.

Item, eenen witten geblomden silveren moiren rock geboort met vier goude kanten. Hiervan is het rockxken vant kindeken gestolen.

Noch eenen witten taffen rock met pallettekens.

Item, twee silvere moire fenten met eenen silveren kant.

Item, eenen rooden gebordeurden fluweelen rock.

Item, eenen rooden satijnen rock met een cant.

Item, eenen violetten geblomden rock.

Noch eenen violetten rock met eenen silveren kant.

Alnoch eenen anderen minimen rock met twee silvere kanten.

Item, noch eenen blouwen gouden laken rock met goude en silvere blommen.

Item, eenen witten silveren laeken rock met drij goude passementen.

Noch eenen groenen geblomden rock met twee valsche kanten.

Andere notitien van mantels.

Eenen silveren witten laken mantel van Onse Lieve Vrouw waerop eenen silveren kant is, die sij aen heeft als sij in het midden van de kercke wort gestelt ende in de processie omgedraegen, is gemaect in het jaer een duijssent seshondert sesensestigh tot het jaer seshienhondert sevenensestigh door gifte van differente persoonen ende heeft gekost hondert sesenviertigh guldens en ses stuijvers.

Liste van de faillien van Onse Lieve Vrouw.

In den eersten, eene witte seijde gebordeurde faillie met eenen grooten kant.

Item, twee witte seijde faillien met eenen lap witte seijde om faillien van te maken.

Item, eene roode faillie met eenen fijnen gouden cant.

Item, twee lijnwaete faillien.

Notitien der choir cappen ende casuijffels in de capelle van Onze Lieve [Vrouw] van Seven Ween.

In den eersten, eene silvere moor choorkappe met eenen silveren laken boort, gemaect in't jaer seshthienhondert seventigh tot een duijsent seshondert eenenseventich, kost samen – 158-4.

Item, eenen silveren laken cassuijffel met twee dien rocken, welcke dien rock sijn gemaect in't jaer seshthienhondert vijfensestigh ende een duijsent seshondert sesensestigh, ende kosten met alle onkosten – 329-2-½.

Item, eenen witten anderen moor casuffel met sijne twee dien rocken hebbende een gebloemt silvere laken kruijs met sijne banden.

Item, eenen witten anderen seijden geblomden casuffel met sijn twee dien rocken.

Item, een rooden gebordeurden casuffel.

Item, eenen rooden satijnen.

Item, eenen rooden gestrepten.

Noch eenen witten satijnen.

Alnoch eenen witten geblomden.

Item, eenen groenen armosijnen.

Item, eenen violetten geblomden.

Andere notitien van de vela der kelcken ende corporael borse.

In den eersten, een root *pane velum* met de corporael borse, alle beijde gebordeurt ende accorderende, gemaect int jaer seshthienhondert drijenseventigh tot duijsent seshondert vierenseventigh, ende heeft gekost – 19-0.

Item, een wit moore *velum* met eenen silveren kant ende corporael borse.

Noch een blouw *velum* met gout geborduert sonder corporael borse.

Alnoch een root satijne *velum*.

Item, twee roode satijne gebloemde cussens.

Item, een wit gebloemde satijne cusse.

Noch twee gesteke cussens.

Item, een missael cussen.

Item, eenen *missale romanum*.

Inventaris van de *antependia* banckxkens met sijn toebehoorte.

In den eersten, een wit silvere moor geborduert *antependium*, gemaect in't jaer seshthienhondert vijfenvijftigh tot het jaer duijsent seshondert sesenvijftigh met het gelt van de kapelle, heeft gekost met Onsen Lieve Vrouwen rock – 892-7-½.

Item, een wit gemijn met eenen geblomden boorde.

Item, een root pane gebordiert *antependium*, tot het welck de edele juffrouwe Philippina van Buselijden heeft in haer testament gelaeten vijfthienhondert guldens.

Item, een root damast *antependium*.

Item, een groen armeseijn *antependium*.

Alnoch een violette seijde *antependium*, gemaect anno seshienhondert vijfenvijftigh tot het jaer duijnsent seshondert sesenvijftigh.

Item, een gesteken *antependium*.

Aenmerck van het lijnwaet^(e) competerende dit broederschap.

In het eerste, eene albe met eenen kant.

Item, vier damaste dwelen.

Alnoch eenen lap servet om clijn dwelen van te maken tot de banckxkens.

Item, drij half dwelen.

Noch vier dwelen dienende tot het gestoeltje.

Andere notitie gehouden over andere differente meubelen competerende de capelle van Onse Lieve Vrouwe etc.

Voor d'eerst, eenen vergulden canon met alle sijn toebehoorten.

Noch eenen anderen canon met sijn toebehoorten.

Item, een root laken kleedt met groene seijde fririen dat op ons gestoeltje op fees[t]dagen wort gelijt, gemackt in't jaer duijnsent seshondert vijfenseventigh.

Noch een root satijne cleedt dat achter het sitsel van het gestoeltje op de feestdagen gehangen wort.

Item, is alnoch onse voorschreve capelle van Onse Lieve Vrouwe van Seven Wee'en competerende eenen hemel met sijn toebehoorten, die boven het belt van Onse Lieve Vrouwe wort gehangen int midden van de kercke van Sint Geurickx.

Noch een groot blauw vendel met de Seven Wee'en op geschildert.

Item, een tenne dientailloir.

Annotatie aengaende de schilderijen.

Int eersten, vier schilderijen waerop de Seven Wee'en geschildert sijn, dienende tot den tuijn oft tabernakel int midden van de kercke.

Item, een panneel waerop de crooninge *Christi* geschildert is.

Noch eene schilderije neven het gestoeltjen met de Seven Wee'en tus[s]chen eenige dichten geschildert, met den datum der fundatie, te weten anno een duijnsent vierhondert achtennegentigh.

Item, een tafereel waerinne een schilderije is met twee deuren die sluijten, staet in de sacristije.

Alnoch eene schilderije van Onse Lieve Vrouw van Seven Weeen staende boven de poorte neven de fontijne, geschildert int jaer een duijnsent seshondert en drijenseventigh tot den jaere duijnsent seshondert en vierenseventigh, heeft gekost thien guldens en negen stuijvers – 10-9.

Notitie van het houtwerck.

In den eersten, het belt van Onse Live Vrouw in eenen krans van lelien en violetten, hangende boven het gestoeltje.

^(e) lijnwaert *sic*.

Een houten crucifix met eenen Godt aenhangende, dat dagelijckx staet boven den tuijn van de choor met het belt van Onse Live Vrouw ende Sint Joannes.

Noch twee engelen met de wapenen van onse fondateurs, te weten op de rechte seijde de wapen[en] van Philippus, hertogh van Oostenrijck, aen de slincke seijde de wapenen van d'infante Margarita, moeije van keijser Carel den Vijfden.

Item, in het midden van den tuijn der choor hanght de wapen[en] van keijser Maximiliaen, oock onsen fondateur ende vaststeller der fondatie van de Seven Wee'en.

Nocht een houte cruijs dat boven den tuijn van de choor op Witten Donderdagh wort gebruijckt.

Alnoch eene houte groote schrijnhoute schrapraeij, gemaect int jaer duijssent seshondert eenensestigh, cost – 60-0.

Item, vier houte witte schraprijen, waervan eene is gemaect in het jaer een duijssent seshondert viereenseventig door sieur N. van Assche, cost – 55-8.

Item, eene bancke met twee opengaende deuren.

Een schrapraije om de silvere lampen alsoock de keersen in te hangen.

Noch drij Spaensche leiren stoelen, gekocht in het jaer seshthieuhondert eenensestigh.

Item, een knielbancke.

Noch eenen dwellier.

Alnoch eenen houten trap.

Item, twee leederen.

Noch twee pedestaelen om boomen op te setten.

Den oorspronck ende antiquiteitj van het groot huijs van Onse Lieve Vrouw van Seven Wee'en gesijt die Cranskamere.

In den eersten, als dat te bemercken is dat in het jaer vijfthieuhondert seven tot vijfthieuhondert acht is geweest sekeren persoon, die niet en wilde bekent wesen, die gegeven heeft de somme van driehondert ponden Brabants om te coopen eenen gront oft erve voor Onse Lieve Vrouwe van Seven Wee'en om de stucken van de huijskens van de processie ofte ommeganck daer in te bewaren, het welck is geschiedt int selve jaer ende voor de selve somme van driehondert ponden Brabants, hebbende de proosten van het Broederschap van Onse Lieve Vrouw // van Seven Wee'en gekocht eene plaetse ofte erve, gestaen ende gelegen naest Hollandt, die Hendrick Damosiele placht toe te behooren, tegen Janne de Boeckbinder van wegen Jan vander Nieuwstraeten, als gemachtigden ende procuratie hebbende, ende bovendien soo hebben die voorseijde proosten gekoght eenen stal voor vijfthien ponden vijf schellingen, op welke plaetse ende stallingen sij deden eene huijsinge opbouwen, om daer in te bewaeren de stucken van de vijf huijskens die in den ommeganck wierden omgevoert.

Tot welke opbouwinge van veele goede personen wirt gegeven, ende onder andere soo waeren noch opnemende int jaer vijfthieuhondert seven eene rente van vier Rinsguldens t'jaers, waervoore ceijse waeren betaelende aen sieur Hendrick Vleeschoudere de welke in het jaer vijfthieuhondert drijentwintig is gequeten.

Maer int jaer vijfthieuhondert drijenvijftigh, als wanneer dienende proosten waren Gaspar Blanckaert, Balthesar van Rode ende Gillis vander Jeught, dese

voorschreve huijskens nu houdt^(a) ende te niet gegaen sijnde door het stellen ende onstellen, soo hebben sij van sin geweest met bijstandt van de goede personen andere nieuwe huijskens te maecken om daer mede in den ommeganck te representeren de Seven Wee`en.

Maer mitsgaeders het aen het broederschap wel koste jaerlijckx vijfthien a sesthien guldens van het stellen ende onstellen van dese huijskens, soo hebben sij versocht bij keijser Carel den Vijfden (daer keijser Maximiliaen grootvader van was) om te moegen coopen eene bequaeme plaetse om daer op te doen maecken eene bequame schure om de selve huijskens sonder te onstellen daerinne te konnen setten // (vermits het selve niet en mochten doen sonder consente), het den voorschreven keijser Carel hun heeft geconsenteert, blijckt in sijne opene brieven daervan gegeven van date den negenentwintighsten dagh der maent julii vijfthienhondert drijenvijftigh, gheteeckent J. de Facuwes, den welcken is liggende in de comme.

Soodat het voorschreven broederschap heeft gekoght in het selve jaer eene plaetse ofte hofstadt met twee huijsen daerop staende, met hoeve daerachter liggende, gestaen ende gelegen op den Wittenvrouwengrecht, daerop waeren uijtgaende twee verscheijde renten ofte cheijnsen, te weten eene van twee Hollandse guldens s'jaers, de welcke is gequeten als blijckt door die schepenequittancie van date den thienden dach der maent van december vijfthienhondert sestigh, liggende met de andere brieven daervan in de comme.

Welcke voorschreven huijsen afgebroecken sijnde, hebben daerop gebouwt een nieuwt steenen huijs in forme van een schure om de voorseijde vijf huijskens van den ommeganck daer sonder te onstellen te konnen insetten, tot de welcke bouwinge sij hebben opgenomen eene rente van Carolusguldens sjaers, de welcke sij weder hebben afgeleijdt ende gequeten, blijckt door de schepenequittantie de date den derden augusti vijfthienhondert achtenvijftigh, insgelijckx oock in de comme.

Voorders, soo hebben die dekens van de Kranskamere het voorschreven nieuwt steenen huijse ofte schure noch ten onderpant gestelt aen Guilliam Hüge voor eene rente van negen guldens s'jaers, dewelke sij hebben afgeleijdt ende gequeten, blijckt door den gecasseerden brief van den sesden julii vijfthienhondert drijentachtigh, insgelijckx oock in de comme liggende.

Welcke steenen huijsen ofte schure heeft gestaen tot het jaer seshienhondert vierentwintigh, als wanneer met volle resolutie van de gansche kamer van de selve schure liggende op de Veemerckt (de welcke eertijds placht te [h]eeten den Wittenvrouwen oft Jericogracht, oock van den ouden tijde is dese plaetse beschreven bij de Hollantsche brugge ende nu ter tijdt bij de Graenmerckt) is gemaect het Groot LievenVrouwenhuijs als nu genaempt de Cranskamere. Alwaer in het graeven van den kelder onder de schure is gevonden enen coperen metaelen pot, den welcken presentelijck op de Kranskamer noch is hangende, waerin gevonden is over de negenhondert ende ettelijcke silvere twee blanck penningen, de welcke tot het profijt van de opbouwinge van het selve huijs hebben uijtgebracht de somme van hondert guldens seventhien stuivers, tot welcke opbouwinge // met consent van de Kranskamer ende auctorisatie der wethouderen deser stadt Brusseele Jacques Paijge heeft opgenomen de somme

^(a) oudt *sic*.

van twelfhondert guldens, te quijten tegen de penninck seshien, de gene sijn gequeten.

Welcken bouw van het Groot Lieven Vrouwenhuijs ofte Kranskamere heeft gekost volgens de rekeninge daerof sijnde van het jaer seshienhondert vierentwintigh tot seshienhondert vijftwintigh de somme van een duijsent sessehondert tweeenviertigh guldens twelf stuijvers ende eenen halven braspenningk.

Ende het achterhuijs van het voorschreven groot huijs is opgebauwt in het jaer seshienhondert achtendertigh tot het jaer een duijsent seshondert negenendertigh ende heeft gekost de somme van sevenhondert seven guldens twelf stuijvers, waertoe in slot van rekeninge van Lucas Tons, Jaeques van // Putteburgh hadde de somme van vijfhondert sesendertigh guldens acht stuijvers vierentwintigh mijten *boni*.

Nota, aldat de Cranskamere placht te wesen op het Nieuw Vleeschuijs bij de Merckt, alwaer het broederschap van Onse Lieve Vrouwe van Seven Wee'en, Mariakrans genaempt, hadde twee kameren waervoeren sij voortijds plachten te geven vier Carolusguldens sjaers voor recognitie aen sijne majesteit.

Doch een andermael met requeste versocht hebbende te moeghen continueren in het behouden van dese kamere, is hun het selve geaccordeert den elfsten dagh der maent van meert vijftienhondert achtennegentigh voor den termijn van drij jaeren, vermits jaerlijckx daervoren betaelende tot profijt van sijne conincklijke majesteit tweendertigh Carolusguldens sjaers, den gulden a twintigh stuijvers gerekent.

Ongetwijfelt den korten termijn ende de somme hun niet aenstaende, soo heeft het voorschreven broederschap oft gesellen van Mariacranskamer geheurt int jaer vijftienhondert negenennegentigh eene schoone kamer binnen den huijse geheeten den Wolf, wesende de kamer van den handtbooghgulde, met twee schouwen daerop staende, ende dat voor den termijn van twelf jaeren, voor de twee eerste jaeren betaelende viertigh guldens sjaers ende voor de thien andere jaeren twintigh guldens sjaers, de welke kamer als doen noch niet was volbouwt, soodat de voorschreven gesellen van Mariacranskamere hebben betaelt in gereeden gelde op kortinge van hunne heure hondert guldens, welke twelf jaeren Sint Jansmisse seshienhondert elf waeren verscheijnende.

Ende daernaer soo hebben sij geresolveert het opbouwen van het voorschreven Groot Lieve Vrouwenhuijs, de Cranskamere genaempt, gestaen op de Witten^(e) Vrouwengracht als nu de Graenmerckt.

In welck huijs present is woonende Jaques Connot, tapescier, ende betaelt voor hure (tot behoef van de dinsten van Onse Lieve Vrouwe van Seven Wee'en in haer capelle geschiedende in de kercke van Sint Geurickx) de somme van hondert vijfendertigh guldens sjaers, te betaelen van drij tot drij maenden, altijd Sint Jansmisse vervallende, waervan de drij maenden sijn dertigh guldens en vijftien stuijvers.

Het Klijn Lieve Vrouwenhuijs onder de Cranskamere neven de pomp.

Item, soo wort verheurt een klijn huijs ter rechter handt van het Groot Lieven Vrouwenhuijs, staende onder het selve dack onder de Kranskamer, neven de pompe ter straete waerts op den Witten Vrouwengracht oft Graenmerckt,

^(e) *Dittografie Witten, eenmaal doorstreept.*

toebehoorende alsvoren, waerin heeft gewoon Judocus de Mol ....., doch is present verheurt aen juffrouw ....., waervooren borge is gebleven ....., blijkt in de heurcedulle van den ..... seshienhondert vijfentachtich door ....., openbaeren notaris, voor de somme van vijfenveertigh guldens sjaers altijt Sint Jansmisse vervallende van drij tot drij maenden te betaelen, het welke bedraecht alle drij maenden elf guldens vijf stuivers, in welke heure voorseijde juffrouw maer en is innetredende Sint Jansmisse 1684.

Het nieuwt gekoght huijs neven den Handbooghnhof ter slincker seijde van de Cranskamere.

Een hofstadt metten huijse daerop staende, hove daerachter aenliggende ende sijne andere toebehoorten, in de lengde van voren op de straete tot achter tegen de erve Aerts de Smeth ende Josine Vranckx, gelegen op den Witten Vrouwengracht tusschen den hof van den hantbooghgulde deser stadt Brussele in d'eene seijde ende de goederen van de capelle ende broederschap van Seven Wee'en in dandere sijde.

Op welke huijsen is uijtgaende seshien stuivers sjaers aen de erfgenamen wijlen heere van Hamme.

Item, elf stuivers sjaers aen de cappelle van de Ellendige Maria.

Item, eenendertigh Rensguldens thien stuivers s'jaers tegen den penninck seshien, nu gereduceert^(a) tegen den penninck twintigh, altijt Sint Jansmisse vervallende aen juffrouw .....

Welck huijs is gecoght bij volle resolutie van de camer, onderteectent P. Sutemans, facteur, liggende in de komme van Jan Pauwel, tel als procuratie hebbende van heere Joannes van Meldert, pristere, ende sieur Guilliam van Meldert den negenentwintighsten april een duijsent seshondert sevenenseventigh, voor de somme van een duijsent negenhondert vijftigh guldens, waarvan den brief geteectent is van den secretaris Vanden Broeck.

Welcke coopinge is geschiet met verscheijde capitaelen van renten die afgeleijt sijn, de welke het broederschap van Seven Wee'en was treckende tot voltreckinge van de besettinge.

In den eersten, van eene verkochte rente aen monsieur Adam de Blicck, tegenwoordigen borgemeester uijt de natie ende hooftman van de Cranskamere, wesende het capittael van duijsent guldens, welke waeren aengelijdt den elfsten juniï seshienhondert viereenseventigh aen het beenhouwersambachte door sieur Joannes Baptista van Assche, als doen dienende proost, welck capittael was van verscheijde renten, te weten:

In den eersten, van eene van twee Philippusguldens, elcken gulden tegen vijftentwintigh stuivers bepant op een huijs geheeten t'Haesken op de Hooghstraete, welke rente is gequeten onder sieur Niclaes vander Straeten met den interest van dien, wesende het capittael //^(b) van vijfenveertigh guldens, sijnde een van de drij besette renten van heer Joannes Denijs, prister, tot voldoeninghe van sijne besettinghe, blijkt folio 322 de vierde besettinghe.

Ten tweede, van eene rente van twee guldens twee stuivers t's'jaers bepant op een huijs gestaen op het Schoenbeeck naest den Reuse, de brouwerije geheeten den Leest, welke rente is afgeleijt ende ghequeten onder sieur Joannes Baptista

^(a) gereduceert sic. — ^(b) Vanaf hier hand 2.

van Assche, sijnde het cappitael van sesendertigh guldens ende den interest van dien, vermits een-en-twintigh jaeren ten achteren was, welcke rente is commende van jouffrouwe Anna Borremans, weduwe wijlen Jaques Gillis, tot volbrenginghe van haere besettinghe, de derthienste besettinghe folio 364.

Ten derden, eene rente van ses guldens s'jaers en vijf stuivers bepandt op een huys op de Hooghstraete, welcke rente is gequeten in 't jaer een duysent seshondert sevenenveertigh door Jan Krick, sijnde het cappitael hondert guldens, welcke den derthiensten februari seshienhondert sevenenveertigh weder was aengeleijdt aen Jan Orlinx, den welcken de selve weder heeft gequeten in het jaer seshienhondert eenenseventigh onder sieur Joannes Ceijnsens, de welcke cappitaele penninghen sieur Jan Baptista van Assche in het cappitael van duysent guldens op het beenhouwersambacht heeft geemploijeert, de selve sijnde tot volstrekinghe van de besettinghe van jouffrouw Anna vander Hofstadt, weduwe Michiel vander Straeten, blijkt de sestienste besettinghe folio 378.

(^a) Ten vierden, van eene rente van twintigh gulden sjaers bepant op een huys gestaen ende gelegen in de Stooftstraete op den hoeck van het Manneken Pis, welcke rente is afgelijdt bij Guilliam de Witte, sijnde het cappitael van vierhondert guldens, de welcke sieur Joannes Baptista van Assche in het jaer seshienhondert viereenseventigh op het beenhouwersambachte oock hadde aengelijdt a vier *per cento*, als doen maer uijtbringende seshien guldens t'sjaers, wesende tot voltrekkinge van de besettinge van Onsen ouderman sieur Peeter Ballaert, de eenentwintighste besettinge folio 406.

Item, soo moet gerekent sijn hier in te sijn geemploijeert een capitael van achtthien guldens wesende van de rente van twintigh stuivers sjaers door Jaques Pannis gefondeert, als blijkt in de // sesde besettinge folio 334, de welcke in het jaer seshienhondert vijfvientigh is afgelijdt ende gequeten en men vint niet dat het is aengelijt *salvo meliori*.

Nota, dese item voor den andere moet gaen.

Item, soo moet gerekent sijn een deel van de afgelijde rente van twee guldens thien stuivers ende tweentwintigh mijten s'jaers, wesende de tweede rente door heere Joannes de Nijs, pristere, gefondeert, als blijkt in de vierde besettinge folio 322, waer het capitael is vijfvientigh guldens, hier in te sijn geemploijeert, welck deel soude wesen sevenentwintigh guldens, vermits het ander deel van seshien guldens is gerekent aengelijdt te sijn in de rente van driehondert guldens capitael op den Rooden Leeuw bij de Spiegelbrugge tegenover het Gulde Casteel.

Item, soo moet daerinne gereke[n]t sijn het capitael van tweenviertigh guldens en thien stuivers t'sjaers, vercregen bij juffrouw Elisabeth Breijnaert, als blijkt in de elfste besettinge folio 356, de welcke men nergens anders vint aengelijdt te sijn oft geemploijeert.

Ende tot voordere penningen tot de coopinge van het voorschreven huys, soo hebben de dienende proosten met vollen consent van de camer den vierentwintighsten meert seshienhondert seveneneseventigh opgenomen op obligatie van monsieur Adam de Blicck, rentmeester deser stadt Brussele ende tegenwoordigen hooftman deser camer, de somme van vierhondert guldens(^b) capitael, waervoren de proosten van de capelle van Seven Ween

(^a) Vanaf hier hand I. — (^b) Tweemaal guldens.

hem sijn betaelende een rente van seshien guldens sjaers tegen den penninck vijftwintigh.

Nota, dat den negenentwintighste maj seshienhondert vierentachtigh, blijkt door de acte notariael daer van liggende in de comme, door sieur Guilielmo de Volle, als dan dienende proost, is afgelijdt ende gequeten de voorgemelde cheijsie van eenen Hollantschen gulden, wesende seshien stuijvers tjaers tegens den sevenentwintigh, waer van // den voorschreven sieur Guilielmo de Volle eene schepenequittancie heeft doen maecken tot meerder versekeringe, de welcke is gedatheert van den achtentwintighsten february seshienhondert vijftachtigh, geteekent J.B. Houwaert, de welcke oock is liggende in de comme.

Welck voorgemelt nieuwt hujs is tegenwoordigh verheurt voor den termijn van ..... aen Michiel van Os ten prijse van vijfseventigh guldens t'sjaers, te betaelen van halve tot halve jaeren, altijd half Bamissen ende meer verscheynende, waer van het half jaer bedraecht sevenendertigh guldens ende thien stuijvers.

(^a)Notitie van gekochte renten door de proosten van het broederschap van Onze Lieve Vrouw van Seven Wee-en met de gheprofiteerde penninghen uijt de offerlegaeten ende testamenten, waertoe geen last van fondation en wort gevonden.

Welcke renten sijn ghequeten ende tot reparatien weder geemploijeert. Dese notitie(^b) wort alhier gestelt op dat wie voorders eenigh neerstigher ondersoek soude willen doen, niet en souden dencken datter eenighen last ofte obligatie daertoe staet en niet volbracht en soude worden.

(^c)In het eerste, soo sijn gekocht in het jaer vijftienhondert drijentwintigh door Joannes van Dale, neffens sijne mede proosten, van Joannes van Bomale twee cheijsen, eene van tweekhalven Rinsguldens, waer van waren twee differenten brieven, bepandt op sijne hujsen op den Lovenschen wegh, altijd te Kersmisse vallende, welcke cheijsen eenige jaeren door eenen Antoni vander Putte sijn betaelt, waer voren staet in de rekeninge van meester Gaspar Blanckaert van de jaeren vijftienhondert negenendertigh ende vijftienhondert veertigh eene obligatie te wesen voor den dinste van den *Magnificat*, alle Onse Lievrouwedaghen, waer voren geoordeelt wort geene obligatie te wesen vermits met de penningen van den *boni* sijn gekoght ....., ongetwijfelt oock gequeten, daer geene // brieven van te vinden sijn, overmits eenige rekeningen manqueren, waer uijt men preciselijck t'selve soude konnen achterhalen, dus memorie.

Ten tweede, soo is door de voorschreve proosten in het jaer vijftienhondert drijentwintigh gekoght eene cheijse van onderhalven Rensguldens tsjaers van Gordaen van Meldert, bepant op een hujs in de Schipstraete, altijd den achtsten augusti vallende, welcke cheijse eenige jaeren door Jenne Maes heeft betaelt geweest ende is de selve in het jaer vijftienhondert sesendertigh afgeleijdt ende gequeten, welcke cheijse in eenige rekeninge wort gemelt al oft Jordaen van Melder de selve hadt gefundeert, dus is als vooren gesijdt met den *boni* gekoght, dus memorie.

Ten derden, hebben de proosten alnoch in het jaer vijftienhondert vijftwintigh gekoght eene rente van drij gulden s'jaers, bepant op een hujs

(^a) *Vanaf hier hand 2.* — (^b) *notie sic.* — (^c) *Vanaf hier hand 1.*

in de Stoofstraet bij het Manneken Pis, altijdt Sint Jansmisse verscheijnende, die Joese Sterckx was betalende, van de welcke in de rekeninge van den jaere seshthienhondert seven tot seshthienhondert acht maer mentie woort gemaekt.

Ten vierden, soo hebben de proosten in het jaer vijfthienhondert vijfentwintigh gekoght eene rente van twee Rensguldens s'jaers, bepant op een huijs tegenover de capelle op de Werf, altijdt te Kersmisse vallende, de welcke Elisabeth de Vos heeft betaelt ende volgens de rekeninge van meester Jaspas Blancaert van het jaer vijfthienhondert negenendertigh tot een duijsent vijfhondert veertigh is de selve afgelijdt ende gequeten.

Ten vijfde, in het jaer vijfthienhondert veertigh is gekoght eene cheijse van twee guldens s'jaers van de weduwe Van Haeren, bepant op haer huijs in het Waermoesbroeck, altijdt den sevensten junii verschijnende, van de welcke men geene brieven is vindende, *ergo* wort geoordeelt te sijn gequeten.

De sesde, noch isser in het jaer een duijsent vijfhondert veertigh gekoght eene cheijse van twee guldens s'jaers van Jan van Scheijbergh, bepant op sijn huijs in het Ververshoeck, altijdt den lesten aprilis vervallende, van de welcke oock geene brieven te vinden en sijn, soo oordeelt men te sijn gequeten.

De sevenste, item, in het jaer een duijsent vijfhondert drijenveertigh is noch gekoght eene rente ofte cheijs van twee guldens s'jaers van Jacob Pannis, bepant op sijn huijs in het Wermoesbroeck, altijdt den // veerthiensten julii vallende, van de welcke geene brieven te vinden en sijn, dus men oordeelt insgelijckx gequeten te sijn.

Notitie der renten die tegenwoordighlijck noch cours sijn hebbende ende jaerlijckx woorden ontfangen tot voltreckinge van die besettingen naer den ouderdom der selve hiernaer beschreven.

Die eerste rente.

In het jaer vijfthienhondert twee soo is verkregen bij testamente van wijlen juffrouw Margarita vander Perren, huijsvrouwe van Daniel Steppen, blijktt in de eerste besettinge folio 308, eene rente van vier guldens sjaers bepant op een huijs geheeten den Engel ende als nu Sinte Clara, gestaen ende gelegen op den hoeck van de Notschelstraete in de Verversstraet over de brugge ter kercke waerts van Sint Geurickx, altijdt Sint Jansmisse verschijnende, welcke rente // als nu woort betaelt door sieur Philippus van Vosselaer als proprietaris der gemelde huijsinge.

De tweede rent.

In het jaer een duijsent vijfhondert seventigh soo is vercregen bij testamente van juffrouwe van Noffele, weduwe wijlen Marck vanden Steen, blijktt in de vijfde besettinge folio 328, eene rente van ses guldens s'jaers, geannoteert numero 35°, bepant op de Nieuwe Schipvaert deser stadt Brussele, half te Kersmisse ende half Sint Jansmisse vallende.

Welcke rente op den seshthiensten septembris van den jaere een duijsent seshondert drijenvijftigh is gereduceert naer advenant den penninck twintigh op vijf guldens acht stuijvers s'jaers, blijktt bij het indorsement van den brief liggende in de *commé*.

De derde rent.

Anno een duijtsent seshondert en vier soo is verkregen bij opdraghte van sieur Guilliam de Smet, doen ter tijdt rentmeester deser stadt Brussele, blijkende in de twelfste besettinge folio 360, eene rente van twee guldens thien stuijvers sjaers, bepant op de hellicht van een huijs ende hof met den gronde van dien ende sijne andere toebehoorten gelegen op den Vleemschen steenwegh geheeten den Sleutel, altijd den thierenden september vervallende, de welcke als nu is betaelende de weduwe wijlen sieur Peetere Terro, als noch curatresse van David van den Houten, is te quijten den penninck seshien.

De vierde rent.

In het jaer een duijtsent seshondert sesenvijftigh soo is gekoght met volle resolutie ende consente van de Cranskamere eene rente van achtthien guldens tsjaers bepant op een huijs gestaen ende gelegen bij de Spiegelbrugge tegenover de brouwerij het Gulde Casteel, genaempt den Rooden Leeuw, altijd verschijnende den tweentwintighsten decembris, welcke rente is gekoght met verscheijde afgeleijde renten, te weten:

In den eersten, van eene afgelijde rente van een hondert guldens capitael verkregen door jouffrouwe de weduwe Pauwel Cornelis tot volstrekinge van haere besettinge folio 392, de welcke somme hiertoe is geemploijeert als blijkt in de rekeninge van sieur Geeraert Stevens van het jaer duijsen[t] ses // hondert ende sesenvijftigh inclus.

Ten tweeden, van eene andere gequeten personele rente van elf guldens s'jaers, verkregen door jouffrouwe Catharina de Peuter, huijsvrouw van sieur Peeter van der Hofstadt, beenhouwer van sijnen stiel, tot voltrekinge van hare besettinge folio 382, wesende het capittael van hondert vierentachtigh guldens sjaers^(a) door sieur David de Blaer, gequeten als blijkt in de rekeninge van den voorschreven sieur Geeraert Stevens van het jaer seshienhondert vijfenvijftigh tot anno seshienhondert sesenvijftigh.

Ten derden, soo moet voor de reste^(b) daerinne gerekent worden een deel van eene afgelijde rente van twee gulden thien stuijvers tweentwintigh mijten t'sjaers, bepant op een huijs geheeten tSweert op de Hooghstraete ..., als sijnde eene van de drij verkregene rente // van heere Joannes de Nijs, pristere, als blijkt in de vierde besettinge folio 322.

Welcke afgeleijde rente, waervan het capittael is vijfenveertigh guldens, nergens gevonden wort aengelijdt te sijn, dus voor men over der selve soo dint daer gemerckt een deel van de selve tot voltrekinge van de somme van drijhondert guldens te sijn geemploijeert.

Welcke voorschreve rente van achtthien ringuldens t'sjaers in het jaer seshienhondert vijfensestigh is gereduceert^(c) tegen de penninck twintigh, als blijkt in de rekeninge van sieur Peeter Ballaert van het jaer seshienhondert vijfensestigh tot seshienhondert sesensestigh. Ergo is maer van vijfthien guldens sjaers, de welcke worden betaelt door meester Joos van Es als proprietaris der gemelde huijsinge.

^(a) sjaers *doorstreept*. — ^(b) *Dittografie* reste, eenmaal *doorstreept*. — ^(c) gereduceert *sic*.

De vijfde rent.

In het jaer duijsent seshondert en sevenenvijftigh soo is vercregen bij opdraght van die edele jouffrou Philippina van Buselijden, als blijkt in de twintighste besettinge folio 398, eene rente van hondert guldens sjaers bepant op de bantmolens deser stadt Brussel numero 53, altijd thien october ende thien april vervallende.

Dese rente wort betaelt bij den rentmeester deser stadt.

De sesde rente.

Item, in den jaere seshthienhondert tweeenseventigh soo is verkregen bij testament van die edele jouffrouwe Philippina van Buselijden, als blijkt in de tweentwintighste besettinge folio 412, eene rente van 40 guldens sjaers bepant op de Schipvaert deser stadt Brussel, half op den eersten majj ende op den eersten novembris verschijnende, te quijten den penninck twintigh numero 53.

Welcke rente wort betaelt par den rentmeester deser stadt Brusel.

De sevenste rent.

Item, in het jaer ..... soo is verkregen bij opdraght van jouffrouw Elisabeth Bouwens, als blijkt in de drijentwintighste besettinge folio 420, eene erfelijcke rente van ses guldens en vijf stuivers t'jaers bepant op een stuck lants met presentelijck twee huijsen daer op staende, genaempt de Keue^(a), gelegen tot Scharebeek, te quijten tegen den penninck seshthien, de welcke altijd den vierthiensten majj is vallende, als blijkt in den brief van date van den veerthiensten majj seshthienhondert achtenveertigh, geteekent vanden Bossche.

Waervan present met sijne mede erfgenamen proprietaris van is Jan Janssens, welck voorschreven lant met de twee huijsen sij onder hun hebben gepaert ende gedeijlt, doch de rente blijft op het heel stuck landt in het geheel.

Notitie van cheijsen ende renten die sijn loopende tot laste van de goederen van de capelle van Onse Lieve Vrou van Seven Weeen.

In den eersten, soo moet betaelt worden aen den rentmeester der kercke van Sint Geurix, tegenwoordigh meester Roelant vander Borght, eene jaerlijcksche onquijtbaere herkennenisse voor het stellen van de twee offerblocken ende het gestoeltjen van twintigh stuivers sjaers, altijd Sint Jansmisse verschijnende.

Item, soo moet noch betaelt worden aen den rentmeester der kercke van Sinte Geurickx, present meester Roelant vander Borght, eene jaerlijcksche onquijtbaere herkennenisse oft recognitie voor den gront van desers broederschap sacristije van eenentwintigh stuivers t'sjaers altijd Sint Jansmisse verschijnende.

Rente die op het nieuwt gekoght huijs neven den Hantbooghghof is uijtgaende.

Alnoch soo moet betaelt worden aen Petronella de Bruijn, als nu woonende in de brouwerije de Sterre, eene rente van eenendertigh guldens t'sjaers en thien stuivers altijd Sint Jansmisse vallende, als nu gereduceert tegen den penninck twintigh, soo dat men nu maer en betaelt vijftwintigh guldens. Welcke rente is bepant op het nieuwt gekoght huijs gestaen ende gelegen op den Witten Vrouwengracht naest het Groot Live Vrouwenhuijs, de Cranskamere genaempt, ter seijde waerts den Handtbooghghof.

^(a) Sic, ongetwijfeld Keye.

Cheijse die op het nieuwt gekoeght huijse neven den Hantbooghhof is uijtgaende.

Noch moeten betaelt worden aen de capelle van de Ellendige Marie eene cheijse van elf stuijvers s'jaers bepant op het nieuwt gekoeght huijs, gestaen ende gelegen op den Witte vrouwengrecht neven het Groot Lieve Vrouwenhuijse, de Cranskamere genaemt, ter seijde waerts van den Hantboegh hof, altijdt te half meert vervallende.

Rente op obligatie die monsieur Adam de Blicck tot laste van de Cranskamere is treckende.

Item, soo moet worden betaelt aen monsieur Adam de Blicck, borgemeester deser stadt Brussel ende hooftman deser Cranskamere, eene rente van seshien guldens t'jaers tegen den penninck vijfentwintigh, altijdt den vierentwintighsten^(a) meert verschijnende, welke penninge met volle consent van de Cranskamere den vierentwintighsten^(b) meert seshienhondert sevenenseventigh van hem is op obligatie opgenomen tot voltrecking des coop van't nieuwt huijs gestaen ende gelegen op den Wittenvrouwengrecht, al nu de Graenmerckt, neven het Groot Lieve Vrouwenhuijs, de Cranskamere genaempt, ter seijde waerts den Hantbooghhof.

Notitien van het gene den heer prochiaen oft pastoor van Sinter Geurickx placht te trecken vant broederschap van Onse Lieve Vrouw van Seven Weeen ende het gene hem nu geconsenteert is met volle resolutie van de Cranskamere als mede copije van sijne quittantie.

Primo, soo staet te noteren als dat den heer pastoor in het jaer vijfthienhondert vijfentachtigh voor het eerste beginsel maer en placht te trecken vierendertigh stuijvers en dat voor het predicken van drij sermoonen ende het ommedragen van het Heilig Sacrament in de processie.

Ende volgens de vierjaerige rekeninge van Jaques Gillis ende Gillis de Vriese, wesende van het jaer vijfthienhondert negentighacht, negentighnegen, seshienhondert ende seshienhondert een, als dat aen hem maer voor het eerste is betaelt drij guldens t'sjaers voor sijne recommandatien te doen.

Item, wort noch in de selve rekeninge genoteert aen den parochiaen van Sinte Geurickx betaelt te worden voor het singen van de hoogmisse ende het Heijlich Sacrament in de priste^(c) processie om te dragen twintigh stuijvers s'jaers.

Item, voor het condigen van de jaergetijden wirt hem betaelt eenen stuijver sjaers, soo dat voor de vier jaeren maer en is gestelt vier stuijvers.

Anno seshienhondert vijfthien is hem noch bij gevoeght ses stuijvers voor het dragen van de choir cappe.

Ende in het jaer seshienhondert vierentwintigh tot seshienhondert vijfentwintigh soo heeft den heer pastoor gedaen het heel jaer de saterdagsche misse, waervoren hem wirt betaelt achtthien guldens over den voorgaenden ordinaris, t'gene in de rekeninge van Jaques Paijge ende Thomas Haeckhuijsen is gepasseert, wel verstaende nochtans dat met de volle camer *in margine* wort geannoteert hier niet te willen gehouden sijn in toekomende tijden, maer geheel te blijven het selve niet te willen gedoogen ende te revoceren.

^(a) vierden twintighsten *sic*. — ^(b) twint *doorstreept*. — ^(c) priste *doorstreept*.

Maer in het jaer seshienhondert drijendertigh tot het jaer een duijsent seshondert ende vierenderdigh in de rekeninge van Pauwel Bertels, soo vinde voor de eerste rijse aen den heer pastoor betaelt te // sijn ses guldens en dat voor sijn jaerlijckx pensioen : sommige schrijven voor een jaerlijcksche gagie : welcke somme men heeft gecontinueert te betaelen tot het jaer seshienhondert vijftigh tot seshienhondert eenenvijftigh, alwaer hij heeft volgens de rekeninge van sieur Joannes Leeneere doen halen eene portie vis bij den confrater Grimberge, weert twee guldens twelf stuijvers, de welcke sieur Leeneere heeft betaelt aen den voorschreven sieur Grimberge, soo dat den voorschreven heer pastoor tot het jaer seshienhondert sesenvijftigh niet en heeft ontfangen als jaerelijckx ses guldens voor eenen jaerlijkschen ordinaeris.

Doch in het jaer seshienhondert sevenenvijftigh soo heeft Marcus Grimberghs den eersten proost^(a) geweest die aen den heere pastoor heeft betaelt twelf guldens ende dat sonder consent van de Cranskamer, uijt wat redenen en virtuen // niet beschreven doch is in de rekeninge gepasseert, welcke hij heeft ontfangen sonder ooghmerck daerop te sijn genomen tot het jaer seshienhondert tachtentich tot eenentachtentigh, als wanneer sieur Joannes Thielens hem de selve heeft gedisputeert te betalen, soo dat als doen naer vele divoiren gedaen van den heere pastoor is met de geheele kamer geresolveert (als blijkt ten eijnde van de rekeninge van den voorschreven sieur Thielens) hem de selve te betaelen als aen den voorschreven heer pastoor de selve twelf gulde[n]s jonnende ende voor alle sijne dinsten vant geheel jaer, sonder nochtans hem de selve toe te kommen als blijkt in dese voorgaende notitie.

Copije van de quittancie van mijn heer den pastoor van Sinte Geurickxkercke.

Den onderschreven heeft ontfangen uijt handen van monsieur de Vollé de somme van twelf guldens voor een jaerlijckx *honorarium* ter oorsake van den offer ende andere sijne dinsten komende jaerlijckx toe aen mijn heer den pastoor van Sinte Geurickx van wegen het broederschap van Seven Weeen, verschenen op den feestdagh van Onse Lieve Vrouw van Seven Weeen duijsent seshondert vierentachtentigh ende was onderteeckent Carolus Ricquaert, pastoor *Sancti Gaugerici Bruxellis*.

Nota, als dat dit copije is van de quittancie van mijn heere den pastoor van Sinte Geurickx ende als dat hem is gejoint met de gansche kamer voor een *honorarium* twelf guldens s'jaers, dwelcke hij seijt in sijne quittancie voor alle dinsten hem jaerlijckx toe te kommen, // maer hem kompt (volgens eertijds is betaelt geweest aen sijne voorsaten ofte voorige pastoors)^(b) noch geen ses guldens, schoon hij die eenige jaeren heeft getrocken voor een pentioen, de andere ses guldens sijn hem gejoint voor een *honorarium* met vote van de gansche kamere, blijkt achter de rekeninge van den eersamen sieur Joannes Thilens van het jaer seshienhondert tachtentigh tot tachtentighen.

^(a) pastoor doorstreept. — ^(b) Het afsluitende haakje ontbreekt.

Notitie van de besettinge naer iders ouderdom gestelt.

De eerste besettinge, van juffrouw Margareta vander Perren.

In den eersten, soo heeft juffrouw Margarita vander Perren, huijsvrouw van sieur Daniel Steppen, beset ende gefundeert bij haer testament van den eersten april vijfthienhondert ende twee gepasseert voor Willem Bouwens, openbaer notaris, eene erfelijcke rente van vier guldens sjaers bepant op een huijs geheeten den Engel ende alsnu Sinte Clara, gestaen ende gelegen op den hoek van Notschelpstraetjen in de Ververstraete over de brugge ter kerckewaerts // van Sint Geurickx, Sint Jansmisse altijdt verschijnende.

De welcke rente als nu wort betaelt door Philippus van Vorselaer als proprietaris der gemelde huijse.

Met laste van alle weken te doen lesen eene misse, waer voor den prister soude trecken drij guldens ende een gulden voor de capelle van Onse Lieve Vrouw van Seven Weeen voor het wasch ende sleet der ornamenten, misbroot ende wijn.

Welcke missen sanderendaghs naer het gemackt testament siende den voorschreven Daniel Steppen ende Margarita vander Perren te soberlijck was gedoteert, soo hebben sij gegeven ende opgedraegen tot behoef der selve misse hunne pretentie op eenen hof tegenover de swerte // susters hun toebehoorende, den welcken jaerlijckx plagh te gelden tweeelhalven gulden, waervoren den voorschreven Daniel Steppen begerde naer ieder misse gelesen soude worden den *Miserere* met den *De Profundis* en de collecten daer toe, welck hofken nergens gevonden wort te sijn genoten.

Noteert dat dese fondatie door de heeren van de capitle^(a) van Sint Michiel ende Sint Goedelen is gereduceert den 2 meert vijfthienhondert negenenvijftigh, blijkt door den brief daervan liggende in de comme alsmede den artikel van testament van de voorschreven Margarita vander Perren.

Te weten, van maer op de ses heijlige feestdagen van Onse Lieve Vrouwe te doen de gesongen misse tot haerder intentie, welcke ses missen souden bedragen twelf stuijvers [s']jaer[s], is beloopende de somme van drij guldens twelf stuijvers, de welcke aen heere Joannes van Nijverseel, den capellaen van Seven Weeen, wert betaelt onder alle andere missen.

De tweede besettinge, van heere Willem Borreman.

Item, soo heeft heere Willem^(b) Borremans in sijn testament van het jaer vijfthienhondert vier gegeven ende gemaect eene erfelijcke rente van eenen halven Rensgulden t'jaers ende dat sonder eenigen last als tot den dinst van de capelle van Onse Live Vrouw van Seven Weeen, de welcke het selve jaer is afgelijdt en gequeten ende daervoren is betaelt vijf peeters ende eenen halven, de welcke penningen sijn gheemploijeert tot de reparatie van de capelle.

De derde besettinge, van eenen onbekenden persoon.

Item, soo heeft in het jaer vijfthienhondert seven tot vijfthienhondert acht eenen persoon die niet wilde bekende wesen, gegeven tot reparatie van de capelle van Onse Lieve Vrouwe van Seven Weeen eene rente, die Willem de Schrijmaker was betalende, van vier schellingen negen grooten achtthien mijten Brabants

^(a) capelle *sic*. — ^(b) Borreman *doorstreept*.

gelt, wesende negenthien stuij[v]e[r]en oort, bepant op twee huijskens gestaen ende gelegen in het straettjen tegenover de Waterpoort oft tegenover het Meerschcapelleken, altijt te Kersmisse vervallende.

Van dese rente en vinde maer tot het jaer vijfthienhondert vijfenveertigh den lesten ontfangh, vermits de rekeningen van het jaer vijthienhondert vijfenveertigh en vijftachtentigh niet en sijn te vinden.

Ergo t'is te presumeren de selve te sijn gequeten, vermits in de comme daer geen brieven van en sijn.

De vierde besettinge, van heere Joannes de Nijs, pristere.

Item, soo heeft heere Joannes de Nijs, pristere, gefondeert ende beseth drij verscheijde renten volgens den brief daeraf sijnde van date den 9 may vijfthienhondert en tweenvijftigh, onderteekent Wachelgem, liggende in de komme.

Te weten, eene rente van vijf Carolusguldens elcken tegen vijf schellingen grooten Brabants gerekent, half den twelfsten februarii ende twelfsten augusti vallende, bepant ende geassigneert op een hof met twee huijsen onder een dack daerop staende gestaen ende gelegen op s'Ammanshofstadt^(e) in de straete geheeten Sint Jansstraete.

Noch eene rente van twee guldens thien stuijvers tweentwintigh mijten, half te Kersmisse ende half Sint Jansmisse vallende, bepant op de hellight van een hofstadt met twee huijsen gestaen ende gelegen op de Hoogstraete geheeten het Sweert.

Item, eene rente van twee Philippusguldens elcken tegen vijftwintigh stuijvers Brabants gerekent, oock half te Kersmis ende half Sint Jansmisse vallende, bepant op een huijs van twee huijsen staende onder een dack gestaen ende gelegen op de Hooghstraete geheeten het Haesken.

Met laste van ten eeuwigen dage te distribueren alle sondagen naer de eerste gelesene misse die men doet naer de geboden op den autae van Onse Lieve Vrouw van Seven Ween in de kercke van Sint Geurickx, aen seven arme menschen woonende in de selve // parochie van Sint Geurickx, die de voorschreven misse gehauden sullen sijn te hooren, in dieen sij daer toe sijn gedisponeert, ende te bidden voor de siele van den voorschreven heere Joannes de Nijs ende sijne ouderen, elck van hun een witte broot van eenen halven stuijver ende als men sal doen het jaergetijde van den voorgenoempden heer Joannes de Nijs, te weten altoos des anderen daghe naer Sinte Barbaradagh, wesende den vijfdn december, naer den dinste van de voorschreve jaergetijde, de welcke sij oock gehouden sullen sijn te hooren ende te bidden, als voren aen elck van den voorschreven seven arme menschen drij witte broeden, elck van eenen halven stuijver het stuck.

Nota dat de huijsarmmeesteren van de parochie van Sint Geurickx moeten doen alle sondagen ter stonts naer de geboden aen Onse Lieve Vrouwenautae van Seven Ween, eene gelesene misse volgens de testamente van Hendrick Grimberghs, waernaer dit voorschreven broot moet worden uijtgerijckt.

Nota, dat de eerste rente van vijf Carolusguldens s'jaers bepant op een huijs op d'Ammanshofstadt is afgelijdt ende gequeten in het jaer seshthienhondert sesentwintigh, blijkt in de rekeninge van Joannes de Pajje ....., die de selve

^(e) *Dittografie s', eenmaal doorstreept.*

aldaer verantwoord, welcke capittael in het jaer seshthieuhondert veertigh is aengelijdt ende geemploijeert in het metsen ende timmeren van eenigh werck van de huijsen van de capelle, soo kompt de selve rente te cesserem, dogh moest devoiren gedaen worden // om de selve renten weder te worden aengelijdt van de eerste penningen over ende van de voorschreven huijse, de welcke men niet en vint aengelijdt.

Ergo, den interest moet men rekenen te komen van de hure van t'selve Lieve Vrouwenhuijs.

Nota dat de tweede rente, wesende van twee guldens thien stuijvers tweentwintigh mijten t'jaers bepant op een huijs geheeten het Sweert op de Hooghstraete, is afgelijdt ende gequeten in het jaer seshthieuhondert eenenvijftigh, blijkt in de rekinge van sieur Joannes de Leenere, wesende het capittael van vijfenveertigh guldens, welcke somme hij is gevende aen den aankomenden proost Jan de Meerijn in eene meerdere somme van hondert en seven guldens derthien stuijvers // een blanck, wesende den *boni* van het^(e) van sijne rekinge, welck capittael soo men kan bemercken is een deel aengelijdt in een meerdere somme seker huijs gestaen bij de Spiegelbrugge tegenover het Gulde Casteel, geheeten present den Rooden Leeuw, welcke deel maer en soude wesen van seshthien guldens ende de reste, negenentwintigh guldens, moeten gerekent sijn begrepen te sijn onder de rente van duijsen[t] guldens, den elfsten junii seshthieuhondert vierenseventigh op het Beenhouwershuijs ofte ambacht aengelijdt ende daer naer vercoght aen monsieur Adam de Blicck, borgemeester deser stadt Brussel, welcke penningen sijn geemploijeert in het coopen ..... van den huijse gestaen ende gelegen op den Wittenvrouwengrecht naest het Groot Lieve Vrouwenhuijs, de Cranskamere // genaempt, ter seijde waerts van den Hantbooghof, nergens anders vindende de selve geemploijeert.

Nota dat de derde rente, sijnde van twee Philippusguldens, elck tegen vijftwintigh stuijvers Brabants gerekent, bepant op den huijs geheeten het Haesken gestaen ende gelegen op de Hooghstraete, is afgelijdt ende gequeten in het jaer seshthieuhondert drijenseventigh door Adriaen Willem aen den dienenden proost sieur Nicolaus vander Straeten, met den interest van dieen welcke capitaal sijnde van vijfenveertigh guldens vijf stuijvers sijn weder aengelijdt den elfsten junii seshthieuhondert vierenseventigh aen het beenhouwersambacht a vier ten honderden in eene meerdere somme van duijsent guldens, welcke rente is verkoght als voren gemelt ende geemploijeert // tot het coopen van een huijs gestaen op den Wittenvrouwengrecht neven het Groot Lieve Vrouwenhuijse, de Cranskamere genaempt, ter seijden van den Hantbooghof.

De vijfde besettinge, van juffrouwe Maria van Noffele.

Item, heeft jouffrouwe Maria van Noffele, weduwe wijlen Marck vande Steen, beset ende gefondeert bij haer testamente van den seshthienden april vijftieuhondert seventigh rente van ses Carolusguldens s'jaers bepant op de Nieuwe Schipvaert deser stadt Brussele, half te Kersmisse ende half Sint Jansmisse vallende, als blijkt in den brief van date van den drijentwintighsten julii vijftieuhondert sestigh, geteekent J. Melijn, met laste van gehouden te sijn twee mael s'jaers ten eeuwigen dagen aen dertigh aerne persoonen te geven elck een witte broot van // eenen stuijver ende daerinne elck eenen halven stuijver, *facit* samen vier guldens ende thien stuijvers.

^(e) Sic.

Ende daerenboven als men de brooden distribueren sal, te weten op Sinte Marcusdagh ende op Onse Lieve Vrouwe half oost dagh, telcken rijse eene misse te doen lesen ende voor elcke misse te betalen vier stuijvers, *facit* acht stuijvers, de resterende twintigh stuijvers sal competeren voor het licht ende ornamenten die men besigen sal.

Blijckt in den brief van date van den eenentwintighsten april vijfthienhondert eenenseventigh, geteekent F. Baren, de welcke beijde sijn liggende in de comme.

Nota dat heer Nijverseel dese twee missen op hem nempt te doen ende braght in sijne rekeninge het broot wort uijt gerijckt onder het broot dat op de ses Lieve Vrouwendaghen wort gedistribueert.

Noteert alnoch dat dese rente van ses Carolusguldens is op den sesthienden septembris sesthienhondert drijensestig^(e) vijftigh gereduceert naer advenant den penninck twintigh of vijf guldens acht stuijvers s'jaers, blijkt door het endorsement op den brief geteecke[n]t J.B. van der Eelst, wesende de tweede rente.

De sesde besettinge, van Jaques Pannis.

Item, soo heeft Jaques Pannis beset ende getransporteert aen de capelle van Onse Lieve Vrouwe van Seven Weeen eene rente van twintigh stuijvers t'jaers bepant op een huijs gelegen in de Neckerstraetje altijd Sint Jansmisse vervallende. Dese rente is eerder beset als in het jaer vijfthienhondert vijftientachtich, dogh de vorige rekeninge niet sijnde te vinden, nocte oock eenige brieven daervan, soo ist dat de eerste rekeninge die daer van melt, de welcke is gequeten ende afgelijdt in het jaer sesthienhondert vijfenveertigh door Joannes de Voester als erfgename, beloopende het capittael van

achtthien guldens, welcke penningen moeten sijn gerekent geemploijeert te sijn in de coopinge van het nieuw huijs neven den // Handtbooghghof ter slincker seijde van de Kranskamere, met laste van op Onse Lieve Vrouwe Visitatiedagh uijt te reijcken aen thien arme menschen een broot van eenen stuijver ende eenen stuijver in gelde.

Welck broot ende gelt in meerder broot wort gerekent uijtgegeven te worden onder het broot dat op de ses Lieve Vrouwendaegen wort uijtgerijckt.

De sevenste besettinge, van heere Nicasius Moiset.

Item, soo heeft heer Nicasius Moiset gefondeert in het jaer ..... eene rente van twee guldens tsjaers bepant op de Croone tot Scharebeke, welcke huijse in het jaer vijfthienhondert vijftientachtich is afgebrandt. De rekeninge van het selve jaer is de eerste daer van vermeldende, de vorige van de jaeren een duijsent vijfhondert vijfenveertigh tot vijftientachtich niet sijnde om vinden.

Dese rente in het jaer een duijsent seshondert drij tot sesthienhondert vier is afgelijt ende gequeten ende in het jaer sesthien hondertvijf tot sesthienhondert ses op obligatie gelijdt aen Jaques Hautman, clercq van de camere, in eene meerdere van twee guldens en sesthien stuijvers ts'jaers, de welcke sijnde sesenveertigh guldens // capittael, soo, als doen wort gemelt, waeren afgelijde penningen waermede moest betaelt worden de fondatie, welcke fondatie niet en vinde gemelt, vermits daer vele rekeningen manqueren, soo moet gerekent worden de selve gesuppleert te sijn in de dinsten die jaerlijckx geschieden, welcke

^(e) sestigh *doorstreept*.

penningen van sesenveertigh guldens, soo men kan ondervinden, sijn gesmolten in het opbouwen van het Groot Lieve Vrouwenhuijs in het jaer seshienhondert vierentwintigh, dus memorie.

De achtste besettinge, van jouffrouwe Margarita van Bredam.

Item, soo jouffrouwe Margarita van Bredam, huijsvrouwe van meester Peeter van Walchem, gefondeert achtervolgens haer testament van date den seshienden novembris vijfthienhondert eenennegentigh gepasseert door meester Francois vanden Eeden als notaris, eene rente van twelf Rensguldens tsjaers, den gulden tegen twintigh stuijvers ende den stuijver tot drij plecken Brabants gerekent, op den vijfdem augusti vervallende, waervan de eerste jaer van betaelinghe was den vijfdem augusti een duijsent seshondert, bepandt op drij huijsen onder alle op een hofstadt met den huijse daerop staende gelegen in de Spiegelstraete geheeten den Bokieers, blijkt bij de copije authenticque gecollationeert // in het jaer seshienhondert drij door Peeter Serstevens, notaris, is liggende in de comme.

Met last van jaerlijckx te doen doen een jaergetijde tot laeffenisse haerder siele, jouffrouw Margarita van Bredam ende meester Petrus van Walchem, haers mans siele in de capelle van Seven Weeen, welcke misse men houdt gedaen te worden onder de missen van *Requiem* die in d'octave geschieden.

Nota, dat dese rente is gequeten in het jaer seshienhondert drij tot seshienhondert vier door Peeter vander Venne, welcke capitale penningen Waltherus van Overbeke sonder consente van de camere heeft op obligatie gelaten in het jaer seshienhondert vier aen Joos t'Serraets ende heeft tot het jaer seshienhondert veerthien in rekeninge gepasseert geweest als eene rente op obligatie aen eenen vasten persoon, doch de selven in faute van betalinge blijvende heeft de Cranskamere requeste gepresenteert tot laste van den voorschreven Waltherus // van Overbeke als van hem de capitale penningen pretenderende, waerover den voorschreven van Overbeke in oppositie heeft gekomen, dogh om alle proceduren te slisseren^(a), soo heeft hij den sesentwintighsten february seshienhondert veerthien sijne obligatie gegeven met belofte van besettinge ofte tusschen Paesschen weder te geven, welcke naer eenige proceduren bevint men de selve penningen Joos t'Seraets met den interest van dien gerembourseert te hebben ende in het jaer seshienhondert veerthien geemploijeert tot het doen drucken van de boecken van Onse Lieve Vrouwe van Seven Weeen. Voorders, soo hebben de proosten uijt hunnen ontfangh weder tot remploij van het selve capittael weder twee hondert guldens aengelijdt, bepandt op een huijs op de Savel, welcke volgens de rekeninge van Peeter vander Hofstadt // ende Peeter Gallemaert van het jaer seshienhondert seventhien tot seshienhondert achthien is weder gequeten, welcke tweehondert cappitale guldens de voorschreve proosten met consent ende expressen last van de geheele Kranskamer hebben gegeven aen meester Francois Cosijns, schrijnwercker, tot volle betalinge van het maken van den bichtstoel ende andere houtwerck in de capelle van Seven Onse Lieve Vrouwe van Seven Weeen gemaect.

De negenste besettinge, van monsieur Balthasar van Rode.

Noch heeft Balthasar van Rode beset ende fondeert volgens de schepenenbrief daarvan sijnde gepasseert in het jaer Ons Heeren een duijsent vijfthondert en negentigh geteekent door etc.^(b) meester Aertbaert, doctoor in de rechten, ende

^(a) *Sic, wellicht cesserem.* — ^(b) *Sic.*

joncker Joan de t'Serclaes, schepene deser stadt Brussele, eene rente van twee guldens vijf stuijvers t'sjaers bepant op sijn hujs gestaen ende gelegen op de Vischmerct naest den Spiegel, waervan d'eerste jaer was verscheijnende den eersten meert vijfhienhondert sesennegentigh, welcke rente is te quijten elcken Rensgulden erfelijck daer af om ende mits twintigh gelijcke Rensgulden eens ende dat met sulcke gelde als ten tijde der quijtinge cours hebben sal. Ende dese rente gequeten hebbende oft sijnde, sullen de proosten weder verobligeert sijn dese rente in de selve nature aen te leggen omdat met laste // van alle jaeren op Onse Livrouw Geboortendagh te doen doen een gesongen misse in de capelle van Onse Lieve Vrouwe van Seven Weeen, waertoe sullen moeten geven veerthien stuijvers voor de verlopen van de voorschreve rente van twee guldens en vijf stuijvers noch eenen stuijver voor den clockluyder ende distribueren corts naer de voorschreve misse aen vijfhien arme menschen een witte broot van eenen stuijver ende eenen stuijver in gelt, welcke misse moet gerekent worden te geschieden onder de missen die op de Lieve Vrouwendagen geschieden ende den stuijver voor den klockluyder wort betaelt ende het broot dat op de ses Lieve Vrouwendaghen wort uijtgerijckt ieder a rate het gelt als nu is doende, vermits dese besettinge nu ter tijt niet genoegh en is beset vermits

de gesongen misse nu cost – 3-14- $\frac{1}{3}$

en het broot met het gelt – 1-10

beloepende de somme van – 5-4- $\frac{1}{3}$

ende daervoren maer beset twee guldens en vijf stuijvers.

Nota, dat hiervan maer gevonden en wort tot het jaer seshienhondert vier tot seshienhondert vijf den lesten ontfanck sonder te vinden gequeten te sijn, dan men oordeelt gesmolten te sijn in het schilderen van het tafereel van Onse Lieve Vrouwe van Seven Weenautaar.

De thienste besettinge, van jouffrouwe Maria Pannis.

Item, soo heeft jouffrouwe Maria Pannis getransporteert volgens de rekeninge van het jaer vijfhienhondert sesennegentigh eene rente van ses guldens tjaers bepant op de Nieuwe Schipvaert deser stadt Brussel, half Sint Jansmisse ende Kersmisse vallende, welcke maer tot het jaer seshienhondert thien vint men te sijn betaelt.

Doch oft de selve afgelijdt is ende gequeten en kan men gemercken, noch oock den last van de selve, alsoock geen brieven daervan vindende.

Dus tot memorie oft het quame iemandt daer iedts voorders^(e) achterhaelde ofte enige brieven waer vindende.

De elfste besettinge, van juffrouw Elisabeth Breijnaerts.

Item, soo heeft jouffrouwe Elisabeth Brijnaerts bij haeren testamente van den ..... anno vijfhienhondert achtennegentigh gefondeert ende beset eene rente van twee guldens thien stuijvers tjaers, bepant op drij hujsen op den Anderlechtschen steenwegh achter de Hallepoorte, met last van eene misse te doen doen op Onse Lieve Vrouwe Presentaciedagh ende uijt te rijcken aen vijfhien aerme menschen elck een witte broot van eenen stuijver ende eenen stuijver in gelde ende voor den knaep ofte maerte van de capelle thien stuijvers, welcke misse niet en sien te geschieden, ergo soo dint op geleed.

^(e) Een vlek bedekt de laatste letter.

Het broot moet gerekent worden uytgerijckt te sijn onder het broot dat op de Lieve Vrouwedagen wort uytgerijckt ende het gelt oock in broot, de thien stuijvers van den cnaep onder de gagie van den cnaep.

Dese rente is door Carel Wautiers in het jaer seshienhondert drijendertigh tot seshienhondert vierendertigh afgelijdt met den interest van dien aen Pauwel Bertels, dienende proost, bedraegende het capittael van tweeveertigh guldens thien stuijvers, de welcke nergens vinde aengelijdt ofte geemploijeert dan van rekening tot requeininge in den *boni* de proosten malkanderen overgelevert. *Ergo*, soo dint gerekent te worden onder de duijsent guldens op het beenhouwersambacht aengelijdt ende daernaer geemploijeert in de coopinge van het nieuwt hujs op den Wittenvrouwengrecht neven het Groot Lieve Vrouwenhujs, de Cranskamere genaempt, ter seijde waerts den Handtbooghoff.

De twelfste besettinge, van sieur Guilliam de Smet.

Noch heeft sieur Guilliam de Smet, doen ter tijdt rentmeester deser stadt Brusselle, beset ende gefondeert den thiensten septembris seshienhondert vier, blijckt in den brief geteekent Cattenbroeck liggende in de comme, tot laste van Guilliam Govaerts geheeten de Prince eene rente van twee guldens thien stuijvers sjaers, den guldens tot twintigh stuijvers ende den stuijver tegen drij plecken Brabants gerekent, wesende bepant op de hellight van een hujs met hof, gronde ende sijne toebehoorten gelegen op den Vleemschen steenwegh geheeten de Sleutel.

Sijnde de twee guldens daer af tot behoef ende tot onderhouden ten eeuwigen dagen van eene wasse kersse van drij vierendeelen gewicht, om die verbrant te worden boven den autaar van Onse Lieve Vrouwe van Seven Ween voor het belt van Onse Lievrouw aldaer staende, die vernieuwt sal moeten worden drijmael sjaers, te weten op den Heijligen Paeschdagh, Onse Lieve // Vrouw Hemelvaertdagh ende op den Heijlege Kersdagh, bedragende ses jaers samen in wasch twee ponden ende een vierendeel ende de resterende thien stuijvers voor de cnaep van den capelle, die elcke rijse de kersse sal besorgen ende onsteken, altoos den thienden septembris vervallende, waervan d'eerste jaer van betalinge was vallende den 20^(e) septembris vant [jaer] seshienhondert vijf, welck voorschreven wass wort gerekent onder het wass van het geheel jaer ende de thien stuijvers voor den cnaep onder de jaerlijcsche gagie van den cnaep.

Noteert dat dese rente present wort betaelt door de weduwe wijlen Peeter Terro, als noch wesende curatresse van Daniel van Hautem ende dese rente is te quijten den penninck seshien.

De derthienste besettinge, van jouffrouw Anna Borremans.

Item, soo heeft jouffrouw Anna Borremans, weduwe wijlen Jaques Gillis, gefondeert ende beset eene rente van twee guldens twee stuijvers sjaers, bepant op een huijse gestaen naest den Reuse geheeten den Leest, altijd Sint Jansmisse vallende met laste van jaerlijckx te doen doen een gelesen misse op den Palmensondagh voor de siele van Jaques Gillis, waervan de prister die de misse doet, moet hebben acht stuijvers volgens den schepenenbrief daerof sijnde van date seven decembris seshienhondert ses, geteekent Cattenbroeck,

(^e) 20 onderlijnd.

welcke rente met den verloop is afgelijdt door den secretaris N. Steenwinkel, als blijkt in onse rekeninge van onsen confrater meester Joannes Baptista van Assche, wesende het capitael van sesendertigh guldens, welcke penningen op het beenhouwersambacht in eene rente meerdere somme // van duisent guldens sijn aengelijdt den elfsten junii seshienhondert viereensestig a vier ten hondert, soodat sij nu maer uijt en brengt eenen gulden thien stuivers.

Welcke rente van duisent guldens is vergocht ende getransporteert aen monsieur Adam de Blicck, borgemeester deser stadt Brussel, waervan de weerde is geemploijeert ende gesmolten in de coopinge van het huys gestaen op den Wittenvrouwengrecht ter seijde waerts van den Hantboogh Hof naest het Groot Lieve Vrouwenhuys, de Cranscamere genaempt.

De vierthienste besettinge, van heere Jan Huijn d'Amsterode, licentiaet in de rechten.

Item, soo heeft heer Joannes Huijn d'Amsterode, licentiaet in de rechten doen hij leefde, gefondeert ende beset achtervolge sijn testament, gepasseert door Jan de Munter als notaris in het jaer seshienhondert negenthien, eene rente van vier guldens acht stuivers sjaers tegen twintigh stuivers Brabants gerekent, altijdt den derden decembris vallende, waervan d'eerste jaer van betalinge was den derden december seshienhondert eenentwintigh, bepant op vier daeghwanden lants en vier roeden gelegen in de parochie van Bogaerden op Landtbroeck, welcke is te quijten de penninck seshien, met laste van te distribueren aen derthien arme vrouwkens ofte bij gebrecke aen andere arme maeghdekens, elck een witte broot van twee stuivers het stuck op de drij Lieve Vrouwe // daegen, te weten Purificationis, Annuntiationis et Assumptionis, alwaer de selve vrouw persoonen in de capelle van Seven Weeen in de kercke van Sint Geurickx sullen moeten misse hooren ende bidden voor de siele van den selven fondateur ende sijne vrinden, makende dese distributie op elcken Lieve Vrouwendagh sesentwintigh stuivers, is in het geheel drij guldens en achtthien stuivers ende de resterende thien stuivers voor de capellemeesters van de selve choir.

Welck broot wort gehouden uijt gerijckt te worden onder het broot dat op de ses Lieve Vrouwendaegen wort uijtgerijckt ende de thien stuivers wort gelaten tot profijt van de capelle.

Noteert dat dese voorschreve gefondeerde rente als blijkt in de rekeninge van Jaeques Paijge en Thomas Hackhuijse in het jaer seshienhondert vierentwintigh tot seshienhondert vijfentwintigh is afgelijdt ende gequeten in een cappitael van // ^(e)seventigh guldens, waermede de capelle jaerlijckx verbonden is de voorschreve aelmoese uijt te rijcken volgens den constitutien brief daer af sijnde van date den vierden december seshienhondert eenentwintigh, onderteekent Verheijlewegen, mits hebbende de voorschreve capitale penningen geprofitteert ende sijn geemploijeert in het opbouwen van het Groot Lieve Vrouwenhuys, de Cranscamer genaempt.

Dus tot memorie.

^(e) *Dittografie van.*

(^a) Vijfthienste besettinghe, van jouffrouw Anna Arnoult.

Item, soo heeft jouffrouwe Anna Arnoult, leste weduwe Aert Addries, volgens eerst blijkt in de rekeninghe van het jaer seshthienhondert vierentwintigh tot seshthienhondert vijftentwintigh eene rente van seven guldens s'jaers // bepant op een seker huijs gestaen ende gelegen op het Cantersteen, genaemt Bretanien, altijd den twintigsten october verschijnende, tot het jaer sestienhondert neghenentwintigh vint men den lesten ontfangh dagh en vinde niet te sijn gequeten, noch eenighen last oft eenighe brieven daervan meldende, dus tot memorie tot dat voorder wordt achterhaelt.

De seshthienste besettinghe, van jouffrouw Anna vander Hofstadt.

Item, soo heeft jouffrouw Anna vander Hofstadt, weduwe wijlen Michiel vander Straeten, gemackt ende gefondeert volgens haer testament van den thiensten februarii sestienhondert tweendertigh, door Peeter Willems notarialijck gepasseert, eene rente van ses guldens vijf stuijvers s'jaers, bepant op een huijs op de Hooghstraet toebehoort(^b) hebbende Willem Lenaert vander Plassen, ende andersints volgens den constitutiebrief daeraf gemackt den 5 november anno sestienhondert tweendertigh, onderteekent Volsom.

Op den last nochtans van op den feestdagh van Onse Live Vrouwe Lichtmisse uijtgereijckt te wordden aen hondert arme menschen elck eenen stuijvers witte broodt, als blijkt in het (^c)extract van den testamente liggende in de komme.

Noteert dat dese rente is in het jaer een duijsent seshondert sesenveertigh tot seshthienhondert sevenenveertigh gequeten door Joannes Kriek, sijnde het cappittael van hondert guldens, welck weder is aengelijdt aen Joannes Orlinckx ende Anna Pepermans den derthiensten februarii seshthienhondert sevenenveertigh, onderteekent vander Borgh, ende is wederom door den voorschreven Joannes Orlinckx gequeten in het jaer seshthienhondert eenenseventigh onder sieur Joannes Keijns, welck capittael van hondert // guldens sonder interest te profiteren heeft gerust tot het jaer seshthienhondert drijenveertigh onder onsen erfproost sieur Geeraert Stevens, geene occasie hebbende om aen te leggen als wanneer hij die selve penningen heeft overgelevert aen den dienenden proost sieur Nicolaus vander Straeten, ende sijn aengelijdt den elfsten junii seshthienhondert vierenseventigh op het beenhouwersambacht tegens vier ten hondert door sieur Joan Baptista van Assche in eene meerdere somme van duijsent guldens, welcke penningen daernaer sijn geemploijeert in den coop van het huijs neven het Groot Lieve Vrouwenhuijs ter seijde waerts den Hantbooghhoff.

De seventhienste besettinge, van jouffrouw Catharina de Peuter.

Noch, soo heeft jouffrouw Catharina de Peuter, huijsvrouw van sieur Peeter vander Hofstadt, beenhouwer van sijnen stijle, gefondeert ende gelaeten volgens haer testamente van den ..... een personele rente van elf guldens sjaers tot laste van haer erfgenaeme Catharina Spichters, de welcke Daniel de Blaer is betalende, te weten sesse guldens in gelt en vijf guldens in broot, van welke rente den eersten ontfanck gevonden wort in de rekeninghe van Jaques Wildens van het jaer seshthienhondert tweeneveertigh tot seshthienhondert drijenveertigh, te weten ses guldens in gelt en vijf guldens in broot, dogh dese juffrouw is overleden int jaer seshthienhondert sevenendertigh.

(^a) *Vanaf hier hand 2.* — (^b) *ende doorstreept en vervangen door t.* — (^c) *Vanaf hier hand 1.*

Met laste van alle jaeren te doen singen op den maendagh in de octave van Onse Lieve Vrouw van Seven Weeen haer jaergetijde met // priester, diaken en subdiaken in choorsanck, met uijtrijcken van hondert witte brooden van eenen stuijver – 5-0

den dinst der misse – 1-10

de proosten voort besorgen – 1-4

Welcke personele rente door sieur Daniel de Blaer is gequeten, blijkt in de rekeninge van onsen erfproost sieur Geeraert Stevens van het jaer seshienhondert vijfvijftigh tot seshienhondert sesenvijftigh, welck cappittael van hondert vierentachtigh guldens sijn aengelijdt op een h[u]ijs genaempt den Rooden Leeuw bij de Spiegelbrugge tegenover het Gulde Casteel in eene meerdere somme van drijhondert guldens cappittael tegen den penninck seshien op den tweeentwintighsten decembris seshienhondert sesenvijftigh, gereduceert anno seshien hondert vijf en sestigh tegen den penninck twintigh.

De achtthienste besettinge, van joffrouw Catharina Smesmans.

Item, soo heeft joffrouw Catharina Smismans gelaeten ende gecedeert^(a) tot eene quijtinge eene cheijse van tweeendertigh stuijvers t'sjaers, die sij was treckende op het Groot Lieve Vrouwehuijs, de Cranskamere genaempt, als blijkt in het bescheet daarvan sijnde gepasseert den ..... anno een duijsent seshondert negenendertigh door den notaris Usselinckx, blijkt in de rekeninge van sieur vanden Putte van het jaer seshienhondert negenendertigh.

Met laste van alle jaeren op den Heijligen Paeschavont te doen lesen aen den autaar van Onse Lieve Vrouw van Seven Weeen^(b) eene gelese misse met het uijtrecken van aen veerthien arme menschen ider een wittebroot van eenen stuijver.

De negenthienste besettinge, van joffrouw de weduwe Pauwel Cornelis.

Insgelijckx, soo heeft joffrouw de weduwe Pauwel Cornelis gefondeert ende beseth anno ..... eene rente van ses guldens s'jaers bepant op ....., welcke rente wesende het cappittael van hondert guldens is afgelijdt ende gequeten door .....

Welcke penningen bij Geeraert Stevens sijn ontfangen bij slot van rekeninge van Cornelis le Feijs, als blijkt in de rekeninge van het jaer seshienhondert vijfvijftigh tot seshienhondert sesenvijftigh, die is doende sieur Geeraert Stevens, welck capittael is aengelijdt in eene meerdere somme van drijhondert guldens op het huijs de Rooden Leeuw bij die Spiegelbrugge tegenover het Gulde Casteel.

Met laste van alle jaeren te doen lesen negen missen van *Requiem* op de ses Lieve Vrouwedagen, te weten op ider Lievrouwdagh een misse // ende noch drij missen in d'octave van alle geloevige sielen, op welke voornoempde Live Vrouwedagen sal uijtgerijckt worden aen seven arme menschen die dese misse sullen hooren, ider een wittebroot van eenen stuijver, welcke negen missen beloopende a rate van acht stuijvers – 3-12 ende tweeenveertigh stuijvers brooden – 2-2

beloopende te somme van – 5-4

^(a) gefondeert *sic*, met fon doorstreept en ce bovenaan toegevoegd. — ^(b) Een vlek bedekt de letter w; de laatste letter e is bovenaan toegevoegd.

Ergo, dese capelle komt soo te kort van Onse Lievevan Seven Weeen op dese fondatie veerthien stuijvers vermits t'voorschreven cappitael van hondert guldens maer en profiteert van interest vijf guldens.

Dus *a conservo*.

De twintigste besettinge, van de edele juffrouwe Philippina van Busselijden.

Noch heeft de edele juffrouwe Philippina van Busselijden, dochter wijlen heere Gillis van Busselijden, in sijn leven heere van Levergem, Doirne, etc., ende daer moeder af was vrouwe Catharina vander Dist, gefondeert ende beset den thiensten aprilis een duisent seshondert sevenenvijftigh, als blijktt in den brief daervan sijnde, geteekent

de Greve, liggende in de komme, eene erfelijcke rente van hondert guldens s'jaers tegen den penninck twintigh, bepant op de bantmolens deser stadt Brussel, geannoteert numero 53, altijdt half op den thiensten aprilis ende octobris vallende.

Met last van ten eeuwigen dage des saterdaghs ten seven uren en half, voordat men gewoon is de misse te singen, aen den autaer in de capelle van Onse Lieve Vrouwe van Seven Weeen te doen celebreren eene gelese misse, mede oock op de seven Lieve Vrouwdaegen ter selve ure voor het sermoen, namentlijck Onse Lieve Vrouwe Lichtmisse, Bootschappe, Visitatie, Hemelvaert, Geboorte, Presentatie ende Ontfangenisse en dat den celebrant naer ider misse voorschreven sal schuldigh wesen te lesen de Psalmen, *Miserere* ende *De Profundis* met de collecten van d'overledenen, alles tot laeffenisse van de siele der voorseijde juffrouwe Philippina van Busselijden, hare ouderen ende vrinden.

Dat oock alle saterdaghen als op de voorschreven Lievrouwedaegen naer ider misse sullen moeten uijtgerijckt worden seven wittebrooden van eenen stuijver en dat aen aerme vrouw persoonen oudt ende // ongevalligh wesenden onbequaem den cost te winnen, die drij daer af weduwen andere drij aen drij oude dochteren, ende het sevenste ten gelieffte van de proosten die alle gehouden sullen sijn de selve misse te hooren.

Item, dat de proosten altijdt dagh te^(a) ende nacht voor den autaer van Onse Lieve Vrouwe van Seven Weeen sullen gehouden wesen te branden eene lampe, dat men aen den gene die den voorschreven lampe sal stoecken ende houden branden jaerlijckx sal geven vier guldens ende opdat de proosten over hunne mojite niet en blijven ongelooont, sullen de selve uijt de voorschreven rente trecken twelf stuijver^(b) guldens s'jaers.

De kosten van dese besettinge ofte fondatie sijn soo hier naer volght.

In den eersten, den prister voor de misse van het geheel jaer beloept ter somme van – 36-0

Item, het broot vant heel jaer – 20-13

Item, aen het smout tot het in brant houden van hare gegevene lampe, de welke is gestolen, dogh daer eene andere welke in de plaetse hangende, welck smaut bestaet in dertigh wijnigh min ofte meer potten ende dat naer gissinge op negen stuijvers den pot schoon present meer is costende, dus beloopt – 13-3

Voor die costersse, om de lampe in brandt te houden – 4-0

^(a) te *doorstreept*. — ^(b) stuijver *doorstreept*.

Voor de proosten, tot het besorgen der fondatie – 12-0

Soo dat de oncosten van dese fondatie beloopden ontrent de ses a sevenentachtigh guldens, wijnigh min ofte meer, naer advenant daer smout wort verbrant ende naer advenant het smout is geldende, het gene d'een jaer meer cost als het ander, dus tot memorie.

De eenentwintighste besettinge, van onsen confrater ende ouderman sieur Peeter Ballaert.

Alsoo heeft oock onsen confrater ende ouderman sieur Peeter van Ballaert gefondeert ende beset den vierden maj seshienhondert achtensstigh eene rente van twintigh guldens sjaers, bepant op een hujs gestaen ende gelegen in de Stoostrate, wesende den hoeck van't Manneken Pis, altijd den thierenden martii verschijnende, welcke rente in het jaer seshienhondert vierenseventigh onder sieur Joannes Baptista Van Assche is afgelijdt ende gequeten door Guilliam de Witte, welck cappittael wesende van vierhondert gulden voorschreven sieur Joannes Baptiste van Assche heeft aengelijdt de elfsten junii seshienhondert vierenseventigh op het beenhouwersambacht in eene meerdere somme van duysent guldens en dat a vier ten hondert, // soodat de selve maer uijt en bracht seshien guldens s'jaers.

Welcke rente is vercocht aen monsieur Adam de Blicke, borgemeester deser stadt Brussele, ende de penningen daervan sijn geemploijeert in de coopinge van een hujs op den Wittenvrouwengrecht neven het Groot Lievrouwenhuijs, de Cranscamere genaempt, ter seijde waerts van den Hantbooghhoff.

Met laste van alle jaeren op den eenentwintighsten novembris, wesende den feestdagh van Onse Lievrouw Presentatie, te doen een solemnele misse int musieck alsoock het loff, de mettenen ende vesperen in choorsangh, met het uijtrijken naer de voorschreven misse aen eenentwintigh arme menschen ieder een wittebroot van drij stuijvers die de selve misse sullen gehoort hebben.

Ende aen de eerwaerde paters capucine de weerde van ses guldens voor eene aelmoesse, die in dese feeste naer middagh sullen predicken, ende voor de proosten voor besorgen deser fondatie eenen gulden vier stuijvers.

De oncosten van dese fondatie van onsen confrater en ouderman der Cranscamere, sieur Peeter Ballaert, sijn soo hier naer volght.

In den eersten voor het luiden van savonts voor den feestdagh van Onse Lieve Vrouw van Presentatie ende op den dagh voor de mettenen, misse, vesperen, sermoon ende lof samen – 0-12

Voor het celebreren van de gesongen hoogh misse – 0-12

Voor het musieck van de misse ende lof, soo het komt op eenen weekendagh, want op sondagen oft heijligh dagen wort het lof geexcipieert ende is de capelle profiterende eenen gulden, vermits den sanck meester als dan wort betaelt door het loot van de heere kerckmeesteren – 3-10

Voor mettenen en vesperen in choorsanck – 3-0

Voor de heeren diakens – 0-6

Voor den roijdrager als hij't is comparerende – 0-4

Voor de choralen – 0-4

Voor den blaser – 0-1-½

Voor den knaep, van de bulle te doen plecken – 0-12

Maer soo daer geen en sijn te plecken – 0-¼

Voor 21 witte brooden van drij stuijvers het stuck – 3-3

Voor die eerwaarde paters capucinen, voor hun predicken naer den noen, voor een aelmoesse de werde van – 6-0

Voor het besorgen van de fondatie aen de proosten – 1-4

Somma – 19-7-½

Nota dat de twelf stuijvers van de misse worden jaerlijckx betaelt in de gagie van onsen heere capellaen here Joannes Nijverseel.

De tweentwintigste besettinge, van d'edele jouffrouwe Philippina van Busseleijde, haer tweede besettinge.

Item, soo heeft de edele juffrouwe Philippina van Busselijden, dochter wijlen heere Gillis van Busselijden, in sijn leven heere van Levergem, Dooirne, ende daer moeder af was vrouwe Catharina vander Dilst, gegeven eene lampe, weerdich tweehondert guldens, om in de choor van Onse Lieve Vrouwe van Seven Wee'en te hangen ende om daerinne dagh ende nacht licht te branden, tot welcke olie ofte smaude van de voorschreven lampe sij heeft gemaect ende gelaten tot een eeuwige fondatie volgens haer testament van den sevensten maj sesthienhondert tweenseventigh, gepasseert door Roelant vander Borch, eene rente van // veertigh guldens sjaers^(a), altijd den eersten dagh [van] mej vervallende, die sij was treckende op de Schipvaert deser stadt Brusselle, aengeteeckent numero 53, de welcke placht te wesen van vijftigh guldens erfelijck, als wesende de helligt van eene rente van hondert guldens, erfelijck aengelijdt ende gequeten met hare penningen aen de erfgenamen wijlen heere Philippus de Chasseij, blijktt in de brieven daervan sijnde, d'andere helft van dese rente van hondert guldens erfelijck afgelijdt ende gequeten met penningen daertoe verschoten bij Guilliam de Smet, die daer aff heeft brieven. Dese voorschreven rente van vijftigh guldens, sijnde de hellicht van de hondert guldens, tegen den penninck sesthien is gereduceert den elfsten maj sesthienhondert en veertigh op veertigh guldens t's'jaers tegen den penninck twintigh.

Van de voorschreven veertigh guldens heeft de fondatersse geordonneert, te weten dertigh guldens voor de olie ende vijf guldens jaerlijckx voor die selve lampe gedurigh in brant sal houden ende de resterende vijf guldens s'jaers sullen blijven voor eene recognitie aen de proosten van het broederschap, present ende toekomende, ende ofte het gebeurde dat de selve rente wirt afgelijdt, wort gerecommandeert aen de proosten in de selve autare weder te worden geemploijeert opdat dese voorschreve fondatie altoos wel worde onderhouden.

Item, soo heeft de selve gelaten ende gemaect tot een nieuwe root^(b) ornament aen den autare van Onse Lieve Vrouw van Seven Wee'en ende oock tot eenen rooden rock voor het belt van Onse Lieve Vrouw voornoopt de somme van duijsent vijf hondert guldens eens.

^(a) bepandt *doorstreept*. — ^(b) ornamen *doorstreept*.

De onkosten der fondatie voorschreve beloopden soo hier naevolgh, te weten.

Voor het smout oft olie tot het in brandt houden van den voorschreven lampe, gerekent tot dertigh potten smout, weijnigh min ofte meer, a negen stuijvers den pot, schoon present meer is kostende, beloopt ter somme van – 13-10

Aen gagie voor de gene die de lampe in den brandt is houdende – 5-0

Aen de proosten, voor het besorgen deser fondatie tot eenen recognitie – 5-0

Somma – 23-10

Soodat de onkosten sijn beloopende als vooren ter somme van drijwintigh guldens en thien stuijvers, min oft meer, naer advenant datter smaut wort verbrandt en naer advenant het smaut is geldende.

De drijwintighste besettinge, van jouffrouw Elisabeth Bouwens.

Item, soo heeft juffrouw Elijsabeth Bouwens, dochter van Jan Bauwens ende Anna Serraets, sijne huijsvrouwe, beset ende gefondeert achtervolgens het transport van ..... eene erfelijcke rente van ses guldens vijf stuijvers, altijd den vijfthiende maj vervallende, met nu twee huijsen daerop staende, genaempt de Keye, gelegen tot Scharebeke met de drij seijden tegen des Heerenstraete ende met de vierde seijde aent curengoet van Scharebeek, te quijten tegens den penninck seshien als blijktt in den brief van date den veerthiensten maj seshienhondert achtenveertigh, geteeket vanden Bossche, waervan present proprietaris is Jean Janssen ende sijne mede // erfgenamen, welck voorschreven lant met de huijsen sij onder hun hebben gepaert ende gedeelt, doch de rente blijft opt geheel stuck lants in het geheel.

Met last van alle jaeren op Sint Jansavont te doen lesen drij missen van *Requiem* in de capelle van Onse Lieve Vrouwe van Seven Wee'en a acht stuijvers ider misse ende aen vijfentwintigh arme menschen elck een witte broot van eenen stuijver.

Welck broot ende missen bedragen samen – 2-9

Nota, dat dese besette rente niet en vint te sijn getransporteert.

Memoriael ende notitien van alles wat daer moet onderhouden worden tot laste van de capelle van Onse Lieve Vrouwe van Seven Wee'en in de kerecke van Sinte Geurickx door de gekosene proosten van Mariacranscamere Minnelijck Accoord.**Notie van de diensten der missen die in een gansch jaer moeten geschieden volgens de fondatien hier voren gemelt.**

In den eersten, soo is te noteren als dat de intentien van de solemnele missen die op de ses Lievrouwdagen sijn geschiedende, is geordonneert bij de heeren vant cappittel van Sinte Michiel ende Sinte Goedelen te wesen voor die misse die welcke was gefondeert bij jouffrouw vanden Perren, vermits nu tertijdt deser fondatie voor de penningen daertoe gelaten niet en kost worden onderhouden, als blijktt in d'eerste besettinge folio 308.

Oock soo moeten worden gedaen twee gelesene missen, eene op Sinte Marcus ende de andere op Onse Lieve Vrouw half oost dagh, volgens de besettinge van juffrouw Maria van Noffele, de vijfde besettinge, de welcke den heere capellaen op hem nempt te doen folio 328.

Soo moet oock geschieden op Onse Lievrouw Geboortendagh eene gesongen misse in de capelle van Onse Lieve Vrouw van Seven Wee'en volgens de fondatie van sieur Balthasar van Rode, de negenste besettinge folio 346.

Index

Personen en plaatsen

- AARSCHOT, B., arr. Leuven, 59.
- ADDRIES (Aert), echtgenoot van Anna Arnoult, 109.
- AERTBAERT, doctor in de rechten, schepen van Brussel in 1590, 105.
- AILLY (Pierre d'), Frans geestelijke en theoloog, bisschop van Kamerijk (°1351 – †1420), 79.
- Albertus*, zie ALBRECHT VII.
- ALBRECHT VII, aartshertog van Oostenrijk, landvoogd van de Zuidelijke Nederlanden (°1559 – †1621), 57, 61, 84, 85.
- ALEXANDER VI, *Alexander den Sesden van dien name, Alexandre VI*, paus van 1492 tot aan zijn dood in 1503, 80.
- AMMANSHOFSTAD, *Ammanshofstadt*, voormalige plaats en straat te Brussel, gelegen ter hoogte van de Kunstberg, 102.
- ANDERLECHTSESTEENWEG, *Anderlecht-schen steenwegh*, straat te Brussel, gelegen tussen de voormalige Overmolen- en Anderlechtsepoort, 106.
- ANTHOINE (Hubert), Brussels drukker uit de zestiende-zeventiende eeuw, 61.
- ANTWERPEN, B., arr. Antwerpen, 59, 61.
- ARNOULT (Anna), weduwe van Aert Addries, 109.
- ASSCHE (Jan Baptista van, Joannes Baptista van), proost van rederijkerskamer Mariakrans van 1671 tot 1674, 93, 94, 108, 109, 112. – ASSCHE (N. van), wellicht schrijnwerker in 1674, 90.
- BALLAERT, (Peeter, Peeter van), proost van de broederschap van Onze-Lieve-Vrouw van Zeven Weeën en ouderman van rederijkerskamer Mariakrans in 1665-1668, 84, 94, 97, 112.
- BANMOLENS, *Bantmolens*, dubbele watermolen op de Zenne in Brussel, ter hoogte van de voormalige Borgwal, 98, 111.
- BAREN (F.), stadssecretaris van Brussel, wellicht proost van de broederschap van Onze-Lieve-Vrouw van Zeven Weeën in 1571, 104.
- BARTMAEKERS ALIAS SMEKENS (Jan), stadsrederijker van Brussel vanaf 1485 en factor van rederijkerskamer de Lelie (°ca. 1450 – †1517), 82.
- BAUWENS (Jan), 114.
- BEENHOUWERSHUIS, *Beenhouwershuijs*, huis van het beenhouwersambacht te Brussel, 103. – Zie VLEESHUIS.
- BERGIS (Henricus de), bisschop van Kamerijk van 1480 tot aan zijn dood in 1502, 79.
- BERTELS (Pauwel), broederschap van Onze-Lieve-Vrouw van Zeven Weeën, 100, 107.
- BLAER (Daniel de), 109, 110. – (David de), 97.
- BLANCAERT, BLANCKAERT (Gaspar, Jaspas), proost van de broederschap van Onze-Lieve-Vrouw van de Zeven Weeën in 1539-1540 en 1553, 90, 95, 96.
- BLIECK (Adam de), burgemeester van Brussel in 1683-1685, rentmeester van Brussel in 1685-1687 en 1689-1690, hoofdman van de Kranskamer, 69, 70, 93, 94, 99, 103, 108, 112.
- BOECKBINDER (Janne de), 90.
- BOGAARDEN, *Bogaerden*, B., prov. Vlaams-Brabant, arr. Halle-Vilvoorde, gem. Pepingen, 108. – Velden, zie LANDBROEK.
- Bokieers*, zie DE BOKERS.
- BOMALE (Joannes van), 95.
- BORCHT (Roelant vander), notaris, rentmeester van de Sint-Gorikskerk in 1675, 69, 98, 113.
- BORGHT, *vander Borght*, 109.
- BORREMAN, BORREMAN (Willem), 101.

- BORREMANS (Anna), weduwe van Jaques Gillis, 94, 107. – (Jan), broederschapslid en gezelschap van rederijderskamer de Lelie in 1498-1499, 82.
- BOSSCHE, *vanden Bossche*, wellicht proost van de broederschap van Onze-Lieve-Vrouw van Zeven Weeën in 1648, 98, 114.
- BOURGONDIË, *Bourgoigne*, voormalig hertogdom, 83.
- BOUWENS, 84. – (Elisabeth, *Elijzabeth*), dochter van Jan Bouwens en Anna Serraets, 98, 114. – (Jan), echtgenoot van Anna Serraets en vader van Elisabeth Bouwens, 114. – (Willem), priester en parochiaan van de Sint-Gorikskerk in 1498-1499, 82. – (Willem), openbaar notaris in 1502, 101. – (*sieur Bouwens*), ouderman van de broederschap van Onze-Lieve-Vrouw van Zeven Weeën in 1660, 84.
- BRABANT, voormalig hertogdom, 83.
- BRASSEUR (Jan Baptist, *'abbé'*) aalmoesener van het Rekenhof te Brussel, bibliothecaris van markies Paul Arconati-Visconti (°1748 – †1819), 66, 76, 77.
- BREDAM (Margarita van), echtgenote van Peeter van Walchem, 105.
- BREIJNAERT, *Breijnaerts, Brijnaerts* (Elisabeth), 94, 106.
- BRETAGNE, *Bretanien*, voormalig huis te Brussel, gelegen op het Cantersteen, 109.
- BROECK, *vanden Broeck*, secretaris van rederijderskamer Mariakrans in 1676, 93.
- BRUGGE, B., prov. West-Vlaanderen, arr. Brugge, 59.
- BRUIJN (Petronella de), bewoner van brouwerij de Sterre, 98.
- BRUSSEL, *Brusel, Brussele, Bruxelles*, B., Brussels Hoofdstedelijk Gewest, passim. – Brouwerijen, zie DE LEEST, DE STER, HET GULDEN KASTEEL. – Bruggen, zie HOLLANDSEBRUG, SPIEGELBRUG. – Fontein, zie MANNEKE PIS. – Grachten, zie JERICHOGRACHT, WITTEVROU-
WENGRACHT. – Hallen, zie SINT-GORIKSHALLEN. – Huizen, zie BEENHOUWERSHUIS, BRETAGNE, DE ENGEL, DE HALLEPOORT, DE REUS, DE RODE LEEUW, DE SLEUTEL, DE SPIEGEL, DE WATERPOORT, DE WOLF, GROOT ONZE-LIEVE-VROUWHUIS, HET HAASKEN, HET ZWAARD, KLEIN ONZE-LIEVE-VROUWHUIS, SINT-KLARA. – Kades, zie WERF. – Kanalen, zie NIEUWE SCHIPVAART, SCHIPVAART. – Kapellen, zie KAPEL OP DE WERF, KAPEL VAN DE ELLENDIGE MARIA, KAPEL VAN ONZE-LIEVE-VROUW VAN DE ZEVEN WEEËN, MEERSKAPPELLETJE. – Kerken, zie SINT-GORIKSKERK. – Marktpleinen, zie GRAANMARKT, MARKT, VEEMARKT, VISMARKT. – Molens, zie BANMOLENS. – Parochies, zie SINT-GORIKSPAROCHE. – Plaatsen, zie AMMANSHOFSTAD, CANTERSTEEN, HOLLAND, OVERMOLEN, WARMOESBROEK, ZAVEL. – Schuttershoven, zie HANDBOOGHOF. – Straten, zie AMMANSHOFSTAD, ANDERLECHTSESTEENWEG, DE BOKEERS, HOOGSTRAAT, LEUVENSEWEG, NEKKERSTRAATJE, NOTSCHELSTRAAT, SCHIPSTRAAT, SCHOENBEEK, SINT-JANSSTRAAT, SPIEGELSTRAAT, STOOFSTRAAT, VERVERSCHOEK, VERVERSSTRAAT, VLAAMSESTEENWEG. – Verkoopshallen, zie NIEUW VLEESHUIS.
- BUSLEIDEN, *Buselijden, Busseleijde, Busselijden*, 86. – (Philippina van), dochter van Gillis van Busleiden en Catharina vander Dist, 84, 85, 88, 98, 111, 113. – (Gillis van) (†1623), heer van Leeuwergem en Deurne, ridder, burgemeester van Brussel in 1592, 1593, 1608, 1614, 1615 en 1619, schepen van Brussel in 1609, 1611, 1616 en 1617, rentmeester van Brussel in 1606 en 1607, 111, 113.
- Cambrai*, zie KAMERIK.
- Camerijck*, zie KAMERIK.
- CAMMAERT (Cornelis), proost van de broederschap van Onze-Lieve-

- Vrouw van de Zeven Weeën in 1614-1615, 83.
- CAMPEGGIO (Lorenzo, Laurentius) (°1474 – †1539), Italiaans kardinaal, bisschop en politicus, 81.
- CANTERSTEEN, voormalige plaats te Brussel, gelegen ter hoogte van het Albertinaplein, 109.
- Capelle* [...] van *Seven Wee'en*, *capelle van Seven Weeen*, *cappelle van Seven Weeen*, *kapelle van Seven Weeen*, zie *KAPEL VAN ONZE-LIEVE-VROUW VAN DE ZEVEN WEEËN*.
- Capelle op de Werf*, zie *KAPEL OP DE WERF*.
- Capelle van de Ellendige Marie*, *capelle van de Ellendige Maria*, zie *KAPEL VAN DE ELLENDIGE MARIA*.
- Capelle van Onse Lieve Vrouw van Seven Weeen*, *capelle van Onse Lieve Vrouw van Seven Wee'en*, *capelle van Onse Lieve Vrouw van Seven Weeen*, *capelle van Onse Lieve Vrouwe*, *capelle van Onse Lieve Vrouwe van Seven Wee'en*, *capelle van Onse Lieve Vrouwe van Seven Wee-en*, *capelle van Onse Live Vrouw van Seven Weeen*, *capelle van Onse Livrouw van Seven Weeen*, *capelle van Onse Livrouwe*, *capelle van Onse Lieve [Vrouw] van Seven Ween*, *cappelle* [...] van *Onse Lieve Vrouwe van Seven Weeen*, *cappelle van Onse Lieve Vrouwe van Sefven Wee-en*, *capelle van Onse Lieve Vrouwe van Seven Wee-en*, *capelle van Onse Lieve Vrouwe van Seven Wee-en*, *capelle van Onse Live Vrouw van Seven Weeen*, zie *KAPEL VAN ONZE-LIEVE-VROUW VAN DE ZEVEN WEEËN*.
- Carel*, *Carolus*, zie *KAREL V*.
- CASTILLIË, *Castilien*, voormalig koninkrijk, 80. – Zie *FILIPS DE SCHONE*.
- CATTENBROECK, wellicht proost van de broederschap van Onze-Lieve-Vrouw van de Zeven Weeën in 1604-1606, 107.
- CEIJNENS (Joannes), wellicht proost van rederijderskamer Mariakrans in 1671, 94.
- CHASSEIJ (Philippus de), 113.
- CHRISTUS*, *Christi*, 89. – Zie *JEZUS*.
- CLEMENS IX, *Clemens den negensten*, paus van 1667 tot aan zijn dood in 1669, 81.
- CLEMENS VII, *Clemens den sevensten*, paus van 1523 tot aan zijn dood in 1534, 81.
- COBERGHER, *Cobberge (Wentel, Wentel)*, schilder, ingenieur, architect, econoom en oudheidkundige (°1557 – †1634), 85.
- COLLEGE VAN LEUVEN, *collegie van Loven*, universiteit van Leuven, 68, 80.
- CONNOT (Jaques), tapissier of tapijtwever omstreeks 1611, 92.
- CORNELIS (Pauwel), 97, 98, 110.
- COSIJNS (Francois), schrijnwerker in 1615-1618, 85, 105.
- COUDENBERGE, COUDENBERGHE (Jan van), priester en hofsecretaris van Karel V (†1521), 60, 61.
- Croone*, zie *DE KROON*.
- CUTSEM (Peter van), 67.
- DALE (Joannes van), Brussels rederijker, lid van de rederijderskamer de Violet en proost van de broederschap van Onze-Lieve-Vrouw van de Zeven Weeën in 1523, 95.
- DAMOSIELE (Hendrick), 90.
- DE BOKEERS, *den Bokieers*, voormalige straat te Brussel, uitkomend op de Grasmarkt ter hoogte van de Sint-Hubertusgalerijen, 105. – Zie *SPIEGELSTRAAT*.
- de Croone*, zie *DE KROON*.
- DE ENGEL, *den Engel*, voormalig huis te Brussel, gelegen op de hoek van de Verversstraat en de voormalige Notschelstraat, 96, 101. – Zie *SINT-KLARA*.
- de Greve*, zie *GREVE*.
- DE HALLEPOORT, *de Hallepoorte*, voormalig huis te Brussel, gelegen in

- de omgeving van de Anderlechtse-steenweg, 106.
- DE KEI, *de Keue, de Keye*, voormalig stuk land te Schaarbeek, 98, 114.
de Keue, de Keye, zie DE KEI.
- DE KRANSKAMER, *die Cranskamere, de Cranscamere*, huis van de broederschap van de broederschap van Onze-Lieve-Vrouw van de Zeven Weeën te Brussel, gelegen op de Oude Graanmarkt, 90, 91, 92, 93, 98, 99, 103, 107, 108, 110, 112. – Zie GROOT ONZE-LIEVE-VROUWHUIS.
- DE KROON, *de Croone*, voormalig huis te Schaarbeek, 104.
- DE LEEST, *den Leest*, voormalige brouwerij te Brussel, gelegen op de Grasmarkt, 93, 107.
- de Prince*, zie GOVAERTS GEHETEN DE PRINCE.
- DE REUS, *den Reuse*, voormalig huis te Brussel, gelegen op de Grasmarkt, 93, 107.
- DE RODE LEEUW, *de Rooden Leeuw, den Rooden Leeuw*, voormalig huis te Brussel, gelegen bij het kruispunt van de Anspachlaan en Verwersstraat, 94, 97, 103, 110.
- DE SLEUTEL, *den Sleutel*, voormalig huis in Brussel, gelegen op de Vlaamsesteenweg, 97, 107.
- DE SPIEGEL, *den Spiegel*, voormalig huis in Brussel, gelegen op de Grasmarkt, 106.
- DE STER, *de Sterre*, voormalige brouwerij te Brussel, ligging onbekend, 98.
- de Vollé*, zie VOLLÉ.
- DE WATERPOORT, *de Waterpoort*, voormalig huis te Brussel, gelegen in de Steenstraat, 102.
- DE WOLF, *den Wolf*, huis te Brussel, mogelijk het huidige huis de Wolvin aan de noordwestzijde van de Grote Markt, 92.
den Bokieers, zie DE BOKEERS.
den Engel, zie DE ENGEL.
den Leest, zie DE LEEST.
den Reuse, zie DE REUS.
den Rooden Leeuw, zie DE RODE LEEUW.
- den Sleutel*, zie DE SLEUTEL.
den Spiegel, zie DE SPIEGEL.
den Wolf, zie DE WOLF.
- DENIJS (Joannes), 93.
- DES MAREZ (Guillaume), voormalig stadsarchivaris van Brussel en professor aan de Université de Bruxelles (°1870 – †1931), 59.
- DEURNE, *Doirne, Dooirne*, B., prov. Antwerpen, arr. Antwerpen, gem. Antwerpen, 111, 113. – Zie HEER VAN DEURNE.
- DICTOP (Joannes), deken van het Sint-Goedelekapittel in 1504, 83.
- DIST, DILST (Catharina vander), echtgenote van Gillis van Busleiden en moeder van Philippina van Busleiden, 111, 113.
- Doirne, Dooirne*, zie DEURNE, HEER VAN DEURNE.
- EEDEN (Francois vanden), Brussels notaris, werkzaam vanaf 1585, 105.
- EELST (J.B. van der), wellicht proost van de broederschap van Onze-Lieve-Vrouw van de Zeven Weeën in 1663, 104.
- Engel*, zie DE ENGEL.
- ERFSCHUTTER (Artus), 84.
- ES (Joos van), 97.
- FACUWES (J. de), secretaris van Karel V, 91.
- FEIJS (Cornelis Ie), 110.
- FILIPS DE GOEDE, hertog van Bourgondië en Brabant, graaf van Vlaanderen, enz. (†1467), 61.
- FILIPS DE SCHONE (*Philippus, Philippus den Schoonen, Philippus geseijt den Schoenen, Philippus van Oostenrijk, Philippe le Beau*), zoon van Maximiliaan van Oostenrijk en Maria van Bourgondië, koning van Castilië vanaf 1504 (°1478 – †1506), 57, 70, 79, 80, 82, 83, 90.
- GALLEMAERT (Peeter), proost van de broederschap van Onze-Lieve-Vrouw van de Zeven Weeën in 1617-1618, 105.
- GENT, B., prov. Oost-Vlaanderen, arr. Gent, 59, 77.

- GILLIS (Jaques), wellicht proost van de broederschap van Onze-Lieve-Vrouw van de Zeven Weeën in 1589-1601, echtgenoot van Anna Borremans, 94, 99, 107.
- GOD*, *Godt, Godts*, 81, 82, 85, 90.
- GOUFFELET, GUFFELET (Francois), proost van rederijkerskamer Mariakrans in 1660, 84.
- GOVAERTS GEHETEN DE PRINCE (Guil-liam), 107.
- GRAANMARKT, *Graenmerckt*, voormalig marktplein te Brussel, tegenwoordig de Oude Graanmarkt, 91, 92, 99. – Zie ook JERICHOGRACHT, WITTEVROUWENGRACHT.
- GREVE, *de Greve*, vermoedelijk proost van de broederschap van Onze-Lieve-Vrouw van de Zeven Weeën in 1657, 111.
- GRIMBERGE, wellicht visverkoper en lid van de broederschap van Onze-Lieve-Vrouw van de Zeven Weeën in 1650-1651, 100.
- GRIMBERGHS (Hendrick), 102. – (Marcus), proost van de broederschap van Onze-Lieve-Vrouw van de Zeven Weeën in 1657, 100.
- Groot hujs van Onse Lieve Vrouw van Seven Wee'en*, zie GROOT ONZE-LIEVE-VROUWHUIS.
- Groot Lieve Vrouwhuijs, Groot Lieve Vrouwenhuijs, Groot Lieve Vrouwenhuijse, Groot LievenVrouwenhuijs, Groot LieVrouwenhuijs, Groot Live Vrouwenhuijs*, zie GROOT ONZE-LIEVE-VROUWHUIS.
- GROOT ONZE-LIEVE-VROUWHUIS, *Groot hujs van Onse Lieve Vrouw van Seven Wee'en, Groot Lieve Vrouwehuijs, Groot Lieve Vrouwenhuijs, Groot Lieve Vrouwenhuijse, Groot LievenVrouwenhuijs, Groot LieVrouwenhuijs, Groot Live Vrouwenhuijs, Lieve Vrouwehuijs, Lieve Vrouwenhuijse, LievenVrouwenhuijs, LieVrouwenhuijs, Live Vrouwenhuijs*, huis van de broederschap van de broederschap van Onze-Lieve-Vrouw van de Zeven Weeën te Brussel, gelegen op de Oude Graanmarkt, 90, 91, 92, 98, 99, 103, 104, 107, 108, 112. – Zie DE KRANSKAMER.
- Guffelet*, zie GOUFFELET.
- Gulde Casteel*, zie HET GULDEN KASTEEL.
- HACKHUIJSE, HAECKHUIJSEN (Thomas), proost van de broederschap van Onze-Lieve-Vrouw van de Zeven Weeën in 1624-1625, 99, 108.
- HAEREN, *van Haeren*, 96.
- Haesken*, zie HET HAASKEN.
- Hallepoorte*, zie de HALLEPOORT.
- HAMME, *van Hamme*, 93.
- HANDBOOGHOF, *Handtbooghhof, Handtbooghhoff, Handtbooghhof, Hantbooghhof, Hantboegh hof, Hantbooghhof, Hantbooghhoff*, schuttershof van de handbooggilde te Brussel, gelegen op de Oude Graanmarkt, 93, 98, 99, 103, 104, 107, 108, 109, 112.
- HAUTEM (*Daniel van*), 107.
- HAUTMAN (*Jaques*), klerk van rederijkerskamer Mariakrans in 1605-1606, 104.
- HENNE (Alexandre), Belgisch historicus (*1821 – †1896), 66, 69, 76.
- HERENSTRAAT, *Heerenstraete*, voormalige straat te Schaarbeek, 114.
- HET GULDEN KASTEEL, *het Gulde Casteel*, voormalige brouwerij te Brussel, gelegen bij het kruispunt van de Anspachlaan en Verversstraat, 94, 97, 103, 110.
- HET HAASKEN, *het Haesken, 't Haesken*, voormalig huis te Brussel, gelegen op de Hoogstraat, 93, 102, 103.
- HET ZWAARD, *het Sweert, tSweert*, voormalig huis te Brussel, gelegen op de Hoogstraat, 97, 102, 103.
- HILLEN VAN HOCHSTRATEN (Michiel), Antwerps drukker uit de zestiende eeuw, 61.
- Hof van den hantbooghgulde deser stadt Brusselse*, zie HANDBOOGHOF.
- HOFSTADT (Anna vander), weduwe van Michiel vander Straeten, 94, 109. – (Peeter van der, Peeter vander), beenhouwer in 1655-1656, echt-

- genoot van Catharina de Peuter, proost van de broederschap van Onze-Lieve-Vrouw van de Zeven Weeën in 1617-1618, 97, 105, 109.
- HOLLAND, voormalig graafschap, 60.
- HOLLAND, *Hollandt*, voormalige plaats te Brussel, gelegen aan de westelijke zijde van het Sint-Goriksplein, 90.
- HOLLANDSEBRUG, *Hollantsche brugge*, voormalige brug aan het Sint-Gorikseiland te Brussel, gelegen ter hoogte van de Groot Eilandstraat, 91.
- HOOGSTRAAT, *Hooghstraet*, *Hooghstraete*, straat te Brussel, gelegen tussen de voormalige Steenpoort en de Hallepoort, 93, 94, 97, 102, 103, 109.
- HOUTEN (David van den), 97.
- HOUWAERT (J.B.), wellicht Joannes Baptist Houwaert, zoon van Jean-Baptist Houwaert en Catharina le Fort, schepen van Brussel in 1669, 1676 en 1677, stadssecretaris van Brussel vanaf 1677 (†1688), 95.
- HUGE (Guilliam), 91.
- HUIJN D'AMSTERODE, HUIJN D'AMSTERODE (Jan, Joannes), licentiaat in de rechten, 108.
- HULTHEM (Karel van), Gents bibliofiel (°1764 – †1832), 77.
- ISABELLA VAN SPANJE (*Isabella Clara Eugenia*, *Isabella*), dochter van koning Filips II van Spanje en Elisabeth van Valois, echtgenote van Albrecht van Oostenrijk, landvoogdes van de Zuidelijke Nederlanden (°1566 – †1633), 57, 61, 84, 85.
- JANSENS, JANSSEN (Jean, Jan), 98, 114.
- JERICHOGRACHT, voormalige gracht van de eerste stadsomwalling te Brussel, tegenwoordig de Oude Graanmarkt, 91. – Zie ook GRAANMARKT, WITTEVROUWENGRACHT.
- JEUGHT (Gillis vander), proost van de broederschap van Onze-Lieve-Vrouw van de Zeven Weeën in 1553, 90.
- JEZUS*, *Jesu*, *Jesus*, 81, 82, 85, 87. – Zie CHRISTUS.
- JONGHE (Jean Baptiste Théodore de), edelman, politicus en verzamelaar uit de negentiende eeuw (°1801 – †1860), 65, 66, 76, 77.
- KAMERRIJK, *Camerijck*, F., dépt. du Nord, 59, 79.
- KAPEL OP DE WERF, *capelle op de Werf*, voormalige kapel te Brussel, gelegen ter hoogte van de Kiekenmarkt, 96.
- KAPEL VAN DE ELLENDIGE MARIA, *capelle van de Ellendige Marie*, *capelle van de Ellendige Maria*, voormalige kapel te Brussel, ligging onbekend 93, 99.
- KAPEL VAN ONZE-LIEVE-VROUW VAN DE ZEVEN WEEËN, *capelle [...] van Seven Wee'en*, *capelle van Onse Lieve Vrou van Seven Weeen*, *capelle van Onse Lieve Vrouw van Seven Wee'en*, *capelle van Onse Lieve Vrouw van Seven Wee'en*, *capelle van Onse Lieve Vrouwe*, *capelle van Onse Lieve Vrouwe van Seven Wee'en*, *capelle van Onse Lieve Vrouw van Seven Wee-en*, *capelle van Onse Live Vrouw van Seven Weeen*, *capelle van Onse Livrou van Seven Weeen*, *capelle van Onse Livrouwe*, *capelle van Onse Lieve [Vrouw] van Seven Ween*, *capelle van Seven Weeen*, *cappelle [...] van Onse Lieve Vrouwe van Seven Weeen*, *cappelle van Onse Lieve Vrouwe van Sefven Wee-en*, *cappelle van Onse Lieve Vrouwe van Seven Wee-en*, *cappelle van Onse Live Vrouwe van Seven Weeen*, *cappelle van Seven Weeen*, *kapelle van Seven Weeen*, kapel in de voormalige Sint-Gorikskerk te Brussel, 79, 81, 82, 83, 84, 88, 89, 93, 94, 98, 101, 104, 105, 106, 108, 111, 114, 115.
- KAREL V (*Carel*, *Carel den Vijfden*, *Carolus den Vijfden*), zoon van

- Filips de Schone en Johanna van Castilië, koning van Spanje van 1516 tot 1556 (°1500 – †1558), 57, 60, 80, 83, 90, 91.
- KEIJNENS (Joannes), proost van de broederschap van Onze-Lieve-Vrouw van de Zeven Weeën in 1671, 109.
- kercke van Sint Geuricx, kercke van Sint Geurix, kercke van Sint Geurickx, kercke van Sinte Geurix, kercke van Sinte Geurickx, kercke [...] van Sint Geurickx, kerke van Sinte Geurickx*, zie SINT-GORIKSKERK.
- Keue, Keye*, zie DE KEI.
- KLEIN ONZE-LIEVE-VROUWHUIS, *Klijn Lieve Vrouwenhuijs*, huis van de broederschap van de broederschap van Onze-Lieve-Vrouw van de Zeven Weeën te Brussel, gelegen op de Oude Graanmarkt naast het Groot Onze-Lieve-Vrouwhuis, 92.
- KORTRIJK, B., arr. Kortrijk, 59.
- KRICK, KRIECK (Jan, Joannes), 94, 109.
- LAMBERT II BALDERIK, graaf van Leuven (*Lambrecht Stamelaert*), 79.
- Lambrecht Stamelaert*, zie LAMBERT II BALDERIK.
- LANDBROEK, *Landtbroeck*, mogelijk aberratie voor Lambroek, een lange partij weiland en bouwland, gelegen aan de beek te Bogaarden, 108.
- Laurentius*, zie CAMPEGGIO.
- LEENEERE (Joannes), wellicht proost van de broederschap van Onze-Lieve-Vrouw van de Zeven Weeën in 1650-1651, 100, 103.
- Leest*, zie DE LEEST.
- LEEUWERGEM, *Levergem*, B., prov. Oost-Vlaanderen, arr. Aalst, gem. Zottegem, 111, 113. – Zie HEER VAN LEEUWERGEM.
- LEO X, *Leo den thierenden*, paus van 1513 tot aan zijn dood in 1521, 80.
- LEUVEN, *Loven*, B., prov. Vlaams-Brabant, arr. Leuven, 59, 68, 80. – Graaf, zie LAMBERT II BALDERIK. – Universiteit, zie COLLEGE VAN LEUVEN.
- LEUVENSEWEG, *Lovenschen wegh*, straat te Brussel, gelegen tussen de Sint-Goedelepoort en de Leuvensepoort, 95.
- Levergem*, zie LEEUWERGEM.
- Lieve Vrouwenhuijs, Lieve Vrouwenhuijs, Lieve Vrouwenhuijse, Lieven-Vrouwenhuijs, LieVrouwenhuijs, Live Vrouwenhuijs*, zie GROOT ONZE-LIEVE-VROUWHUIS.
- LOMBAERT, secretaris van aartshertogen Albrecht en Isabella, 84.
- Loven*, zie LEUVEN.
- Lovenschen wegh*, zie LEUVENSEWEG.
- MAES (Jenne), 95.
- MAILLARDI (Olivier, *Oliverius Mailardi*), vicaris-generaal van de franciscanen (°1430 – †1502), 80.
- MANNEKE PIS, *Manneken Pis*, fontein te Brussel, gelegen op de hoek van de Stooftstraat en de Eikstraat, 94, 96, 112.
- MARGARETA VAN OOSTENRIJK (*Margaritha*), dochter van Maximiliaan van Oostenrijk en Maria van Bourgondië, landvoogdes van de Nederlanden (°1480 – †1530), 57, 83, 90. – Zie DOUAIRIÈRE VAN SAVOIE
- Margareta vander Perren, Margarita vander Perren*, zie PERREN.
- Margarita*, zie MARGARETA VAN OOSTENRIJK.
- MARKT, *Merckt*, marktplein te Brussel, tegenwoordig de Grote Markt, 92.
- MAXIMILIAAN VAN OOSTENRIJK (*Maximilaen, Empereur Maximilien*), zoon van keizer Frederik III, aartshertog van Oostenrijk, keizer van het Heilig Roomse Rijk vanaf 1508 (°1459 – †1519), 57, 83, 84, 90, 91.
- MEERIJN (Jan de), ‘aankomend’ proost van de broederschap van Onze-Lieve-Vrouw van de Zeven Weeën in 1651, 103.
- MEERSKAPELLETJE, *Meerschcapel-leyen*, kapel van het meersliedenambacht te Brussel, gelegen in de Steenstraat, 102.
- MELDERT, MELDER (Jordaen van, Gordaen van), 95. – (Guilliam van), 93.

- (Joannes van), priester in 1676, 93.
- MELIJN (J.), wellicht proost van de broederschap van Onze-Lieve-Vrouw van de Zeven Weeën in 1560, 103.
- MOEDER (Margarita), moeder van Godevaert Wamback en echtgenote van Mattheus Wamback, 82.
- MOISET (Nicasius), 104.
- MOL (Judocus de), 93.
- MUNTER (Jan de), Brussels notaris, werkzaam in de periode 1615-1633, 108.
- MUSSCHENBROEK (Petrus van), Utrechts jurist en historicus (°1764 – †1823), 77.
- NEKKERSTRAATJE, *Neckerstraetje*, voormalige straat te Brussel, tegenwoordig het zuidelijke deel van het Nieuwland, 104.
- NIEUW VLEESHUIS, *Nieuw Vleeschuijs*, verkoophal te Brussel, gelegen op de Grasmarkt, 92.
- Nieuwe Schipvaart*, zie SCHIPVAART.
- NIJWSTRAETEN (Jan vander), zaakgelastigde van Janne de Boeckbinder in 1507-1508, 90.
- NIJS (Joannes de), priester in 1552, 94, 97, 102.
- NIJVERSEEL, 104. – (Joannes), kapelaan van de Sint-Gorikskerk en de broederschap van Onze-Lieve-Vrouw van de Zeven Weeën (†1690), 69, 101, 113.
- NOFFELE, *van Noffele* (Maria van), weduwe van Marck vanden Steen, 96, 103, 114.
- NOTSCHELSTRAAT, *Notschelstraete*, *Notschelpstraetjen*, voormalige straat te Brussel, gelegen in de buurt van de Verversstraat, 96, 101.
- NUEWENS (Anton Jozef), griffier, rentmeester, koopman en bibliofiel uit Brussel (°1747 – †1813), 66, 76, 77. – (Henri Joseph), notaris te Brussel van 1786 tot 1794, 66. – (Jean-Baptiste), notaris te Brussel van 1733 tot 1763, vader van Anton Jozef Nuewens, 66. – (Pierre), notaris te Brussel van 1763 tot 1796, 66.
- NUSSIA (Joannes de), provinciaal prior vóór 1489 en vicaris-generaal van de karmelieten in 1494, 80.
- OOSTENRIJK, *Oostenrijk*, voormalig aartshertogdom, 80, 83. – Zie ALBRECHT VII, MARGARETA VAN OOSTENRIJK, MAXIMILIAAN VAN OOSTENRIJK.
- ORLINCX, ORLINCKX (Jan, Joannes), 94, 109.
- OS (Michiel van), 95.
- OVERBEKE, *van Overbeke*, 105. – (Waltherus van), 105.
- OVERMOLEN, voormalige plaats te Bussel, ter hoogte van het huidige Fontainasplein, 59.
- PAIJGE (Jaeques, Jaques, Jeacques), proost van de broederschap van Onze-Lieve-Vrouw van de Zeven Weeën in 1624-1625, 91, 99, 108. – (Joannes de), 102.
- PANNIS (Jacob, Jaques), 94, 96, 104. – (Maria), 106.
- parochie van Sint Geurickx*, zie SINT-GORIKSPAROCHE.
- Patchwals*, zie STEEMAERS.
- PAULUS V, *Paulus den vijfden*, paus van 1605 tot aan zijn dood in 1621, 81.
- PAUWEL (Jan), zaakgelastigde van priester Joannes van Meldert in 1676, 93.
- PEPERMANS (Anna), 109.
- PERCHEVAL (*Joannes Steemaers alias Patchwals*) (°ca. 1450 – †1523), lid en prins van de rederijkerskamer de Lelie, één van de eerste proosten van de broederschap van Onze-Lieve-Vrouw van de Zeven Weeën in 1498-1499, vertaler van Olivier de la Marches gedicht *Le Chevalier délibéré*, 82.
- PERREN, *vanden Perren*, 114. – (Margareta vander, Margarita vander), echtgenote van Daniel Steppen, 96, 101.
- PEUTER (Catharina de), echtgenote van Peeter van der Hofstadt, 97, 109.
- Philippus*, *Philippus den Schoonen*, *Philippus geseijt den Schoenen*, zie FILIPS DE SCHONE.

- Philippus van Oostenrijk, Philipus van Oostenrijk*, zie FILIPS DE SCHONE.
- PLASSEN (Willem Lenaert vander), 109.
- PORTA (Paulus de), deken van Ronse, Brugs kanunnik in 1497, 80.
- Prince*, zie GOVAERTS GEHETEN DE PRINCE.
- PUTTE, *vanden Putte*, 110. – (Antoni vander), 95.
- PUTTEBURGH (Jaeques van), rentmeester of proost van rederijderskamer Mariakrans in 1638-1639, 92.
- Reuse*, zie DE REUS.
- RICQUAERT (Carolus), pastoor van de Sint-Gorikskerk vanaf 1671 tot 1684, 100.
- RODE (Balthasar van, Balthesar van), meermaals proost van de broederschap van Onze-Lieve-Vrouw van de Zeven Weeën van 1553 tot 1597, 90, 105, 115.
- ROME, *Roomen*, I., prov. di Roma, 80.
- Rooden Leeuw*, zie DE RODE LEEUW.
- SCHAARBEEK, *Scharebeek, Scharebeke*, B., Brussels Hoofdstedelijk Gewest, 98, 104, 114. – Huizen, zie DE KROON. – Landerijen, zie DE KEI. – Straten, zie HERENSTRAAT.
- SCHUIJBERGH (Jan van), 96.
- SCHIPSTRAAT, *Schipstraete*, voormalige straat te Brussel, gelegen aan de westelijke zijde van de Anspachlaan, 95.
- SCHIPVAART, *Schipvaert, Nieuwe Schipvaert*, kanaal Brussel-Willebroek, 96, 98, 103, 106, 113.
- SCHOENBEEK, *Schoenbeek*, voormalige straat te Brussel, tegenwoordig het noordwestelijke deel van de Grasmarkt, 93.
- SCHRIJMAKER (Willem de), 101.
- SERCLAES (Joan de t'), 106.
- SERRAETS, SERAETS (Joos t'), 105. – (Anna), echtgenote van Jan Bouwens en moeder van Elisabeth Bouwens, 114.
- SERSTEVENS (Peeter), Brussels notaris, werkzaam in de periode 1600-1643, 105.
- Sinte Geurickx, Sinter Geurickx*, zie SINT-GORIKS, SINT-GORIKSKERK.
- SINT-ANTONIUS*, *Sint Antonius*, wellicht de heilige Antonius van Padua (°1195 – † 1231), minderbroeder, theoloog en kerkleer, 79. – Zie ALTAAR VAN SINT-ANTONIUS.
- SINT-DOMINICUS*, *heijligen Dominicus, Dominicus Guzman* (°1170 – † 1221), stichter van de orde der dominicanen of predikheren, 80. – Zie DOMINICANEN.
- SINT-FRANCISCUS*, *Sint Franciscus, Franciscus van Assisi* (°1181/82 – † 1226), stichter van de orde der franciscanen of minderbroeders, 80. – Zie FRANCISCANEN.
- SINT-GOEDELE*, *Sint Goedele, Sint Goedelen, Sinte Goedelen*, heilige Goedele (†tussen 680 en 712), 83, 101, 114. – Zie SINT-GOEDELEKAPITTEL.
- SINT-GORIK*, *Sancti Gaugerici, Sincte Geurickx, Sint Geurickx, Sint Geuricx, Sint Geurix, Sinte Geurickx, Sinter Geurickx*, heilige Gorik (†ca. 1625), bisschop van Kamerijk, 79, 81, 82, 89, 92, 96, 98, 99, 100, 101, 102, 108, 114. – Zie KERKMEESTER VAN DE SINT-GORIKSKERK, KOOR VAN ONZE-LIEVE-VROUW VAN DE ZEVEN WEEËN, OPPERKERKMEESTER VAN DE SINT-GORIKSKERK, PAROCHIAAN VAN DE SINT-GORIKSKERK, PASTOOR VAN DE SINT-GORIKSKERK, PORTIONARIS VAN DE SINT-GORIKSKERK, SINT-GORIKSPAROCHE.
- SINT-GORIKSHALLEN, negentiende-eeuwse markthal op het Sint-Goriksplein, op de plaats van de voormalige Sint-Gorikskerk, 57.
- SINT-GORIKSKERK, *kercke van Sint Geuricx, kercke van Sint Geurix, kercke van Sint Geurickx, kercke van Sinte Geurix, kercke van Sinte Geurickx, kercke [...] van Sint Geurickx, kerke van Sinte Geurickx, Sinte Geurickx, Eglise paroissiale de Saint Géry*, voormalige kerk te Brussel, tegenwoordig de Sint-Gorikshallen, 57, 67, 69, 73, 79, 81,

- 82, 84, 85, 89, 92, 96, 98, 99, 100, 101, 102, 108, 114.
- SINT-GORIKSPAROCHIE, *parochie van Sint Geurickx*, voormalige parochie te Brussel, 102.
- SINT-JAN*, *Sint Joannes*, profeet Johannes de Doper, 90.
- SINT-JANSSTRAAT, *Sint Jansstraete*, voormalige straat in de omgeving van het Ammanshofstad te Brussel, gelegen ter hoogte van de Kunstberg, 102.
- SINT-KLARA, *Sinte Clara*, voormalig huis te Brussel, op de hoek van de Verversstraat en de voormalige Notschelstraat, 96, 101. – Zie DE ENGEL.
- SINT-MICHIEL*, *Sint Michiel, Sinte Michiel*, aartsengel Michäel, 101, 114.
- Sleutel*, zie DE SLEUTEL.
- SMEDT (Aerts de), 93.
- Smekens*, zie BARTMAEKERS ALIAS SMEKENS.
- SMESMANS, SMISMANS (Catharina), 110.
- SMET (Guilliam de), burgemeester van Brussel in 1608, 1614 en 1615, rentmeester van Brussel in 1593, 1594, 1596, 1597, 1602, 1603, 1606, 1607, 1612 en 1613, raadslid van Brussel in 1595 en 1616, 97, 107, 113.
- Smismans*, zie SMESMANS.
- SPANJE, *Spagnien*, 84.
- SPICHTERS (Catharina), erfgename van Catharina de Peuter, 109.
- Spiegel*, zie DE SPIEGEL.
- SPIEGELBRUG, *Spiegelbrugge*, voormalige brug te Brussel, gelegen aan het kruispunt van de Anspachlaan en de Verversstraat, 94, 95, 103, 110.
- SPIEGELSTRAAT, *Spiegelstraete*, voormalige straat te Brussel, uitkomend op de Grasmarkt ter hoogte van de Sint-Hubertusgalerijen, 105. – Zie DE BOKEERS.
- Stamelaert*, zie LAMBERT II BALDERIK.
- STEEN (Marck vande, Marck vanden), echtgenoot van Maria Van Noffele, 96, 103.
- STEENWINCKEL (N.), secretaris omstreeks 1671-1674, 108.
- STEPHEN (Daniel), weduwnaar van Margarita vander Perren, 96, 101.
- STERCKX (Joese), 96.
- STEVENS (Geeraert), erfproost van rederijkerskamer Mariakrans in 1655-1673, 84, 97, 109, 110.
- STOOFSTRAAT, *Stoofstraet, Stoofstraete, Stoofstrate*, straat te Brussel, gelegen tussen de Grote Markt en de Priemstraat, 94, 96, 112.
- STRAETEN (Michiel vander), echtgenoot van Anna vander Hofstadt, 94, 109. – (Niclaes vander, Nicolaus vander), proost van rederijkerskamer Mariakrans in 1673-1674, 93, 103, 109.
- STRATIUS (Jacob), jezuïet (°1559 – †1634), 61.
- SUTEMANS (P.), factor van rederijkerskamer Mariakrans in 1676, 93.
- Sweert*, zie HET ZWAARD.
- TERRO (Peeter, Peetere), 97, 107.
- TIELENS, *Thielens, Thilens*, 100. – (Joannes), vermoedelijk proost van de broederschap van Onze-Lieve-Vrouw van de Zeven Weeën in 1680-1681, 100. – (Peeter), proost van rederijkerskamer Mariakrans in 1660, 84.
- TIERLINCKX (Peeter), wellicht uittreidend proost van de broederschap van Onze-Lieve-Vrouw van de Zeven Weeën in 1660, 84.
- TONS (Lucas), rentmeester of proost van rederijkerskamer Mariakrans in 1638-1639, 92.
- TORIANI (Gioacchin, *Joachimus Turrianus, Joachim della Torre*), provinciaal van de dominicanen vanaf 1465 en generaal-overste vanaf 1487 (°1416 – †1500), 80.
- tSweert*, zie HET ZWAARD.
- Turrianus*, zie TORIANI.
- UNIVERSITEIT VAN LEUVEN, zie COLLEGE VAN LEUVEN.
- USSELINCKX, notaris in 1639, 110.
- Vanden Bossche*, zie BOSSCHE.
- Vanden Broeck*, zie BROECK.
- Vander Borgh*, zie BORGHT.
- Van Haeren*, zie HAEREN.
- Van Hamme*, zie HAMME.

- VAN MALDERGHEM (Jean-Baptiste), voormalig stadsarchivaris van Brussel (°1847 – †1907), 66.
Van Noffele, zie NOFFELE.
Van Overbeke, zie OVERBEKE.
- VEEMARKT, *Veemerckt*, voormalig marktplein te Brussel, tegenwoordig Oude Graanmarkt, 91.
- VENNE (Peeter vander), 105.
- VERHEJLEWEGEN, wellicht proost van de broederschap van Onze-Lieve-Vrouw van de Zeven Weeën in 1621, 108.
- VERVERSHOEK, *Ververshoeck*, voormalige straat te Brussel, gelegen tussen de Verversstraat en de Kolenmarkt, 96, 101.
- VERVERSTRAT, *Verversstraet*, *Ver-verstraete*, straat te Brussel, gelegen tussen de Stoofstraat en het voormalige Sint-Gorikseiland, 96, 101.
- VISMARKT, *Vischmerct*, voormalig marktplein te Brussel, tegenwoordig het zuidoostelijke deel van de Grasmarkt, 97, 107.
- VLAAMSESTEENWEG, *Vleemshen steenwegh*, straat te Brussel, gelegen tussen de Sint-Katelijnepoort en de Vlaamsepoort, 97, 107.
- VLAANDEREN, voormalig graafschap, 60.
- VLEESCHOUDERE (Hendrick), 90.
- VOESTER (Joannes de), 104.
- VOLLÉ, *de Vollé*, 100. – (Guilielmo de), proost van rederijderskamer Mariakrans in 1684-1685, 95.
- VOLSOM, wellicht proost van de broederschap van Onze-Lieve-Vrouw van de Zeven Weeën in 1632, 109.
- VORSELAER, VOSSELAER (Philippus van), 96, 101.
- VOS (Elisabeth de), 96.
- Vranckx (Joannes), prins van rederijderskamer Mariakrans in 1660, 84. – (Josine), 93.
- VRIESE (Gillis de), wellicht proost van de broederschap van Onze-Lieve-Vrouw van de Zeven Weeën in 1589-1601, 99.
- WACHELGEM, wellicht proost van de broederschap van Onze-Lieve-Vrouw van de Zeven Weeën in 1552, 102.
Warmoesebroeck, zie WARMOESBROEK.
- WALCHEM (Peeter van, Petrus van), echtgenoot van Margarita van Bredam, 105.
- WAMBACK (Godevaert), blinde man, in 1498-1499 genezen dankzij miraculeuze interventie van Onze-Lieve-Vrouw-van de Zeven Weeën, gezelschap van rederijderskamer Mariakrans, 82. – (Matheus), vader van Godevaert, 82.
- WARMOESBROEK, *Warmoesebroeck*, *Wermoesbroeck*, voormalige plaats te Brussel, gelegen in de omgeving van de Broekstraat en het Martelarenplein, 96.
Waterpoort, zie DE WATERPOORT.
- WAUTERS (Alphonse), historicus, diplomaatist en voormalig stadsarchivaris van Brussel (°1817 – †1898), 66, 69, 76.
- WAUTIERS (Carel), Brussels schilder, lid van de Sint-Lucasgilde sinds 1651, broer van kunstschilderes Micheline Wautiers, 107.
- WEDUWE (Claesens der), broederschapslid en gezelschap van rederijderskamer de Lelie in 1498-1499, 82.
- WERF, *Wurf*, voormalige kade te Brussel, gelegen ter hoogte van de Halenstraat, 96.
Wermoesbroeck, zie WARMOESBROEK.
- WILDENS (Jaques), proost van de broederschap van Onze-Lieve-Vrouw van de Zeven Weeën in 1642-1643, 109.
- WILLEM (Adriaen), 103.
- WILLEMS (Peeter), Brussels notaris, werkzaam vanaf 1600, 109.
- WITLEER (Jaen), proost van de broederschap van Onze-Lieve-Vrouw van de Zeven Weeën in 1614-1615, 83.
- WITTE (Guilliam de), 94, 112.
- WITTEVROUWENGRACHT, *Witten Vrouwen [...] gracht*, *Witten Vrouwen-gracht*, *Wittenvrouwengrecht*, *Witte vrouwengrecht*, voormalige gracht van de eerste stadsomwalling te

- Brussel, tegenwoordig de Oude Graanmarkt, 91, 92, 93, 98, 99, 103, 107, 108, 112. – Zie GRAANMARKT, JERICHOGRACHT.
- WOUWERMANS (Judocus), franciscaan, proost van de broederschap van Onze-Lieve-Vrouw van de Zeven Weeën vanaf 1684, erfproost in 1696, 67, 68, 69.
- ZAVEL, *Savel*, plaats te Brussel, tegenwoordig de Grote en Kleine Zavel, 105.
- ZEELAND, voormalig graafschap, 60.

Zaken (inclusief glossarium)

- AALMOES*, *aelmoese, aelmoesse*, 108, 112, 113.
- AARTSHERTOG, *aertshertoge, aertshertogen, aertshertogh, aertshertogh, aertshertoghe*, 80, 83, 84. – AARTSHERTOG VAN OOSTENRIJK, *aertshertogh van Oostenrijck*, 80.
- AARTSHERTOGIN VAN OOSTENRIJK, *aertshertoginne van Oostenrijck*, 83.
- Acte*, zie AKTE, NOTARISAKTE.
- Aerme menschen, aerme personen, aerme vrouw personen, aermen*, zie ARME.
- Aertshertoge, aertshertogen, aertshertogh, aertshertoghe*, zie AARTSHERTOG.
- Aertshertoginne*, zie AARTSHERTOGIN VAN OOSTENRIJK.
- AFLAAT*, *aflaet, aflaeten, aflaets*, kwijtschelding van de straffen die men na de vergeving van de zonden hier of in het vagevuur nog zou moeten ondergaan, 79, 80, 81, 82.
- AKTE, *acte*, 80, 95.
- ALBE*, *albe*, miskleed van priesters, diakens en misdienaars, 89.
- ALTAAR*, *autaer, autaers, autare*, 79, 85, 86, 87, 102, 106, 107, 110, 111, 113. – ALTAAR VAN ONZE-LIEVE-VROUW VAN DE ZEVEN WEEËN*, *autaer van Onse Lieve Vrouw van Seven Wee'en, autaer van Onse Lieve Vrouwe van Seven Weeen, Onse Lieve Vrouwen-autaer van Seven Weeen*, altaar in de kapel van Onze-Lieve-Vrouw van de Zeven Weeën in de voormalige Sint-Gorikskerk te Brussel, 102, 106, 107, 110, 111, 113. –
- ALTAAR VAN SINT-ANTONIUS*, *autaers van Sint Antonius*, altaar in de voormalige Sint-Gorikskerk te Brussel, 79.
- Ambacht, ambachte*, zie BEENHOUWERSAMBACHT, NATIE.
- AMPUL*, *ampullen*, schenkkant voor water en wijn bij het opdragen van de mis, 85.
- Annuntiationis*, zie ONZE-LIEVE-VROUW BOODSCHAP.
- ANTEPENDIUM*, altaarfront, bekleding aan de voorkant van een altaar, 88, 89.
- ARME, *aerme menschen, aerme personen, aerme vrouw personen, aermen, arme maeghdekens, arme menschen, arme vrouwkens, armen*, 81, 82, 86, 102, 103, 104, 106, 108, 109, 110, 111, 112, 114.
- ARMOZIJN, *armeseijn, armosijnen, armosijnen*, soort zijdestof of taf die uit het Oosten werd ingevoerd en later ook in Europa werd vervaardigd, 87, 88, 89.
- Assentionsdagh*, zie ONZE-LIEVE-HEER HEMELVAART.
- Assumptionis*, zie ONZE-LIEVE-VROUW HEMELVAART.
- Autae, autaers, autare*, zie ALTAAR.
- AUTHENTIEKE KOPIE, *copije authentique*, kopie vervaardigd en gewaarmerkt door een openbaar ambtenaar of notaris, 105.
- Bamissen*, zie SINT-BAAFSDAG.
- BAND, *banden*, boord aan de bovenrand van een kledingstuk, 88.
- BANK*, *bancke, banckxkens*, 88, 89, 90. – Zie KNIELBANK.

- BEDELORDEN, *biddende ordenen*, groep van religieuze ordes die voor hun levensonderhoud afhankelijk zijn van het bedelen of van liefdadigheid, 80. – Zie DOMINICANEN, FRANCISCANEN, KAPUCIJNEN, ONZE-LIEVE-VROUWBROEDERS, MINIEMEN.
- BEELD*, *beeldt, belt*, 82, 85, 86, 87, 89, 107, 113. – BEELD VAN ONZE-LIEVE-VROUW VAN DE ZEVEN WEEËN*, *beeldt van Onse Live Vrouwe van Seven Wee-en, belt van Onse Lieve Vrouwe van Seven Weeen sittende in eenen stoel*, 82, 85.
- BEENHOUWER, *beenhouwer, beenhouwers, been houters*, 93, 94, 97, 103, 107, 109, 112.
- BEENHOUWERSAMBACHT, *beenhouwersambachte, beenhouwers [...] ambacht, beenhouwersambacht*, beroepsvereniging van de beenhouwers, 93, 93, 103, 107, 108, 109, 112.
- BEGRAFENIS*, *begraevenisse, begraevenissen*, 81, 82.
- BEL, *belle*, 87.
- BELLEMAN, *belleman*, omroeper, 83.
- Belt*, zie BEELD.
- Besettinge, besettingen, besettinghe*, zie RENTEVESTIGING.
- Bichtstoel, bichtstoelen*, zie BIECHTSTOEL.
- Biddende ordenen*, zie BEDELORDEN.
- BIECHTSTOEL*, *bichtstoel, bichtstoelen*, 85, 105.
- BISSCHOP VAN KAMERIJK*, *bisschop van Camerijck*, 79.
- BLANKPENNING, *blanck penningen*, aan beide zijden ongemunt, 91.
- BLAZER, *blaser*, trompetter, 112.
- BLOEM*, *blommen*, 82, 86, 87.
- BLOEMENEED, *blommen eedt*, betekenis duister, 82.
- Blommen*, zie BLOEM.
- BOEK, *boecken*, 105.
- BOOM, *boomen*, 90.
- BOORD, *boorde, boorden, boort*, afzonderlijk stuk stof aan het uiteinde van kledingstukken als afwerking of versiersel, 87, 88.
- Bootschap, Bootschappe*, zie ONZE-LIEVE-VROUW BOODSCHAP.
- Borgemeester*, zie BURGEMEESTER.
- BRIEF, *brief, brieven*, akte, in de meeste gevallen rentebrief, 79, 80, 83, 84, 91, 93, 95, 96, 98, 101, 102, 103, 104, 106, 107, 109, 111, 113, 114. – Zie CONSTITUTIEBRIEF, SCHEPENBRIEF.
- Broeden*, zie BROOD.
- BROEDER*, *broeders, confrater, confratres, frater, gebroeders*, mannelijk lid van een religieuze gemeenschap, 79, 80, 81, 82, 86, 100, 108, 112. – BROEDER VAN DE BROEDERSCHAP VAN ONZE-LIEVE-VROUW VAN DE ZEVEN WEEËN*, *broeders [...] van het broederschap van Onse Lieve Vrouwe van Seven Weeen, Seven Wee-en gebroeders*, mannelijk lid van de broederschap van Onze-Lieve-Vrouw van de Zeven Weeën, 79, 80.
- BROEDERSCHAP VAN ONZE-LIEVE-VROUW VAN DE ZEVEN WEEËN*, *passim*. – Zie BROEDER VAN DE BROEDERSCHAP VAN ONZE-LIEVE-VROUW VAN DE ZEVEN WEEËN, KAPELAAN VAN DE BROEDERSCHAP VAN ONZE-LIEVE-VROUW VAN DE ZEVEN WEEËN, PROOST VAN DE BROEDERSCHAP VAN ONZE-LIEVE-VROUW VAN DE ZEVEN WEEËN, ZUSTERS VAN DE BROEDERSCHAP VAN ONZE-LIEVE-VROUW VAN DE ZEVEN WEEËN.
- BROOD*, *broeden, brooden, broodt, broot, wittebrooden, wittebroot*, 102, 103, 104, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114.
- BROUWERIJ, *brouwerij, brouwerije*, 93, 97, 98.
- BUL*, *bulle*, open brief van de paus, 80, 81, 82, 112.
- BURGEMEESTER, *borgemeester, borgemeester deser stadt Brussel, borgemeester deser stadt Brusselle*, lid van het Brusselse stadsbestuur, 93, 99, 103, 108, 112.
- Camer, camer der rethorijcken*, zie REDERIJKERSKAMER.

- Candelaeren, candelaers*, zie KANDELAAR.
- CANON*, preekboek (?), 89.
- Cant, zie KANT.
- Capellaen*, zie KAPELAAN.
- Capelle, cappelle, cappellen*, zie KAPEL.
- Capitle, capittel*, zie SINT-GOEDELEKAPITTEL.
- Capucine, capucinen*, zie KAPUCIJNEN.
- Cardinael*, zie KARDINAAL.
- Cassuijffel*, zie KAZUIFEL.
- Ceijsse, cheijnsen, cheijs, cheijse, cheijshen, cheijsie*, zie CIJNS.
- Choor cappe, choor cappen, choor-kappe*, zie KOORKAP.
- Choor*, zie KOOR.
- Choorsanck, choorsanck, choorsangh*, zie KOORZANG.
- Choralen*, zie KORALEN.
- CIJNS, *ceijse, cheijnsen, cheijs, cheijse, cheijsen, cheijsie*, belasting op onroerend goed, 90, 91, 95, 96, 98, 99, 110.
- Cleedt*, zie KLEED.
- Clercq van de camere*, zie KLERK VAN DE REDERIJKERSKAMER.
- Clockhujder*, zie KLOKKENLUIDER.
- Cnaep, cnape*, zie KNAAP.
- COLLECTA*, *collecten*, kort gebed dat de mis voorafgaat of waarmee de dienst wordt besloten, 101, 111.
- Comme*, zie KIST.
- Confrater, confraters*, zie BROEDER.
- Conincklijke majesteit*, zie KONINKLIJKE MAJESTEIT.
- CONSTITUTIEBRIEF, *constitutiebrieff, constitutien brieff*, akte waarin een rentevestiging wordt geregeld, 108, 109.
- Copere*, zie KOPER.
- Copije authentique*, zie AUTHENTIEKE KOPIE.
- Coppekens*, zie KOP.
- Corporael borse*, zie KORPORAALBEURS.
- Costersse*, zie KOSTERES.
- Cranscamer, Cranscamere, Cranskamere, Cranskamer, Cranskamere*, zie MARIAKRANSKAMER.
- Croon, croone, croontjen*, zie KROON.
- Crooning*, zie KRONING.
- CRUCIFIX*, kruisbeeld, 90.
- Cruijs*, zie KRUIS.
- CURATRICE, *curatresse*, bewindvoester over de bezittingen van een failliet of onder curatele gesteld persoon, 97, 107.
- Curen*, zie PASTOOR.
- Cusse*, zie KUSSEN.
- DAK, *dack*, 92, 102.
- DAMAST, *damast, damaste*, eenkleurig, glanzend, zijden, katoenen of wollen weefsel waarin figuren geweven zijn, 89.
- DE LELIE, *de Lelien, der Lelie camer, der Lelien*, Brusselse rederijderskamer, 57, 64, 70, 76, 77, 79, 82, 83. – Zie GEZELLEN VAN DE LELIE, GOEDE MANNEN VAN DE LELIE.
- DE PROFUNDIS*, boetepsalm 130, 101, 111.
- DE VIOLET, *Violetten*, Brusselse rederijderskamer, 83.
- DEKEN, *dekens*, overste, 83, 91. – DEKEN VAN DE MARIAKRANSKAMER, *dekens der voorseijde Cranscamer, dekens van de Kranskamere*, overste van de Brusselse rederijderskamer Mariakrans, 83, 91. – DEKEN VAN HET SINT-GOEDELEKAPITTEL*, *deken* [...] van *Sint Goedele*, overste van het kanunnikenkapittel van de Brusselse Sint-Goedelekerk, 83.
- DEVOTIE*, vroomheid, 79, 82, 84.
- DIAKEN*, persoon die de eerste wijding heeft ontvangen, 110, 112.
- Dichten*, geschreven werk, geschrift, 89.
- DIENBORD, *dientailloir*, 89.
- DISTRIBUTIE*, uitdeling, 108.
- DOCTOR IN DE RECHTEN, *doctoer in de rechten*, hoogste academische graad in de rechtenstudies, 105.
- DOMINICANEN*, *ordre van den heijligen Dominicus*, predikheren, kloosterorde behorend tot de bedelorden gesticht door de heilige Dominicus Guzman, 80. – Zie GENERAAL VAN DE DOMINICANEN, SINT-DOMICUS.
- DOUAIRIÈRE VAN SAVOIE, *douagiere van Savoien*, weduwe uit het adellijke huis van Savoie, Margareta van

- Oostenrijk (°1480 – †1530), 83. – Zie MARGARETA VAN OOSTENRIJK.
- DWAAL*, *dwelen*, doek die tijdens de eucharistieviering over het altaar wordt gespreid, 89.
- DWELIER, *dweller*, handdoekrek, 90.
- EED, *eedt*, 82.
- EMOLUMENT, *emolumenten*, ongeregelde bijkomende verdienste boven de vaste aan een ambt verbonden beloning, 79.
- ENGEL*, *engelen*, 90.
- EPAULET, *pallettekens*, schouderbelegsel dat dient om het afzakken van een schouderriem te voorkomen en waarop tevens de rangonderscheidstekens kunnen worden gedragen, 87.
- Epecus*, zie PYXIS.
- ERF, *erve*, perceel, 84, 90, 93.
- ERFPROOST, levenslang adviseur van een vereniging, 84. – ERFPROOST VAN DE MARIAKRANSKAMER, *erfproost* [...] *van de Cranskamere*, 84.
- Fabrique*, zie KERKFABRIEK.
- FACTOR, *facteur*, voornaamste dichter van een rederijkerskamer, 93.
- FAILLE*, *faillie*, *faillien*, sluier, hoofd-
doek, 87, 88.
- Faillie*, *faillien*, zie SLUIER.
- Faitsoen*, maaksel, 86.
- FEESTDAG*, *feeste*, *fees*[*l*]dagen, *feestagh*, *feestdagen*, *feestdagh*, kerkelijke feestdag, 80, 81, 83, 89, 100, 101, 109, 112. – Zie GOEDE VRIJDAG, HEILIG SACRAMENT VAN MIRAKELDAG, KERSTMIS, ONZE-LIEVE-HEER HEMELVAART, ONZE-LIEVE-VROUW BOODSCHAP, ONZE-LIEVE-VROUWDAGEN, ONZE-LIEVE-VROUW GEBOORTE, ONZE-LIEVE-VROUW HEMELVAART, ONZE-LIEVE-VROUW LICHTMIS, ONZE-LIEVE-VROUW ONTVANGENIS, ONZE-LIEVE-VROUW PRESENTATIE, ONZE-LIEVE-VROUW VISITATIE, ONZE-LIEVE-VROUW ZUIVERING, PAASAVOND, PALMZONDAG, PASEN, SINT-BAAFSDAG, SINT-BARBARADAG, SINT-GORIKSDAG, SINT-JANSAVOND, SINT-JANSDAG, SINT-MARCUSDAG, WITTE DONDERDAG.
- FENT, *fenten*, betekenis duister, 87.
- FLUWEEL, *fluweel*, *fluweelen*, zachte, glanzende, uit zijde, katoen of wol vervaardigde geweven stof waarvan althans één zijde opstaande draden, noppen of lissen vertoont, 85, 87.
- Fondateur*, *fondateurs*, *fondateursse*, zie STICHTER(ES).
- Fondatie*, *fondatien*, *fundatie*, zie STICHTING.
- FONTein, *fonteyne*, *fontijne*, 84, 89.
- FRANCISCANEN*, *orden van Sint Franciscus*, minderbroeders, kloosterorde behorend tot de bedelorden gesticht door de heilige Franciscus van Assisi, 80. – Zie SINT-FRANCISCUS, VICARIUS-GENERAAL VAN DE FRANCISCANEN.
- Frater*, zie BROEDER.
- FRIRIE, *fririen*, mogelijk aberratie van *fringe*, franje of rand, zoom van een kleed, 89.
- Fundateur*, zie STICHTER(ES).
- GAGE, *gagie*, wedde, loon, 100, 107, 113, 114.
- GEBODEN GODS*, *Geboden Godts*, *Geboeden Godts*, 81, 82.
- Geboorte*, *Geboortendagh*, zie ONZE-LIEVE-VROUW GEBOORTE.
- Gebroeders*, zie BROEDER.
- GEMIJN, betekenis duister, 88.
- GENERAAL VAN DE DOMINICANEN*, *generael van d'ordre van den heiligen Dominicus*, overste van de dominicanerorde, 80. – Zie DOMINICANEN.
- Geselschap der rethorijcke*, zie REDE-RIJKERSKAMER.
- Gesneden werck*, zie SNIJWERK.
- GESTOELTE*, *gestoeltje*, *gestoeltjen*, zetel voor aanzienlijke of achtbare personen, zetel als ereplaats, 79, 86, 89, 98.
- GEZEL, *gesellen*, *geselschap*, lid van een vereniging of gezelschap, 79, 82, 83, 84, 92. – GEZELLEN VAN DE LELIE, *gesellen der Lelie camer*, *geselschap der rethorijcke van de*

- Lelie*, leden van de rederijkerskamer de Lelie, 79, 82. – GEZELLEN VAN DE MARIAKRANSKAMER, *gesellen der rhetorijckcamere van Mariacrans Minnelijck Acoort, gesellen van de camer der rethorijcken Mariacrans, gesellen van de Lelien ende Violetten geheeten Mariacrans, gesellen van Mariacranscamere, gesellen van Mariacranskamer*, leden van de rederijkerskamer Mariakrans, 83, 84, 92.
- GIFT*, *gifte*, 87.
- GOEDE MANNEN VAN DE LELIE, *goede mannen der rethorijcken van der Lelien*, bestuursleden van de rederijkerskamer de Lelie, 79.
- GOEDE MANNEN VAN DE SINT-GORIKSKERK*, *goede mannen van de kercke van Sint Geuricx*, bestuursleden van de kerkfabriek van de Sint-Gorikskerk, 79.
- GOEDE VRIJDAG*, *Goeden Vrijdagh*, vrijdag vóór Pasen, waarop lijden en dood van Christus worden herdacht, 81.
- GOUD, *goude, gouden, gout*, 86, 87, 88.
- GOVERNANTE VAN BRABANT, landvoogdes van het hertogdom Brabant, 83.
- GRAAF, *graef*, 79.
- GRAVIN VAN BOURGONDIË, *gravinne van Bourgoigne*, 83.
- HANDBOOGGILDE, *handtbooghgulde, hantbooghgulde*, vereniging van handboogschutters, 92, 93.
- HANDWERK, *handtwerck*, 86.
- HEER VAN DEURNE, *heere van [...] Doirne, heere van [...] Doirne*, bezitter van de heerlijkheid Deurne, 111, 113.
- HEER VAN LEEUWERGEM, *heere van Levergem*, bezitter van de heerlijkheid Leeuwergem, 111, 113.
- Heijligen Dominicus*, zie SINT-DOMINICUS.
- HEILIG GRAF*, *Heijligen Grave, Hijligen Grave*, plek waar Christus is gekruisigd en begraven, 79.
- HEILIG SACRAMENT VAN MIRAKEL*, *Heijligh Sacrament, Heilig Sacra-*
- ment, Heilig Sacrament van Mirakel*, mirakel van de bloedende hosties, dat op Goede Vrijdag 1370 plaatsgreep in Brussel, 81, 82, 83, 99.
- HEILIG SACRAMENT VAN MIRAKELDAG*, *Heilig Sacraments van Mirakeldagh*, zondag na 13 juli, 83.
- Hemelvaert*, zie ONZE-LIEVE-HEER HEMELVAART, ONZE-LIEVE-VROUW HEMELVAART.
- HERTOG, *hertogh*, 80, 85, 90. – HERTOG VAN BOURGONDIË, *hertogh [...] van Bourgondien*, 80. – HERTOG VAN BRABANT, *hertogh van [...] Brabant*, 80. – HERTOG VAN OOSTENRIJK, *hertogh van Oostenrijck*, 90.
- HERTOGIN VAN BOURGONDIË, *hertoginne [...] van Bourgoigne*, 83.
- Heurcedulle*, zie HURCEEL.
- HOF, *hoeve, hof, hofken, hove*, 91, 93, 97, 101, 102, 107.
- HOFSTEDE, *hofstadt*, perceel, 91, 93, 102, 105.
- HONORARIUM, wedde, loon, 100.
- HOOFDMAN VAN DE MARIAKRANSKAMER, *hoofman deser camer, hoofman deser Cranscamere, hoofman van de Cranscamere*, hoofd van de rederijkerskamer Mariakrans, 93, 94, 99.
- HOOGMIS*, *hoogh misse*, plechtige gezongen mis op zon- en feestdagen, 112.
- HOUT, *houte, houten*, 87, 90.
- HOUTWERK, *houtwerck, houtwerck*, 85, 87, 89, 105.
- HUISARMMEESTER VAN DE SINT-GORIKSPAROCHE*, *huijsarmmeesteren van de parochie van Sint Geurickx*, bestuurder van de armentafel van de Sint-Goriksparochie, 102.
- HUISJE*, *huijskens*, decorstuk in de vorm van een huis dat tijdens een processie wordt rondgedragen, 90, 91.
- HURCEEL, *heurcedulle*, huurcontract, 93.
- IJZER, *ijsere*, 86.

- INDOSSEMENT, *indorsement*, opschrift met handtekening aan de rugzijde, 96, 104.
- INFANTE VAN SPANJE, *infante, infante van Spagnien*, Spaanse prinses, 84, 90.
- INTREST, *interest*, 84, 93, 94, 103, 105, 107, 109, 111.
- INVENTARIS, 85, 87, 88.
- JAARGETIJD*, *jaergetijde, jaergetijden, jaergetijde, jaardienst*, 99, 102, 105, 110.
- JONKER, *joncker*, jongere zoon van een edelman, 106.
- KAARS*, *keersen, keerssen, kersse*, 86, 90, 107.
- KAARSPIJP, *keerspijpen, keirspijpen*, papieren koker om een kaars vast te zetten, 86.
- KAMER, *kamer, kamere, kameren*, 92. – Zie REDERIJERSKAMER.
- KANDELAAR*, *candelaeren, candelaers, kandelaren, kandelaren*, 85, 86.
- KANT, *cant, kanten*, 87, 88, 89.
- KAPEL*, *capelle, cappelle, cappellen, kapelle*, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 88, 89, 92, 93, 94, 96, 98, 99, 101, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 111, 112, 114, 115.
- KAPELAAN*, *capellaen*, geestelijke verbonden aan een kapel, geestelijke die de inkomsten van een kapelanie geniet, 101, 113, 114. – KAPELAAN VAN DE BROEDERSCHAP VAN ONZE-LIEVE-VROUW VAN DE ZEVEN WEEËN*, *capellaen van Seven Weeen*, 101.
- KAPELMEESTER*, *capellemeesters, cappellemeesters*, leider van een muziekkapel, 82, 108.
- KAPUCIJNEN*, *capucine, capucinen*, zijtak van de franciscanerorde, gesticht door Mathheus van Bascio (°1495 – †1552), 112, 113.
- KARDINAAL*, *cardinael*, 81.
- KAZUIFEL*, *cassuijffel, casuijffels, casuffel*, deel van het katholieke misgewaad, opperkleed in liturgisch voorgeschreven kleur zonder mouwen, 88.
- Keersen, keerssen*, zie KAARS.
- Keerspijpen, keirspijpen*, zie KAARSPIJP.
- KEIZER, *keijser, keijsere, keijzers*, 80, 83, 84, 90, 91. – KEIZER VAN ROME, *keijser van Roomen*, 80.
- KELDER, 91.
- KELK*, *kelck, kelcken, kelckxkens*, 85, 86, 88.
- KERKFABRIEK*, *fabrique*, instelling belast met de zorg voor de parochiekerk en het beheer van de goederen en de gelden van de parochie die bestemd zijn voor de uitoefening van de eredienst, 79.
- KERKHOF*, *kerckhof*, 84.
- KERKMEESTER*, *kerckmeesteren, kerckmeesteren*, lid van het kerkbestuur, 79, 84, 112. – KERKMEESTER VAN DE SINT-GORIKSKERK, *kerckmeesteren [...] van de kercke van Sint Geuricx, kerckmeesteren van Sinte Geuricx*, 79, 84. – Zie OPPERKERKMEESTER VAN DE SINT-GORIKSKERK.
- KERKWIJDING*, *kerckweijdinge*, inwijding of consecratie van een kerk, 79.
- Kersse*, zie KAARS.
- KERSTMIS*, *Kersdagh, Kersmis, Kersmisse*, feest van de geboorte van Christus, 25 december, 95, 96, 102, 103, 106, 107.
- KETTING, *keten, ketege*, 86.
- KIST, *comme, komme*, 73, 79, 80, 82, 83, 84, 91, 93, 95, 101, 102, 104, 105, 107, 109, 111.
- KLEED*, *cleedt, kleedt*, 89.
- KLERK VAN DE REDERIJERSKAMER, *clercq van de camere*, bediende belast met schrijfwerk binnen een rederijerskamer, 104.
- KLOK*, *klocke*, kerkklok, 81.
- KLOKKENLUIDER*, *clockluijder, klockluijder*, 106.
- KNAAP, *cnaep, cnaep, knaep, knape, knecht*, 86, 106, 107, 112.
- KNIELBANK*, *knienbancke*, bankje om op te knielen, 90.
- Komme, zie KIST.
- KONING VAN CASTILLIË, *koninck van Castilien*, 80.

- KONINKLIJKE MAJESTEIT, *conincklijke majesteit*, Spaanse koning, 92.
- KOOR*, *choor*, 79, 80, 82, 84, 86, 87, 90, 108, 110, 112, 113. – KOOR VAN ONZE-LIEVE-VROUW VAN DE ZEVEN WEEËN*, *choor oft cappelle van Onse Lieve Vrouwe van Sefven Wee-en, choor ofte capelle van Onse Lieve Vrouw, choor van Onse Lieve Vrouwe van Seven Wee'en, choor van Onse Lieve Vrouwe van Seven Weeën, choor van Onse Livrouwe*, koor van de kapel van Onze-Lieve-Vrouw van de Zeven Weeën in de Sint-Gorikskerk in Brussel, 79, 80, 82, 84, 113.
- KOORKAP*, *choorkappe, choor cappe, choor cappen*, mantelvormig priesterkleed dat werd gedragen in processies, de vespers, het lof, enzovoort, 88, 99.
- KOORZANG*, *choorsanck, choorsanck, choorsangh*, 110, 112.
- KOP, *coppekens*, 87.
- KOPER, *copere, coperen, koepere, kopere*, 86, 87, 91.
- KOPERWERK, *koperwerck*, 86.
- KORALEN*, *choralen*, groep van jonge koorzangers, 112.
- KORPORAALBEURS*, *corporael borse*, zak of foedraal voor het corporaal, een gewijde linnen doek waarmee het altaar tijdens de mis wordt bedekt en waarop kelk en hostie worden geplaatst, 88.
- KOSTERES*, *costersse*, vrouwelijke bediende belast met de dagelijkse zorg voor het kerkgebouw en de kerkdienst, 111.
- KRANS*, *krans, kranskens*, bloemenkrans, 86, 89.
- Kranskamer, Kranskamer, Kranskamere*, zie MARIAKRANS.
- KRONING*, *crooning*, 89.
- KROON*, *croon, croone, croontjen*, 85, 86, 87.
- KRUIS*, *cruijs, kruijs*, 86, 90.
- KUSSEN*, *cusse, cussen, cussens*, 88.
- KWIJTSCHELDING, *quijtinge*, 106, 110.
- KWITANTIE, *quittancie, quittantie*, 91, 99, 100.
- LAFENIS, *laeffenisse*, verkwikking, 105, 111.
- LAKEN, *laeken*, 87, 88, 89.
- LAMP, *lampe, lampen*, brandend licht, kaars, fakkel, 86, 90, 111, 113, 114.
- LAND, *landt, lant, lants*, 98, 108, 114.
- LAP, stuk doek of stof, 87, 89.
- LAT, *latte*, 86.
- LEER, *leederen, leiren*, 90.
- Lelie, Lelien, Leliekamer*, zie DE LELIE.
- Liber authenticus*, ledenregister van de broederschap van Onze-Lieve-Vrouw van de Zeven Weeën, 62, 68.
- LICENTIAAT IN DE RECHTEN, *licentiaet in de rechten*, bezitter van een academische graad die op het baccalaureaat volgde en het recht tot lesgeven schonk, 108.
- LICHT*, *licht*, 104.
- Lichtmisse*, zie ONZE-LIEVE-VROUW LICHTMIS.
- Lieve Vrouwdaegen, Lieve Vrouwe daegen, Lieve Vrouwedagen, Lieve Vrouwendaegen, Lieve Vrouwen-dagen, Lieve Vrouwendagh, Lieve Vrouwendaghen, Lievrouwdagen, Lievrouwdagh, Lievrouwedaegen, Live Vrouwedagen, Livrouwdagen*, zie ONZE-LIEVE-VROUWDAGEN.
- Lieve Vrouwenbroeders*, zie ONZE-LIEVE-VROUWBROEDERS.
- LIJK*, *lijcken*, 86.
- LIJNWAAD, *lijnwaert, lijnwaete*, linnen, 88, 89.
- LOF*, *loff*, verheven loflied, hymne, 112.
- Maerte*, zie MEID.
- MAGNIFICAT*, lofzang van Maria bij haar bezoek aan haar nicht Elizabeth, één van de drie lofzangen van het kerkelijke officie, gezegd of gezongen bij de vespers, 95.
- MANTEL, *mantels*, 87.
- MARIAKRANS, *MariaKranskamer, Cranscamer, Cranscamere, Cranskamere, Cranskamer, Cranskamere, Kranskamer, Kranskamer, Kranskamere, Mariacrans, Maria-cranscamere, Mariacranskamer, Mariakrans, broederschap [...] van Mariacranskamer*, Brusselse rede-

- rijkerskamer, ontstaan na samensmelting van de Lelie en de Violet in 1507, 82, 83, 84, 90, 91, 92, 93, 97, 98, 99, 100, 103, 104, 105, 107, 108, 110, 112, 114. – Zie DEKEN VAN DE MARIAKRANSKAMER, ERFPROOST VAN DE MARIAKRANSKAMER, GEZELLEN VAN DE MARIAKRANSKAMER, HOOFDMAN VAN DE MARIAKRANSKAMER, KLERK VAN DE REDERIJERSKAMER, PRINS VAN DE MARIAKRANSKAMER, PROOST VAN DE MARIAKRANSKAMER.
- MEESTER, ambachtsmeester, 85, 95, 96, 97, 98, 105, 108.
- MEID, *maerte*, 106.
- MEIPOT, *meijpottaken*, *meijpottakens*, *meijpotten*, *meijpotten*, ampullen met meiranken versierd, 85, 87.
- MEJKENS, meikransen (?), 86.
- MEMORIAAL, *memoriael*, aantekenboek waarin men achtereenvolgens lopende zaken vermeldt, 114.
- MEMORIE, herinnering, nagedachte-nis, 85, 95, 105, 106, 108, 109, 112.
- METAAL, *metaelen*, 91.
- METTEN*, *mettenen*, eerste gedeelte van het dagelijks breviergebed, in drie nocturnes verdeeld, en hoofdzakelijk bestaande uit psalmen en lessen, eerste gedeelte van het nachtelijk officie, 112.
- MEUBEL, *meubelen*, 85, 89.
- Mijsterien van de Seven Wee'en*, zie ZEVEN WEEËN VAN ONZE-LIEVE-VROUW.
- MINIEMEN*, *minimen*, kloosterorde behorend tot de bedelorden, in 1454 gesticht door Franciscus van Paola (°1416 – † 1507), 87.
- MINNELIJK AKKOORD, *Minnelijck Accoord*, devies van de Brusselse rederijerskamer Mariakrans, 83, 114.
- MIRAKEL*, 82. – Zie HEILIG SACRAMENT VAN MIRAKEL, HEILIG SACRAMENT VAN MIRAKELDAG.
- MISBROOD*, *misbroot*, ongezuurd brood dat voor de misviering dient, gewoonlijk in de vorm van een hostie, 101.
- MISERERE*, boetpsalm 51, die iedere vrijdag in de lauden wordt gebeden, 101, 111.
- MISSAAL*, *missael*, *missale*, misboek, 85, 88. – Zie ROMEÏNS MISSAAL.
- Moir*, *moire*, *moiren*, zie MOOR.
- MOOR, *moir*, *moire*, *moiren*, *moore*, gevlamde zijde, 87, 88.
- MUZIEK*, *musieck*, 112.
- NATIE, *natie*, groep Brusselse ambachtsverenigingen, 93.
- NOTARIS, *openbaer notaris*, *openbaeren notaris*, 93, 101, 105, 108, 110.
- NOTARISAKTE, *acte notariael*, 95.
- OBLAAT*, *oblaeten*, offerande, 79.
- OBLIGATIE, schuldbekentienis, 94, 95, 99, 104, 105.
- OFFER*, 100.
- OFFERANDE*, 79.
- OFFERBLOK*, *offerblocken*, 98.
- OFFERLEGAAT*, *offerlegaeten*, 95.
- OLIE*, 113, 114.
- OMMEGANG*, *omeganck*, *omganck*, *ommeganck*, stoet, optocht, 82, 83, 90, 91.
- ONDERPAND, *onderpant*, 91.
- Ons Heere Hemelvaert*, *Onse Heere Hemelvaert*, zie ONZE-LIEVE-HEER HEMELVAART.
- Onse Lieve Vrouw half oost dagh*, *Onse Lieve Vrouwe half oost dagh*, zie ONZE-LIEVE-VROUW HEMELVAART.
- Onse Lieve Vrouwe van Seven Weenautaeer*, *Onse Lieve Vrouwenautaeer van Seven Weeen*, zie ALTAAR VAN ONZE-LIEVE-VROUW VAN DE ZEVEN WEEËN.
- Onse Livruw* [...] *Suijveringe*, zie ONZE-LIEVE-VROUW LICHTMIS.
- Ontfangenisse*, *Ontfanghenisse*, zie ONZE-LIEVE-VROUW ONTVANGENIS.
- ONZE-LIEVE-HEER HEMELVAART*, *Assentionsdagh*, *Ons Heere Hemelvaert*, *Onse Heere Hemelvaert*, feestdag waarop de opname van Christus in de hemel wordt gevierd, 40 dagen na Pasen, 83.
- ONZE-LIEVE-VROUW* : passim. – Zie ALTAAR VAN ONZE-LIEVE-VROUW VAN DE ZEVEN WEEËN, BEELD VAN ONZE-LIEVE-VROUW VAN DE ZEVEN

- WEEËN, ELLENDIGE MARIA, ONZE-LIEVE-VROUWDAGEN, PROCESSIE VAN ONZE-LIEVE-VROUW VAN DE ZEVEN WEEËN.
- ONZE-LIEVE-VROUWBROEDERS*, *Lieve Vrouwenbroeders*, karmelieten, kloosterorde behorend tot de bedelorde ontstaan op de berg Karmel in Israël, 80. – Zie VICARIUS-GENERAAL VAN DE ONZE-LIEVE-VROUWBROEDERS.
- ONZE-LIEVE-VROUWDAGEN*, *Lieve Vrouwdaegen, Lieve Vrouwe daegen, Lieve Vrouwedagen, Lieve Vrouwendaegen, Lieve Vrouwen-dagen, Lieve Vrouwendagh, Lieve Vrouwendaghen, Lievrouw-dagen, Lievrouw-dagh, Lievrouwedaegen, Live Vrouwedagen, Livrouw-dagen, Onse Lieve Vrouwe dagh, Onse Lievrouwedaghen*, zeven feestdagen waarop gebeurtenissen uit het leven van Maria worden gevierd, 79, 82, 95, 104, 106, 107, 108, 110, 111, 114. – ONZE-LIEVE-VROUW BOODSCHAP*, *Annuntiationis, Onse Lieve Vrouwe [...] Booschappe, Onse Livrou Booschap*, feestdag waarop de aankondiging van de geboorte van Jezus aan Maria wordt gevierd, 25 maart, 81, 108, 111. – ONZE-LIEVE-VROUW GEBORTE*, *Onse Lieve Vrouwe [...] Geboorte, Onse Lieve Vrouwe Geboortendagh, Onse Lievrouw Geboortendagh, Onse Livrouw Geboortendagh, Onse Livruw [...] Geboorte*, feestdag waarop de geboorte van Maria wordt gevierd, 8 september, 81, 83, 106, 111, 115. – ONZE-LIEVE-VROUW HEMELVAART*, *Assumptionis, Onse Lieve Vrouw half oost dagh, Onse Lieve Vrouw Hemelvaertdagh, Onse Lieve Vrouwe [...] Hemelvaert, Onse Lieve Vrouwe half oost dagh, Onse Livruw [...] Hemelvaert*, feestdag waarop de opname van Maria in de hemel wordt gevierd, 15 augustus, 81, 83, 107, 108, 111, 114. – ONZE-LIEVE-VROUW LICHTMIS*, *Onse Lieve Vrouwe Lichtmisse, Onse Live Vrouwe Lichtmisse, Onse Livruw [...] Suijveringe, Purificationis*, feestdag waarop de Presentatie van Jezus in de Tempel wordt gevierd, 2 februari, 81, 87, 108, 111. – ONZE-LIEVE-VROUW ONTVANGENIS*, *Onse Lieve Vrouwe [...] Ontfangenisse, Onse Livruw Ontfanghenisse*, feestdag waarop de Onbevleete Ontvangenis van Maria wordt gevierd, 8 december, 81, 111. – ONZE-LIEVE-VROUW PRESENTATIE*, *Onse Lieve Vrouw van Presentatie, Onse Lieve Vrouwe [...] Presentatie, Onse Lieve Vrouwe Presentatie-dagh, Onse Lieve Vrouwe Presentatie, Onse Lievrouw Presentatie*, feestdag waarop de Presentatie van Maria in de Tempel wordt gevierd, 21 november, 82, 111, 112. – ONZE-LIEVE-VROUW VISITATIE*, *Onse Lieve Vrouwe [...] Visitatie, Onse Lieve Vrouwe Visitatiedagh, Onse Livrouw Visitatie*, feestdag waarop het bezoek van Maria aan haar nicht Elisabeth wordt gevierd, 31 mei, 81, 104, 111.
- Openbaer notaris, openbaeren notaris*, zie NOTARIS.
- OPPERKERKMEESTER VAN DE SINT-GORIKSKERK*, *opperkerckmeester [...] van Sinte Geurickx*, hoofd van het kerkbestuur van de Brusselse Sint-Gorikskerk, 84. – Zie KERKMEESTER VAN DE SINT-GORIKSKERK.
- ORDE*, *orden, ordenen, ordre*, religieuze orde, 80. – Zie CAPUCIJNEN, DOMINICANEN, FRANCISCANEN, MINIEMEN, ONZE-LIEVE-VROUWBROEDERS, ZWARTE ZUSTERS.
- Orden van Sint Franciscus*, zie FRANCISCANEN.
- Ordre van den heiligen Dominicus*, zie DOMINICANEN.
- ORNAMENT*, *ornamenten*, versiering, 101, 104, 113.
- OUDERMAN, oudere adviseur van een vereniging, 84, 94, 112.
- PAAN, *pane*, pelswerk, bont voor een kledingstuk, 88.

- PAASAVOND*, *Paeschavont*, vooravond van Pasen, avond van Stille Zaterdag, 110. – zie PASEN.
- Paeschdagh*, *Paeschen*, *Paesschen*, zie PASEN.
- Pallettekens*, zie EPAULET.
- PALMZONDAG*, *Palmensondagh*, zondag vóór Pasen, waarop Christus' intocht in Jeruzalem wordt gevierd, 107.
- PANEEL, *panneel*, schilderij, 89.
- PAREL, *peirlen*, 86.
- PAROLSNOER, *peirlesnoer*, 86.
- PAROCHIAAN*, *parochiaen*, *prochiaen*, parochiepriester, 82, 99. – PAROCHIAAN VAN DE SINT-GORIKSKERK*, *parochiaen van Sinte Geurickx*, *prochiaen [...] van Sinter Geurickx*, pastoor van de Brusselse Sint-Goriksparochie, 99.
- PAROCHIE*, zelfstandige kerkelijke gemeente onder een pastoor, 102, 108. – PAROCHIE VAN BOGAARDEN*, *parochie van Bogaerden*, 108. – SINT-GORIKSPAROCHIE, *parochie van Sinte Geurickx*, voormalige Brusselse parochie, 102. – Zie HUISARMMEESTER VAN DE SINT-GORIKSPAROCHIE.
- PAROCHIEKERK*, *parochiale kerck*, 82.
- PASEN*, *Paeschdagh*, *Paeschen*, *Paesschen*, feest van de verrijzenis van Christus, 79, 105, 107. – Zie PAASAVOND.
- PASSEMENT, *passementen*, boordsel, band, snoer gebruikt tot versiering of omzoming van kledingstukken, meubelzittingen, enzovoort, 87.
- PASTOOR*, *curen*, *pastoors*, 84, 99, 100, 114. – PASTOOR VAN DE SINT-GORIKSKERK*, *pastoor [...] van Sinte Geurickx*, *pastoor Sancti Gaugerici*, *pastoor van Sinte Geurickx*, *pastoor van Sinte Geurickxkercke*, *pastoor van Sinter Geurickx*, 84. – PASTOOR VAN SCHAARBEEK*, *curen [...] van Scharebeek*, 114.
- PATEEN, *patene*, hostieschotel, 85.
- PAUS*, *paus*, *pauselijke heiligheijt*, leider van de katholieke Kerk, bisschop van Rome, 80, 81.
- Pecus*, ZIE PYXIS.
- Pedestaelen*, zie PIËDESTAL.
- Peirlen*, zie PAREL.
- Peirlesnoer*, zie PARELSNOER.
- PENITENT*, *penitenten*, boeteling, biechteling, 79.
- PENSIOEN, *pentioen*, recht op een jaarlijkse uitkering, 100.
- PIËDESTAL, *pedestaelen*, voetstuk, 90.
- PILAAAR, *pilaer*, *pilaeren*, 86, 87.
- POMP, *pompe*, 92.
- PORTANT, *portanten*, menselijk figuur aangebracht ter ondersteuning van een balk of kroonlijst, 87.
- PORTIONARIS*, *portionarissen*, deelnemer aan een viering, die daarvoor een uitkering (*portio*) ontvangt, 79, 80. – PORTIONARIS VAN DE SINT-GORIKSKERK*, *portionarissen [...] van de kercke van Sinte Geurickx*, 79.
- POT, *pot*, *pottekens*, *potten*, 85, 91, 111, 114.
- PREDIKANT*, prediker, 80.
- Presentatie*, *Presentaciedagh*, zie ONZE-LIEVE-VROUW PRESENTATIE.
- PRIESTER*, *prister*, *pristere*, *pristers*, 82, 93, 94, 97, 101, 102, 107, 110, 111.
- PRINS, erevoorzitter van een rederijkerskamer, 84, 86. – PRINS VAN DE MARIAKRANSKAMER, *prins [...] van de Cranskamere*, 84.
- Prior*, zie PROVINCIAAL PRIOR VAN DE ONZE-LIEVE-VROUWBROEDERS.
- PRIVILEGIE, *privilegien*, 84.
- PROCESSIE*, *procesie*, *processien*, plechtige optocht van priesters en leken binnen of buiten het kerkgebouw, waarbij vaak liturgische voorwerpen en relieken worden rondgedragen, 81, 82, 83, 86, 87, 90, 99. – PROCESSIE VAN ONZE-LIEVE-VROUW VAN DE ZEVEN WEEËN*, *procesie van Onse Lieve Vrouwe van Seven Wee-en*, *processie van Onse Lieve Vrouwe van Seven Ween*, *processie van Onse Lieve Vrouwe van Seven Wee-en*, 81, 82, 83.
- Prochiaen*, zie PAROCHIAAN.
- PROCURATIE, volmacht om namens een ander op te treden, 90, 93.
- PROOSDIJ*, *proosdije*, toezicht, 83.

- PROOST*, *proosten*, geestelijk adviseur van een vereniging, 79, 82, 83, 84, 86, 90, 93, 94, 95, 96, 100, 103, 105, 106, 107, 109, 110, 111, 112, 113, 114. – PROOST VAN DE BROEDERSCHAP VAN ONZE-LIEVE-VROUW VAN DE ZEVEN WEEËN*, *proosten van het voorseijt broederschap van Seven Wee'en*, 79. – PROOST VAN DE MARIAKRANSKAMER, *proosten van de Cranskamere*, 84.
- PROVINCIAAL PRIOR VAN DE ONZE-LIEVE-VROUWBROEDERS*, *prior provinciael* [...] *van d'ordre van de paters Lieve Vrouwenbroeders*, overste van een provincie binnen de karmelietenorde, 80.
- PSALM*, *psalmen*, elk van de 150 liederen van de Israëlieten, opgetekend in het oude Testament en gebeden en gezongen in de christelijke kerken, 111.
- Purificationis*, zie ONZE-LIEVE-VROUW LICHTMIS.
- PYXIS*, *epecus, pecus*, rond doosje gebruikt bij de liturgie, 86.
- Quijtinge*, zie KWIJTSCHELDING.
- Quittancie*, *quittantie*, zie KWITANTIE.
- RECHTEN, zie DOCTOR IN DE RECHTEN, LICENTIAAT IN DE RECHTEN.
- REDERIJERSKAMER, *camer, camere, camer der rethorijcken, geselschapt der rethorijcke kamer, kamere, kameren, rethorijckcamere, rethorijcken*, vereniging van beoefenaars van de dichtkunst, toneelkunst en welsprekendheid, 79, 82, 83, 84, 91, 93, 94, 99, 100, 104, 105. – Zie, DE LELIE, DEKEN VAN DE MARIAKRANSKAMER, DE VIOLET, KLERK VAN DE REDERIJERSKAMER, MARIAKRANSKAMER.
- REGENT VAN BRABANT, *regente* [...] *van Brabant*, landvoogd(es) van het hertogdom Brabant, 83.
- REKWEST, *requeste*, verzoekschrift, 92, 105.
- RELIKWIE*, *reliquien*, door gelovigen vereerd overblijfsel van een heilige, 86.
- RENTEVESTIGING, *besettinge, besettingen, besettinghe*, 93, 94, 96, 97, 98, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115.
- RENTMEESTER, verantwoordelijke voor inkomsten en uitgaven, ontvanger, 94, 97, 98, 107. – RENTMEESTER VAN DE SINT-GORIKSKERK*, *rentmeester der kercke van Sint Geurix, rentmeester der kercke van Sinte Geurickx*, verantwoordelijke voor de inkomsten en uitgaven van de Sint-Gorikskerk in Brussel, 98. – RENTMEESTER VAN DE STAD BRUSSEL, *rentmeester deser stadt Brussele*, lid van het Brusselse stadsbestuur verantwoordelijk voor de inkomsten en uitgaven, 94, 107.
- REQUIEM*, (muziek bij) rouwmis, 105, 110, 114.
- Rhetorijckcamere, rethorijcken*, zie REDERIJERSKAMER.
- ROEDRAGER, *roijdrager*, kerkwachter, 112.
- ROK, *rock, rocken, rockxken*, 87, 88, 113.
- ROMEINS MISSAAL*, *missale romanum*, 85, 88.
- ROOS, *rooskens*, 86.
- SACRISTIE*, *sacristije*, vertrek in of aan een kerk, waarin alles bewaard wordt wat voor de altaardienst nodig is, waar de geestelijken zich aankleden voor het verrichten van de kerkelijke bedieningen en waar niet-openbare kerkelijke plechtigheden plaatsvinden, 84, 89, 98.
- Sanck meester*, zie ZANGMEESTER.
- Sanck, sangh*, zie ZANG.
- Sancti Gaugerici*, zie SINT-GORIK.
- SATIJN, *satijne, satijnen*, oorspronkelijk alleen zijden, later ook halfzijden gekeperde stof, zeer glad geweven en met een hoge glans, 87, 88, 89.
- SCHAKEL, *schaekels*, 86.
- SCHAPRAAL, *schrappraej, schrapraije, schraprijen*, provisiekast, 90.
- SCHEPEN, *schepene, schepenen*, lid van een stads- of dorpsbestuur, verantwoordelijk voor de rechtspraak en

- wetgeving, 91, 106. – SCHEPEN VAN DE STAD BRUSSEL, *schepene deser stadt Brusselse*, lid van het Brusselse stadsbestuur, verantwoordelijk voor de rechtspraak en wetgeving, 106.
- SCHEPENBRIEF, *schepenenbrief*, officiële akte, opgemaakt in aanwezigheid van één of meerdere schepenen, 105, 107.
- SCHEPENKWITANTIE, *schepenequittantie*, *schepenequittantie*, schriftelijk bewijs van betaling, opgesteld door of in aanwezigheid van één of meerdere schepenen, 91, 95.
- SCHILDERIJ, *schilderije*, *schilderijen*, 85, 89.
- SCHILDPADDENKRUIS, *schilpadden-cruijs*, kruisbeeld ingelegd met schildpad, 85.
- SCHOTEL, *schotel*, *tailloir*, 85, 86, 89.
- SCHOUW, *schouwen*, 92.
- Schrapraeij*, *schrapraije*, *schraprijen*, zie SCHAPRAAL.
- SCHRIJNHOUT, *schrijnhoute*, hout bestemd voor schrijnwerk, 90.
- SCHRIJNWERK, *schrijnhoutewercke*, *schrijnwerck*, 85.
- SCHRIJNWERKER, *schrijnwercker*, 85, 105.
- SCHUUR, *schure*, 91.
- SECRETARIS, 84, 93, 108.
- Seijde*, *seijden*, zie ZIJDE.
- SERMOEN*, *sermoon*, *sermoonen*, preek, 99, 111, 112.
- SERVET, handdoek, 89.
- Siecken*, *sieken*, zie ZIEKE.
- Silver*, zie ZILVER.
- Silverwerck*, zie ZILVERWERK.
- SINT-BAAFSDAG*, *Bamissen*, feestdag van de heilige Bavo van Gent, 1 oktober, 95.
- SINT-BARBARADAG*, *Sinte Barbara-dagh*, feestdag van de heilige en martelares Barbara, 4 december, 102.
- SINT-GOEDELEKAPITTEL*, *capitle van Sint Michiel ende Sint Goedelen*, *cappittel van Sint Goedele*, *cappittel van Sinte Michiel ende Sinte Goedelen*, kanunnikenkapittel verbonden aan de Brusselse Sint-Goedelekerk, 83, 101, 114. – Zie DEKEN VAN HET SINT-GOEDELEKAPITTEL.
- SINT-GORIKSDAG*, *Sincte Geurickx-dagh*, feestdag van de heilige Gorik, 11 augustus, 79.
- SINT-JANSAVOND*, *Sint Jansavont*, vooravond van de feestdag van Johannes de Doper, 23 juni, 114.
- SINT-JANSDAG*, *Sint Jans misse*, *Sint Jansmisse*, feestdag van Johannes de Doper, 24 juni, 84, 92, 93, 96, 98, 101, 102, 103, 104, 106, 107.
- SINT-MARCUSDAG*, *Sinte Marcus [...]* *dagh*, *Sinte Marcusedagh*, feestdag van Marcus de Evangelist, 25 april, 104, 114.
- Sitsel*, zie ZITSEL.
- SNIJWERK, *gesneden werck*, houtsnijwerk, 85.
- STAL, *stallingen*, 90.
- STATIE*, standplaats van een geestelijke, 80.
- STEEN, *steen*, 91.
- STICHTER(ES), *fondatersse*, *fondateur*, *fondateurs*, *fundateur*, 82, 90, 108, 113.
- STICHTING*, *fondatie*, *fondatien*, *fundatie*, 82, 83, 89, 90, 95, 101, 104, 111, 112, 113, 114, 115.
- STOEL, *stoel*, *stoelen*, 85, 90.
- STOK, *stock*, *stocken*, 86.
- SUBDIAKEN*, *subdiaken*, geestelijke die de eerste van de drie hogere wijdingen ontvangen heeft, 110.
- Suijveringe*, zie ONZE-LIEVE-VROUW LICHTMIS.
- Susters*, zie ZUSTER.
- Sweert*, zie ZWAARD.
- TABERNAKEL*, vierkante of rechthoekige kluis op het sacramentsaltaar waarin het Allerheiligste bewaard wordt, 89.
- TAF, *taffen*, tafzijde, 87.
- TAFEREEL, *tafereel*, schilderij, 89, 106.
- Tailloir*, zie DIENBORD, SCHOTEL.
- TAPISSIER, *tapescier*, tapijtwever, 92.
- Tenne*, zie TIN.
- TESTAMENT, *testamente*, *testamenten*, 88, 95, 96, 98, 101, 102, 103, 105, 106, 108, 109, 113.

- TIGGE, *tiggenen*, doek?, 86.
- TIN, *tenne*, 89.
- TRANSPORT, *transpoort*, overdracht van een eigendom, gebruiks- of beschikkingsrecht, 114.
- TUIN*, *tuijn*, koorhekken, draagbaar verhoog met afsluiting voor processiebeelden, 87, 89, 90.
- VAAN*, *vaen vendel*, banier die in kerkelijke optochten of processies wordt gedragen, 86, 89.
- VELUM*, *vela*, *velum*, kleedje ter omhulling of bescherming van liturgische voorwerpen, 88.
- Vendel*, zie VAAN.
- VESPERS*, *vesperen*, voorlaatste van de daggetijden van het brevier, veelal om zes uur, 81, 112.
- VICARIUS-GENERAAL VAN DE FRANCISCANEN*, *vicarius generael van d'orden van Sint Franciscus*, overste van de franciscanerorde, 80.
- VICARIUS-GENERAAL VAN DE ONZE-LIEVE-VROUWBROEDERS*, *vicarius generael van d'ordre van de paters Lieve Vrouwenbroeders*, overste van de karmelietenorde, 80.
- VIOLET, *violette*, *violetten*, paars, 87, 88, 89.
- Violetten*, zie DE VIOLET.
- VIS, 100.
- Visitatie*, *Visitatiedagh*, zie ONZE-LIEVE-VROUW VISITATIE.
- VROUWE, voorname vrouw, 83, 111, 113.
- WAPEN, *waepen*, *wapen*, *wapenen*, blazoen, 83, 85, 90.
- WAS*, *wasch*, *wass*, *wasse*, 101, 107.
- WEDUWE, *weduwen*, 94, 96, 97, 103, 107, 109, 110, 111.
- WETHOUDER, *wethouderen*, lid van een stadsbestuur, 91.
- WIJN*, 101.
- WITTE DONDERDAG*, *Witten Donderdagh*, donderdag vóór Pasen, waarop het Laatste Avondmaal van Christus met de apostelen wordt gevierd, 90.
- Wittebrooden*, *wittebroot*, zie BROOD.
- ZANG*, *sanck*, *sangh*, 110, 112.
- ZANGMEESTER*, *sanck meester*, 112.
- ZEVEN WEEËN VAN ONZE-LIEVE-VROUW, *Mijsterien van de Seven Wee'en*, *Seven Mijsterien ende Weeen van de Onbevleekte Maget ende Moeder Godts Maria*, de Zeven Smarten van Maria: 1/ de profetie van Simeon in de Tempel bij het opdragen van Jezus, 2/ de vlucht naar Egypte, 3/ het zoekraken van Jezus in de Tempel, 4/ de ontmoeting van Maria met Jezus op weg naar de Calvarieberg, 5/ Maria staat onder Jezus' kruis, 6/ Maria omhelst Jezus' dode lichaam na de kruisafname, 7/ Jezus wordt begraven, passim.
- ZIEKE, *siecken*, *sieken*, 81, 82.
- ZIJDE, *seijde*, *seijden*, 87, 88, 89.
- ZILVER, *silver*, *silvere*, *silveren*, 85, 86, 87, 88, 90, 91.
- ZILVERWERK, *silverwerck*, 85.
- ZITSEL, *sitsel*, iets waarop men zit, zitbank, 89.
- ZUSTER*, *susters*, lid van een vrouwelijke geestelijke gemeenschap, 80, 82, 101. – ZUSTERS VAN DE BROEDERSCHAP VAN ONZE-LIEVE-VROUW VAN DE ZEVEN WEEËN*, *susters van het broederschap van Onse Lieve Vrouwe van Seven Weeen*, vrouwelijk lid van de broederschap van Onze-Lieve-Vrouw van de Zeven Weeën, 80.
- ZWAARD, *sweert*, 85.
- ZWARTE ZUSTERS*, *swerte susters*, celzusters, begijnenorde die de regel van de Augustinus volgt, ontstaan in Zuidelijke Nederlanden in de veertiende eeuw, 101.

Samenvatting. – De broederschap van Onze-Lieve-Vrouw van de Zeven Weeën, gesticht in 1499, behoorde tot de meest prominente genootschappen van het laatmiddeleeuwse en vroegmoderne Brussel. Ze werd actief gepatronoerd door het Bourgondisch-Habsburgse hof, wat leidde tot een belangrijk kunstmecenaat. De prominente rol van de broederschap staat in schril contrast tot het bewaarde bronnenmateriaal: bijna alle archiefstukken van de broederschap zijn zoek of verloren gegaan. Eén van de weinige overgeleverde bronnen is een goedereninventaris uit de zeventiende eeuw. Die inventaris geeft een overzicht van de kunstwerken, juwelen, vastgoed en renten die op het moment van de redactie in het bezit van de broederschap waren. Ze bevat daarnaast een gedetailleerd relaas van de verwervingen, de schenkers en het fysieke uitzicht van de objecten, en biedt op die manier een uniek inzicht in zowel de materiële cultuur als de geschiedenis van het genootschap. Omwille van het belang van dit document voor de geschiedenis van de broederschap, en het politieke, religieuze en artistieke verleden van de stad Brussel, wordt de inventaris door middel van een kritische uitgave ontsloten.

Résumé. – La confrérie de Notre Dame des Sept Douleurs, fondée en 1499, fut l'une des associations les plus éminentes de Bruxelles à la fin du Moyen Âge et au début des Temps Modernes. La confrérie fut activement patronnée par la cour de Bourgogne, puis de Habsbourg, et bénéficia donc d'un mécénat d'art important. Le rôle prééminent de la confrérie contraste toutefois avec la quantité de sources originales qui a été préservée: presque toutes les archives de la confrérie sont perdues ou sont à l'heure actuelle introuvables. Une des rares sources conservées est un inventaire datant du dix-septième siècle. Il donne un aperçu des œuvres d'art, des bijoux, du patrimoine immobilier et des intérêts perçus à ce moment-là. Le document donne également un compte rendu détaillé des acquisitions des objets, des donateurs, de l'aspect physique des pièces et fournit donc un regard unique sur la culture matérielle et l'histoire de cette confrérie. En raison de son importance pour l'histoire de la confrérie et du passé politique, religieux et artistique de la ville de Bruxelles, l'inventaire est valorisé et rendu accessible à travers une édition critique.

Abstract. – Founded in 1499, the confraternity of our Lady of Seven Sorrows was one the most prominent associations of medieval and early modern Brussels. It was actively promoted by the Burgundian-Habsburg court, giving way to an important art patronage. The elevated position of the confraternity strongly contrasts with the scarcity of the preserved source material: almost all archival sources are missing or lost. One of the few surviving documents is a seventeenth-century inventory which gives an overview of the art works, jewellery, real estate and obligations in possession of the confraternity at that particular moment. The inventory further contains a detailed account of the acquisitions, the donors and a description of the physical appearance of the objects. As such, it provides a unique insight into both the material culture and the history of the association. Because of the importance of this document for the history of the confraternity, and the political, religious and artistic past of the city of Brussels, it is made accessible for research through a critical edition.

Brecht Dewilde (1982) studeerde geschiedenis en kunstgeschiedenis. Aan de KU Leuven schreef hij een proefschrift over het functioneren van formele netwerken in tijden van economische crisis, dat bekroond werd met de Prijs Pro Civitate van de Koninklijke Vlaamse Academie van België. Tot 2017 was hij als postdoctoraal onderzoeker verbonden aan het IUAP-project: *City and Society in the Low Countries, c. 1200- c. 1850* (Belspo). Sinds januari 2018 werkt hij als tentoonstellingsmaker in het Stedsmuseum Gent (STAM).

Bram Vannieuwenhuyze (1980) studeerde geschiedenis aan de Universiteit Gent en verdedigde er in 2008 een proefschrift over de ruimtelijke ontwikkeling van middeleeuws Brussel. Zijn interesse gaat uit naar de stadsgeschiedenis en -morfologie, de historische cartografie en de landschapsgeschiedenis. In 2015 werd hij door de Stichting Cartographiae Historicae Cathedra aangesteld als bijzonder hoogleraar Historische Cartografie aan de Universiteit van Amsterdam. Daarnaast werkt hij regelmatig als freelance historicus voor Caldenberga (www.caldenberga.be).

Brecht Dewilde (1982) a étudié l'histoire et l'histoire de l'art. À l'Université de Louvain, il a rédigé une dissertation sur le fonctionnement des réseaux formels en temps de crise économique, qui a reçu le Prix Pro Civitate de l'Académie royale flamande de Belgique (Koninklijke Vlaamse Academie van België). Jusqu'en 2017, il était chercheur postdoctoral au projet PAI *City and Society in the Low Countries, c. 1200-c. 1850* (Belspo). Depuis janvier 2018, il travaille comme assistant conservateur au Musée de la Ville de Gand (STAM).

Bram Vannieuwenhuyze (1980) est historien et a soutenu une thèse de doctorat sur le développement urbain de Bruxelles au moyen âge à l'Université de Gand en 2008. Ses recherches portent sur l'histoire des villes, la morphologie urbaine, la cartographie historique et l'histoire des paysages. Depuis 2015 il occupe la chaire de cartographie historique, établie à l'Université d'Amsterdam par la Fondation Cartographiae Historicae Cathedra. Il travaille également comme chercheur indépendant pour Caldenberga (www.caldenberga.be).

Brecht Dewilde (1982) studied history and art history. At the University of Leuven he wrote a dissertation on the functioning of formal networks in times of economic crisis, which was awarded the Prize Pro Civitate of the Royal Flemish Academy of Belgium (Koninklijke Vlaamse Academie van België). Until 2017 he was a postdoctoral research fellow of the IAP-project *City and Society in the Low Countries, c. 1200-c. 1850* (Belspo). Since January 2018 he has been working as an assistant curator at the Ghent City Museum (STAM).

Bram Vannieuwenhuyze (1980) studied history at Ghent University, where he obtained his PhD in 2008. His research focuses on town development and urban morphology of medieval and early modern towns, historical cartography and landscape history. In 2015, he has been named professor by special appointment of Historical Cartography at the University of Amsterdam, a chair established on behalf of the Cartographiae Historicae Cathedra Foundation. He also works as an independent scholar for Caldenberga (www.caldenberga.be).

